

Kohti määrittämätöntä Maahanmuuttajien vertaisryhmiin osallistuneiden naisten toimijuus

Helsingin yliopisto

Käyttäytymistieteen laitos

Kasvatustieteen koulutus

Pro gradu -tutkielma

Eeva Ahtee

Huhtikuu 2011

Ohjaajat: Sirpa Lappalainen

ja Elina Lahelma

Sisältö

1 Johdanto.....	5
2 Maahanmuuttajuudesta.....	9
2.1 Maahanmuuttajuus Suomessa.....	9
2.2 Kotoutujia?.....	12
2.3 Maahanmuuttajanaiset tutkimuksissa	14
3 Kolmas sektori ja vertaistoiminta.....	17
3.1 Kolmas sektori: yhdistykset ja kansalaisjärjestöt	17
3.2 Vertaistoiminta.....	19
3.3 Suomen Pakolaisapu	20
3.4 Kasvokkain -toiminta.....	21
4 Tutkimuksen lähtökohdat	25
4.1 Jälkikoloniaalinen feminismi tietämisen tapana	25
4.2 Subjektin muodostuminen	27
4.3 Toimijuus	28
4.4 Tutkimuskysymykset	31
5 Tutkimuksen toteuttaminen	32
5.1 Haastatteluja ja havainnointia eli aineiston tuottamisen prosessi	32
5.2 Haastattelujen erityispiirteitä	36
5.3 Analyysi, tulkinta ja luenta eli kuvaus analyyttisestä prosessista.....	37
6 Kompetenssien hahmottamista	40
6.1 Mukaan toimintaan	40
6.2 Kokemusten jakamista ja ymmärtämistä	46
6.3 Kieli	52
6.4 Vertaisryhmien päättymisen	55
6.5 Yhteenveto	59
7 Vaihtoehtojen punnintaa ja valintojen tekemistä	61
7.1 Säilyttävä toimijuus	61
7.2 Harkitusti sietäen	64
7.3 Toimijuuden tunnon vahvistumista	68
7.4 Naisten (asetetut?) polut	71
7.5 Yhteenveto	75

8 Ulkomaalaisena Suomessa	77
8.1 Kiinnekohtana lähtömaa	77
8.2 Suomalaisuuden tuottaminen.....	83
8.3 Kapeita kanssakäymisiä.....	87
8.4 Yhteenveto.....	91
9 Päättäntö	93
9.1 Tutkimusprosessin arviointia.....	93
9.2 Tulosten tarkastelua.....	95
9.3 Pohdintaa ja jatkoa.....	100
Lähteet:.....	103
Liite1: Haastattelurunko.....	115

1 Johdanto

L: Se oli tosi kaunis, vanha talo, mut tosi hieno. Mä naura, ku siel oli muruja, ja mä en tienny mikä on muruja.

B: Muroja?

L: Niin, aamupala.

B: Aa, muroja.

R: Muroja. (naurua)

L: Mikä niitten nimi on?

B, R ja Eeva (samaa aikaan): Muroja.

L: Niin, muruja. Äh, ihan sama, te tajusitte. Mut mä en tajunnu mitä ne oli, ku tulin Suomee.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Edellä esittämäni ryhmähaastattelun nuoret naiset kertoivat ensimmäisiä muistojaan Suomesta. Tämän esimerkin avulla haluan tuoda esille, millaisia asioita maahan muuttanut henkilö voi kohdata uudessa ympäristössä ja miten uuden kohtaaminen on hienovarainen ja päättymätön prosessi. Haastattelemani naiset olivat täynnä elämää, iloa ja naurua. Halusin tutkia, miten he oppivat elämään ja toimimaan uudessa ympäristössä, jätettyään edellisen kotinsa.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani Suomen Pakolaisavun järjestämiin vertaisryhmiin osallistuneiden naisten toimijuutta. Suomen Pakolaisavun pyrkimyksenä on tavoittaa syrjäytymisvaarassa olevat ja eniten tukea tarvitsevat maahanmuuttajat (Öhman 2008a, 5). Tuotin aineiston haastatteleamalla yhteensä 29 naista yksilö- ja ryhmähaastatteluin, seurasin vertaisryhmän toimintaa ja keskustelin ryhmänohjaajien kanssa. Naiset olivat lähtöisin kahdeksasta eri maasta ja he olivat eläneet Suomessa eripituisen ajan. Heidän joukossaan oli kotiäitejä, opiskelijoita, työssäkäyviä sekä ikääntyneitä. Tutkimukseni yhtenä tavoitteena on selvittää, miten vertaisryhmät merkityksellistyvät naisten puheessa. Olen kiinnostunut siitä, millaista on haastattelemani naisten toimijuus. Lisäksi tarkastelen ulkomaalaisuuden ja suomalaisuuden rakentumista vertaisryhmissä sekä haastattelemani naisten ja valtaväestön välisiä kanssakäymisiä. Halusin tutkia, miten naiset rakentavat elämänsä uudessa ympäristössä.

Tutkimukseni sijoittuu kasvatustieteen ja sosiaalipolitiikan kentille. Vertaisryhmät ovat perinteisesti olleet osa yhteiskuntatieteiden ja sosiaalialojen tutkimuskenttää (esim. Nylund 2005). Tulkitsen, että vertaisryhmät tarjoavat mahdollisuuden ymmärtää maailmaa ja kasvaa ihmisenä. Pro gradu -tutkielmani alkuperäisenä tarkoituksena oli tarkastella vertaisryhmien merkitystä naisten elämässä, mutta ensimmäisessä haastattelussa kävi ilmeiseksi, että heidän elämästään ei ollut mahdollista irrottaa yhtä erillistä saarekettä. Tämän vuoksi siirryin tarkastelemaan laajemmin vertaisryhmiin osallistuneiden naisten toimijuutta.

Maahanmuuttajuutta, sukupuolta ja erilaisuutta tarkastelevissa tutkimuksissa tulisi huomioida valtasuhteet, sillä ne vaikuttavat olennaisesti toimijuuteen (ks. Antikainen 2010, Huttunen 2009b, Lahelma 2009, Lappalainen 2002, Rastas 2005). Tämän vuoksi tutkimukseni metodologinen pohja on jälkikolonialisissa feministisissä teorioissa, joissa tarkastellaan erilaisuutta ja valtaa erityisesti heikommassa asemassa olevien näkökulmasta (esim. Ahmed 2000c, Brah 2007, Said 2007). Tieto ja valta ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, minkä takia on tärkeää tehdä ne näkyviksi. Tutkimusta luettaessa tulisi muistaa kontekstisidonnaisuus, sillä valtasuhteet ja tietäminen ovat jatkuvassa liikkeessä. (esim. Skeggs 1997, 12–17; McNay 2000, 4; Lempiäinen 2007, 117–118; Matero 1996, 250.) Tulee myös muistaa, että valtarakenteita purettaessa niitä tullaan samalla luoneeksi (Ahmed 2000a, 97–101). Konteksti muokkautuu uudelleen, kun tekstiä lukee joku toinen kuin sen kirjoittaja. Lukija tekee näin ollen omat tulkintansa tekstistä. (ks. esim. Davies 2004, 6.) Jälkikolonialista feminististä tutkimusta ei siis yhdistä yhteiset asiasällöt tai pysyvät tulkinnat, vaan se on pikemminkin tapa tarkastella maailmaa, eräänlainen ajattelemisen ja tietämisen tapa.

Ojalan, Palmun ja Saarisen (2009, 15–16) mukaan toimijuutta voidaan tutkia esimerkiksi makro-, meso- ja mikrotasolla. Pro gradu -tutkielmani tutkimuskontekstin makrotason muodostavat laki maahanmuuttajien kotouttamisesta sekä hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma, joka määrittää kansalaisjärjestöt yhdeksi merkittäväksi yhteistyötahoksi (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 20). Mesotason muodostaa Suomen Pakolaisapu, joka järjestää muun muassa kotouttamisohjelmia täydentävää toimintaa vertaisryhmien muodossa. Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti tarkastelemaan mikrotasoa, jonka muodostavat vertaisryhmiä järjestävä Kasvokkain -toiminta ja siihen osallistuvat naiset.

Maahanmuuttajanaisiin on kohdistettu joitakin tutkimuksia Suomessa (esim. Tiilikainen 2008a, 2008b; Pyykkönen 2007, Forsander 2008). Nämä tutkimukset ovat keskittyneet etenkin työelämään ja koulutukseen. Viimeaikoina on kuitenkin osoitettu entistä enemmän kiinnostusta maahanmuuttajien vertaistoimintaan kohdistuvaan tutkimukseen (Vainio 2010, 31–32). Lisäksi on esitetty, että suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa olisi tarpeellista huomioida vahvemmin myös sukupuolinäkökulma (Martikainen ja Tiilikainen 2008, 15).

Pyrin tutkimuksessani tarjoamaan vaihtoehtoisia näkökulmia, joiden avulla voidaan hahmottaa maahanmuuttajanaisille osoitettuja positioita. Maahanmuuttajista puhuttaessa käytetään usein termejä, kuten ”työperäinen maahanmuutto”, ”onnistunut kotoutuminen” tai ”syrjäytyminen” (esim. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, Sipilä 2010, A5). Samalla tämänkaltainen puhe ikään kuin peittää yksilöt yhteiskunnan rakenteiden alle. Tutkimukseni tavoitteena on tarjota välineitä toisin näkemiseen. Tarkoitukseni on tehdä näkyväksi haastattelemieni naisten elämää ja antaa välineitä integraatiokeskustelun tarkasteluun. Integraation ja kotouttamisen käsitteitä on pohdittu ja kyseenalaistettu monissa tutkimuksissa (ks. esim. Antikainen 2010, Huttunen 2002, Pyykkönen 2007). Tässä pro gradu -tutkielmassa pyrin samanlaiseen kyseenalaistavaan lähestymistapaan. Martikainen (2009, 3) kirjoittaa, että maahanmuuttajia koskevan tutkimuksen tulisi tuoda kokonaisvaltaisemmin esille maahanmuuttoilmiötä, eikä keskittyä pelkästään suurempaa huomiota saaneisiin ongelmiin. Tutkimukseni kohteena olevat naiset ovat vertaisryhmään osallistuessaan yhteiskunnallisten toimenpiteiden kohteena. Olen kuitenkin kiinnostunut heidän elämästään ennen kaikkea yksilötasolla. Toivon, että kuvaamalla naisten elämää tuon lisää tietoa maahanmuutosta ilmiönä.

Tutkimukseni koostuu yhdeksästä luvusta. Toisessa luvussa keskityn maahanmuuttajuuteen, ja kerron ilmiön moniulotteisuudesta. Lisäksi kerron kotouttamisesta ja esittelen maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaa tutkimusta. Kolmannessa luvussa kerron kolmannesta sektorista ja esittelen vertaistoimintaa. Kerron myös Suomen Pakolaisavusta järjestönä ja avaavan Kasvokkain -toimintaa. Neljännessä luvussa tuon esille ne teoreettiset lähtökohdat, joiden pohjalle tutkimukseni rakentuu. Kerron jälkikolonialisista feministisistä lähestymistavoista sekä subjektiksi tulemisesta, eli näkökulmista, jotka muodostavat pohjan tutkimukseni keskeiselle käsitteelle – toimijuudelle. Luvun lopuksi esittelen tutkimuskysymykset. Viidennessä luvussa kuvaan aineiston tuottamisen prosessia sekä analyysia. Poh-

din luvuissa neljä ja viisi tutkimukseni eettisiä lähtökohtia, mutta niiden käsitteleminen kulkee halki koko pro gradu -tutkielman.

Luvut kuusi, seitsemän ja kahdeksan muodostavat tutkimukseni analyysi- ja tulkintaosion. Kuudennessa luvussa tarkastelen naisten vertaisryhmille antamia merkityksiä. Pohdin myös kielitaitoa osana vertaistoimintaa ja naisten elämää. Kiinnitän huomioni myös vertaistoiminnan päättymiseen ja toiminnan jälkeiseen aikaan. Seitsemännessä luvussa keskityn naisten toimijuuteen. Tarkastelen naisten toimijuutta säilyttävyyden ja sietämisen näkökulmista. Pohdin myös naisten polkuja ja niihin liittyviä toimijuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia. Kahdeksannessa luvussa keskityn naisia kategorisoiviin teemoihin, kuten ulkomaalaisuuteen ja suomalaisuuteen. Tutkimukseni päättää yhdeksäs luku, jossa arvioin tutkimusprosessia sekä pohdin tutkimustuloksia ja suuntaan katseeni tulevaisuuteen.

2 Maahanmuuttajuudesta

Maahanmuuttaja -termi sisältää moninaisen joukon ihmisiä. Tässä luvussa jäsennän, mitä maahanmuuttaja -termi tarkoittaa sekä keitä Suomessa asuvat maahanmuuttajat ovat. Tämän jälkeen käyn läpi, millaisia toimia maahanmuuttajaan kohdistuu maahanmuuton jälkeen ja selvennän kotouttamissuunnitelmaan liittyviä asioita. Lopuksi kerron suomalaisista maahanmuuttotutkimuksista. Aluksi avaan muutamalla sanalla tutkimuksen lukemisen tapaa.

Tutkimukseni teoreettinen näkökulma sijoittuu jälkikoloniaaliseen feminismiin. Suomella ei ole siirtomaamenneisyyttä, mutta monet siirtomaavalloille tyypilliset ajattelutavat ovat olleet esillä myös Suomessa. Kolonilisoivien maiden vallankäyttöä on myöhemmin arvoستeltu. Kuitenkin siirtomaa-aikana hyväksymällä nämä arvot myös Suomi on ollut osa koloniaalista projektia, eikä näin ollen voi asettua sen ulkopuolelle. (Lehtonen ja Löytty 2007, 105–106; Vuorela 2009, 21.) Kolonialismin synnyttämät ja ylläpitämät tavat vaikuttavat yhä edelleen maahanmuuttoilmiöön. Kohtaamisissa on pitkälti kyse valtasuhteista, jotka ovat esillä myös nykypäivänä. (Mulinari, Keskinen, Irni ja Tuori 2009, 4-7.)

Pyrin tutkimuksessani näkemään haastattelemiani naisia määrittelevien kategorioiden takana olevia valtasuhteita. Laissa on määritetty tarkkaan, milloin ulkomaalainen muuttuu suomalaiseksi. Kuitenkin arkipuheessa ja -käytännössä nämä kategoriat toimivat eri tavalla, hienovaraisemmin ja epämääräisemmin. (Huttunen 2004, 135.) Tutkimuksessani esiintyy sana ”maahanmuuttaja” useasti, vaikka pyrin välttämään kategorioita tuottavia käsitteitä. Tämä johtuu siitä, että haluan tutkimuksellani osallistua keskusteluun, joka tuo maahanmuuttajataustaisten naisten näkökulmaa esille. Jotta voin osallistua tähän keskusteluun, tiettyjen käsitteiden käyttäminen on välttämätöntä. Todellisuus on kuitenkin paljon kategorioita moninaisempaa, minkä vuoksi käsitteet maahanmuuttaja, ulkomaalainen ja suomalainen tulisi tässä tutkimuksessa lukea aina avoimina.

2.1 Maahanmuuttajuus Suomessa

Laura Huttunen (2009a, 117) kirjoittaa, että maahanmuuttaja on kuin kaikkien tuntema hahmo, jota kukaan ei kuitenkaan osaa täsmällisesti määrittää. Maahanmuuttoviraston

(2011) määritelmän mukaan maahanmuuttaja on maasta toiseen muuttava henkilö. Maahanmuuttaja on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perustein muuttavia henkilöitä. (Maahanmuuttovirasto 2011.) Maahanmuuttaja voi olla pakolainen, turvapaikanhakija, siirtolainen tai paluumuuttaja. Nämä termit määrittävät maahanmuuton syytä eri näkökulmasta. Pakolainen on joutunut jättämään kotimaansa, koska siellä ollessaan hän voi joutua vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen vuoksi. Turvapaikanhakijat hakevat suojaa kotimaansa ulkopuolelta. Siirtolainen on muuttanut vapaaehtoisesti toiseen maahan. Paluumuuttaja on entinen tai nykyinen Suomen kansalainen tai entisen Neuvostoliiton alueella oleva henkilö, jolla on suomalainen syntyperä. Maahanmuuttaja voi siten olla Suomen kansalainen, joka on aiemmin asunut pysyvästi ulkomailla. (Maahanmuuttovirasto 2009. Rätty 2002, 11.)

Maahanmuuttajuutta, ulkomaalaisuutta ja suomalaisuutta on pyritty jäsentämään eri keinoin. Ei kuitenkaan ole selvää muuttuuko maahanmuuttaja suomalaiseksi, kun hän saa Suomen kansalaisuuden. Outi Lepola (2000) ehdottaa, että Suomen kansalaisuuden saaneista käytettäisiin termiä suomenmaalainen. Ilmiötä on pyritty jäsentämään myös sanalla uussuomalainen (Rätty 2002, 13). Yksi jäsentämisen tapa on puhua kantaväestöstä tai valtaväestöstä. Kantaväestö sisältää ajatuksen yhteisistä geeneistä, kulttuurista, kielestä ja välillä myös uskonnosta. Valtaväestö puolestaan korostaa enemmän eri ryhmien välillä olevaa valta-asemaa. (Martikainen & Tiilikainen 2008, 18.) Tutkimuksessani käytän valtaväestön käsitettä, sillä se kuvaa maahanmuuttajien asemaa suhteessa muuhun väestöön.

Maahanmuutto Suomeen on kasvanut 1990-luvulta lähtien. Suomen väestöstä ulkomaan kansalaisia on noin 2 % ja ulkomailla syntyneitä noin 3 %. Termin moniulotteisuuden vuoksi on vaikea kertoa tarkkaan maahanmuuttajien osuutta väestöstä. Tämän takia on tärkeä huomioda, että edellä esitetyt luvut eivät sisällä Suomen kansalaisuuden saaneita ulkomaalaisia eivätkä väliaikaisesti Suomessa olevia henkilöitä. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 5-6.) Ulkomaalaisiksi lasketaan Suomessa asuvat henkilöt, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta. Ulkomaan kansalaisiksi lasketaan myös lapset, jotka ovat syntyneet Suomessa ulkomaalaisille vanhemmille. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 1990 Suomessa oli ulkomaan kansalaisia 26 255, vuonna 2008 143 256. Ulkomaan kansalaisista suurimmat väestöryhmät vuonna 2008 olivat venäläiset (26 909), virolaiset (22 604), ruotsalaiset (8 439) ja somalialaiset (4 919). (Tilastokeskus 2009a.) Vuosien 1990–2008 välillä 58 110 henkilöä sai Suomen kansalaisuuden (Tilastokeskus 2009b).

Naisia maahanmuuttajista on nykyisin noin puolet (Tilastokeskus 2009a). Ennen 1990-luvun puoliväliä maahanmuutto oli miesvoittoista, mutta tämän jälkeen naisten maahanmuutto alkoi kasvaa perheenyhdistämisen, avioliittojen ja paluumuuton myötä (Martikainen ja Tiilikainen 2007, 15).

Seuraavassa taulukossa on vuonna 2008 kymmenen suurinta Suomessa asuvaa ulkomalaisryhmää syntymävaltion mukaan. Vertailun vuoksi taulukossa on tilanne myös vuosina 1990 ja 2000. (Tilastokeskus 2009a.)

	1990	2000	2008
Venäjä	20 552	22 724	26 909
Viro	10 839	11 662	22 604
Ruotsi	6 051	7 887	8 439
Somalia	44	4 190	4 919
Kiina	312	1 668	4 620
Thaimaa	239	1 306	3 932
Saksa	1 568	2 201	3 502
Turkki	310	1 784	3 429
Irak	107	3 102	3 238
Britannia	1365	2207	3213
Muut	16259	35228	58451

Ulkomaalaisten määrä on kasvanut Suomessa voimakkaasti vuodesta 1990 lähtien. Ulkomaalaisia on muuttanut Suomeen 2000 -luvulla kahdeksan vuoden aikana hieman enemmän kuin 1990-luvulla. Maahanmuuton kasvun ohella on kiinnostavaa tarkastella henkilöiden lähtömaita. Venäjä, Viro ja Ruotsi ovat olleet suurimmat lähtömaat vuodesta 1990 asti. Huomattava muutos on maantieteellisesti kaukaisemmista maista saapuneiden henkilöiden määrän kasvu. Somaliasta, Irakista ja Thaimaasta saapuvien henkilöiden määrä on moninkertaistunut vuoteen 1990 verrattuna. Tuomalla tilastot esille maahan muuttaneista henkilöistä haluan avartaa kuvaa maahanmuuttoilmiöstä. Esille nostamani tutkimukset eivät usein koske esimerkiksi Ruotsista muuttaneita henkilöitä, vaikka se on tilastoissa kolmanneksi suurin väestöryhmä. Lisäksi taulukko muistuttaa siitä, että tutkimukseni koskee erittäin rajattua osaa maahanmuuttoilmiöstä.

Maahanmuuttaja -termi kätkee alleen heterogeenisen joukon ihmisiä, ja tätä moninaisuutta määrittelemät eivät onnistu kuvaamaan. Muualta Suomeen muuttaneilla on taustallaan erilaisia kansalaisuuksia, maahantulosityitä, ammatteja, koulutustaustoja, äidinkieliä ja perhesuh-

teita (Huttunen 2009a, 117). Maahanmuuttajia voi perustellusti sanoa moninaiseksi ryhmäksi ja koko käsitteen hyödyllisyyttä tulisi pohtia. Haastattelemistani naisista osa oli tullut Suomeen pakolaisina, osa avioliiton kautta. Osa heistä olit saapunut Suomeen lähtömaata parempien työ- ja koulutusmahdollisuuksien vuoksi. Nuorimmat heistä olivat muuttaneet Suomeen pieninä lapsina perheensä mukana. Kansalaisuudestaan ja Suomessa asumisen ajasta riippumatta haastatteleman naiset eivät viitanneet itseensä maahanmuuttajina, vaan ulkomaalaisina. Termien merkitystä pohdin lisää luvussa 8.

2.2 Kotoutujia?

Maahanmuuttokeskusteluun on etsitty uusi termi jäsentämään uuteen maahan sopeutumista – kotoutuminen. Kotoutumisella tarkoitetaan integraatiota eli tilannetta, jossa maahanmuuttaja säilyttää oman kulttuurinsa ja samalla pystyy toimimaan myös valtakulttuurin täysivaltaisena jäsenenä (Räty 2002, 126). Maahanmuuttajatutkimuksissa lähdetään usein ajatuksesta, jossa uuden asuinmaan tulisi olla koti. Tämä johtaa siihen, että kiinnostus kohdistuu ennen kaikkea kotoutumisprosessia koskeviin esteisiin ja vaikeuksiin. (Huttunen 2002, 16.) Viimeaikoina on myös kiinnostuttu tutkimuksista, jotka tarkastelevat maahanmuuttoa ilmiönä. (Ks. esim. Antikainen 2010, Huttunen 2002.) Kerron seuraavaksi kotouttamislakiin johtaneista tekijöistä ja sen toteuttamisesta.

1990-luvun laman ja sen jälkeisenä aikana Suomeen muuttaneiden pakolaisten oli vaikea työllistyä ja useat pakolaiset menettivät työpaikkansa (Virtanen 2002, 19–21). Vuonna 1999 laadittiin laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikkahakijoiden vastaanotosta. Kotoutumisella tarkoitetaan laissa ”maahanmuuttajan yksilöllistä kehitystä tavoitteena osallistua työelämään ja yhteiskunnan toimintaan samalla omaa kieltään ja kulttuuriin säilyttäen” ja kotouttamisella ”viranomaisten järjestämiä kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja voimavaroja”. Maahanmuuttajalla, joka on työtön työnhakija tai joka hakee toimeentulotukea, on oikeus kotouttamissuunnitelmaan kolmen vuoden ajan. (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta 2§ ja 10§.) On syytä huomioda, että laki määrittää maahanmuuttajat toiminnan kohteeksi ja viranomaisen tehtäväksi asetetaan maahanmuuttajien *kotouttaminen*. Lisäksi kerrotaan, mihin maahanmuuttajan tulisi yksilönä pyrkiä eli integroitua ja säilyttää oma kieli ja kulttuuri. Maahanmuuttajan ”omasta kulttuurista” annetaan käsitys, että sitä voisi käyttää tarvittaessa sopivissa tilanteissa oikean määrän (Lappalainen 2002, 242). Lisäksi Huttunen (2004, 136)

pohtii, ”millä tavoin on mahdollista olla erilainen joutumatta samalla marginaaliseen asemaan”. Laissa esitetyt kotoutumistavoitteet ovat monessa mielessä ristiriitaisia.

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa (2006) todetaan, että kuntien tehtävänä on muodostaa oma kotouttamisohjelmansa, joissa asetetaan tavoitteet ja suunnitellaan kotoutumista edistävät toimenpiteet ja yhteistyötahot. Humanitaaristen syiden perusteella maahanmuuttaneiden kotoutumiseen kiinnitetään huomiota ennen ja jälkeen maahanmuuton ja tarvittaessa kotouttaminen voi kestää pidempään kuin kolme vuotta. Lisäksi ohjelmassa todetaan, että työllistymisen tukemista pidetään ensisijaisena. Myös työvoiman ulkopuolella olevien, kuten esimerkiksi ikääntyneiden ja kotiäitien kotoutumiselle tulisi luoda edellytykset. Ohjelmassa määritetään, että kotouttamiskoulutuksen tavoitteena on antaa maahanmuuttajille valmiudet elämään Suomessa. Kotouttamiskoulutus tulisi tehdä yksilön tarpeista lähtöisin, mutta ainakin sen tulisi sisältää kieliopintoja. (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 17–22). Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma ei kuitenkaan näytä huomioivan yksilön tarpeita. Lisäksi toiminta kohdistetaan tiettyihin ihmisryhmiin, kuten työkuntoisiin, ikääntyneisiin ja kotiäiteihin.

Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa mainitaan järjestöjen tehtävä osana maahanmuuttajien kotouttamista (Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 14). Integraatio näyttää virallisissa teksteissä tekniseltä ja se vaikuttaa unohtavan yksilön näkökulman. Tästä poiketen järjestöjen toiminta pyrkii näkemään myös yksilön tarpeet. Matikaisen (2003) mukaan järjestöjen tehtävä on tärkeää maahanmuuttajien hyvinvoinnin ja integroitumisen kannalta. Kotouttamissuunnitelma voi sisältää osallistumista järjestöjen ajanviete- tai vapaaehtoistoimintaan tai se voi olla itseohjautuvia opintoja. Valtion toteuttama kielenopetus on rajattu ajallisesti ja se kestää usein liian lyhyen aikaa. Näitä aukkoja paikkaa järjestöjen epäviralliset keskustelu- ja tukiryhmät. (Matikainen 2003, 275–276.)

Niin laissa, hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa kuin järjestöjen toiminnassa on maahanmuuttajien kotoutumiseen ja integraatioon tähtäävä pyrkimys. Laissa ja maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa se osoitetaan erityisesti ylhäältäpäin toteutettavaksi tehtäväksi. Järjestöjen toiminnassa pyritään kuulemaan myös yksilöä. Castles ja Davidson (2000) pohtivat kansalaisuuden saamista ja miten se sisältää ajatuksen myös luopumisesta. Jos kansalaisuus rajoittaa entiseen kotimaahan palaamista, tulee henkilön luopua toivosta elää siellä. (Castles ja Davidson 2000, 87.) Ajatusta uuden kansalaisuuden saamisesta voi

soveltaa kotoutumiseen, sillä myös se sisältää ajatuksen entisestä luopumisesta. Näin ollen henkilön voi ajatella hylkäävän osan entistä itseään, sillä hän kuuluu uuteen yhteisöön. Kotouttamislaissa ja sitä seuraavissa kotouttamislinjauksissa ei huomioida luopumisen vaikeutta. Lisäksi maahanmuuttajan halukkuutta kotoutumiseen ei kyseenalaisteta.

Kotouttamisen taustalla voi nähdä ”kansallisuuden opettamisen”. Se sisältää kielen oppimista, opiskelutaitojen hankkimista ja yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin asioihin perehtymistä. Näiden taitojen oppimiseen liittyvät kurssit osoittavat myös puutteita, jotka maahanmuuttajan tulee korjata, että he olisivat kelvollisia ja voisivat toimia suomalaisessa yhteiskunnassa. (Antikainen 2010, 74.) Kotouttamislaki ja sitä toteuttavat ohjelmat ovat monessa mielessä problemaattisia. Niillä pyritään hallitsemaan Huttusen (2009a) mainitsemaa hahmoa - maahanmuuttajaa, joka on kuitenkin niin moninainen, että se ei mahdu kotouttamisen määritelmiin. Kurssien avulla pyritään tarjoamaan maahanmuuttajalle välineitä, joilla tulla toimeen suomalaisessa yhteiskunnassa. On tärkeää nähdä ne merkitykset, joita kotouttaessa samalla tullaan luoneiksi. Kotouttamiseen tähtäävän toiminnan ohella tuotetaan kuva siitä, että maahanmuuttaja ei ole ”riittävän hyvä” maahan saapuessaan. Samoja määreitä ei anneta henkilöille, jotka saavat kansalaisuuden syntyessään tai heidän kansalaisuutensa saaminen ei vaarannu näiden perusteella (ks. Castles ja Davidson 2000, 97–103). Pysin tuomaan esille ja kyseenalaistamaan malleja, joita maahanmuuttajille tarjotaan.

Kotoutumisen termin ongelmallisuutta lisää sen juontuminen sanasta koti. Termi sisältää ajatuksen, että onnistuneessa integraatiossa maahanmuuttaja tuntee Suomen kodikseen. Maahanmuuttajia koskevissa tutkimuksissa on huomattu, että koti ei välttämättä tarkoita fyysistä asuinpaikkaa. Esimerkiksi sosiaaliset suhteet kiinnittävät henkilön tiettyyn paikkaan, jota ajatellaan kodiksi. Koti muodostuu myös muistoista ja mielikuvista. Näin ollen se ei ole vain fyysinen paikka vaan myös mentaalinen tila, jossa on hyvä olla. (Huttunen 2002 ja Lepola 2000.) Käytän tässä tutkimuksessa käsitteitä kotoutuminen ja integraatio. Termiä kotoutuminen käytän silloin, kun se on osoitettu virallisena tavoitteena, muissa tapauksissa käytän termiä integraatio.

2.3 Maahanmuuttajanaiset tutkimuksissa

Donaton ym. (2006) mukaan maahanmuuttotutkimuksessa sukupuolinäkökulma on huomioitu jo kauan. Tutkimusta on tehty jo 1900 -luvun alussa, mutta erityisesti naisten tekemä

maahanmuuttajanaisiin kohdistuva tutkimus sai todistella omaa tärkeyttään pitkän aikaa. Kuitenkin viimeisten kahden vuosikymmenen aikana naisia, sukupuolta ja maahanmuuttoa koskeva tutkimus on muuttunut ja kasvanut huomattavasti. Edelleen uusien näkökulmien esiin tuominen on tärkeää, sillä naiset muuttavat yhä enemmän ja koko muuttoliikkeen on huomattu olevan sukupuolittunut ilmiö. (Donato ym. 2006, 3-10, 22.) Seuraavaksi selvennän, millaista maahanmuuttajanaisiin kohdistuvaa tutkimusta Suomessa on tehty.

Väestöliitto julkaisi vuonna 2007¹ Tuomas Martikaisen ja Marja Tiilikaisen toimittaman teoksen *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Martikaisen ja Tiilikaisen (2008) mukaan suomalaisessa maahanmuuttotutkimuksessa sukupuolinäkökulma on huomioitu vain vähäisesti. Tästä huolimatta tutkimuksissa on korostuneet miesten kokemukset ja tilanteet. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että miesten tavoittaminen on saattanut olla helpompaa, koska he liikkuvat naisia enemmän kodin ulkopuolella. Suomessa on viime vuosien aikana tehdyissä tutkimuksissa alettu huomioida aihetta myös sukupuolinäkökulmasta. (Martikainen ja Tiilikainen 2008, 15.)

Maahanmuuttajanaisten perhe-elämää koskeva tutkimus on tarkastellut erityisesti yllirajaisia perhesuhteita (esim. Tiilikainen 2008a ja Siim 2008). Pihla Siim (2008) on tutkinut entisen Neuvostoliiton alueelta saapuneita perheitä, jonka merkitys voi korostua maahanmuuton myötä. Tähän voi vaikuttaa myös se, että muuta ”omaa paikkaa” ei löydetä (Siim 2008, 237). Tiilikainen (2008a) on tutkinut somalinaisten elämää transnationaalisissa suhteissa. Perheen merkitys on suuri, vaikka perheenjäsenet ovat eri maissa. Lähtömaahan ja diasporassa oleviin sukulaisiin kiinnittyvä koti ovat tärkeässä asemassa kun pohditaan ratkaisuja elämän ongelmatilanteisiin, erityisesti niissä tilanteissa kun Suomessa saatu tuki ei ole riittävää. (Tiilikainen 2008a, 282–283.)

Yksi laaja alue maahanmuuttajanaisiin kohdistuvassa tutkimuksessa on työelämä. Maahanmuuttajanaisten työelämään liittyviä haasteita tarkastellut Forsander (2008) kirjoittaa, että valtaväestön kulttuuri määrittelee työpaikkojen sukupuolijärjestelmän. Naisille ja miehille on määrittynyt kulttuurisen ideaalin mukainen paikka työmarkkinoilla ja koko yhteiskunnassa. Yhteiskunnalliset toimenpiteet, kuten kotouttaminen, voivat ohjata maahanmuuttajia toteuttamaan valtaväestön sukupuolijärjestelmää. Mikäli maahanmuuttajanaisella on

¹ Käytän teoksesta vuoden 2008, 2. muuttamatonta painosta.

esimerkiksi teknisen alan koulutus ja työkokemus, hänen on silti vaikeampi saada alan töitä kuin saman kokemuksen omaavan miehen. Maahanmuuttajanaisien tulee usein läpäistä sekä maahanmuuttajuuteen että sukupuoleen liittyvät työllistymisesteet. (Forsander 2008, 324–325.) Aino Saarinen (2008) mukaan maahanmuuttajat kohtaavat rakennetason esteitä ja he työllistyvät usein vain osa-aikaisesti tai kausittain. Maahanmuuttajien korkeakoulutai ammatillisenkoulutuksen tutkintoa ei hyväksytä Suomessa sellaisenaan, minkä vuoksi he työllistyvät usein koulutustaan alempiin tehtäviin. (Saarinen 2008, 130.) Forsanderin (2008) mukaan maahanmuuttajille on julkisella sektorilla tarjolla niin sanottuja etnospesifejä ammatteja. Nämä ovat syntyneet kotouttamis- ja maahanmuuttajapalveluiden mukana tulleina tehtävinä, joissa vaaditaan kielen ja kulttuurin tuntemusta ja jonkin tietyn etnisen ryhmän jäsenyyttä. Näitä on erityisesti opetus- ja sosiaalitoimissa, jotka ovat leimautuneet suomalaisessa ammattialahierarkiassa naisiksi aloiksi. Maahanmuuttajien kohdalla ne työllistävät sekä naisia että miehiä. (Forsander 2008, 236.)

Tiilikainen (2008b) toteaa, että maahanmuuttajanaiset näkivät työn olevan keskeisessä asemassa integraatiossa, kielen oppimisessa ja verkostojen muodostamisessa. Naiset pitivät kotia ja perhettä yhtä tärkeänä kuin työtä. Lähes kaikki naiset kokivat, että he eivät ole täysin arvostettuja ja tasa-arvoisia, mikäli he jäävät kotiin perheen kanssa. Sukupuolten välistä tasa-arvoa pohdittaessa myös kulttuuriset seikat nousivat esille. Naiset pitivät osittain kiinni arvoista, joita lähtömaassa oli opittu. (Tiilikainen 2008b, 77–81.)

Maire Antikainen (2010) on todennut, että maahanmuuttaja kategoriana pitää paikallaan, koska maahanmuuttajilla on mahdollisuus vain tiettyihin positioihin, mikä rajaa heidän toimijuuttaan. (Antikainen 2010, 199.) Luvussa kaksi olen käsitellyt maahanmuuttoa ilmiönä. Käsitteet, kuten: maahanmuuttaja, maahanmuuttajanainen, humanitaarinen maahanmuutto, työperäinen maahanmuutto, kotoutuminen, kotouttamiskoulutus ja integraatio ovat tulleet jäsentämään ilmiötä, joka tällä sanastolla näyttäytyy todellisuutta yksinkertaisempana. Käsitteet asettavat maahanmuuttajat toiminnan kohteeksi. Tuon tutkimuksessani esille, miten naiset vastaavat näihin heille valmiiksi asetettuihin ja osoitettuihin positioihin.

3 Kolmas sektori ja vertaistoiminta

Tämän luvun tarkoituksena on kertoa kontekstista, johon tutkimukseni sijoittuu. Maahanmuuttajien integraatio on yksi järjestöjen tehtävä (esim. Matikainen 2003). Käsittelen kolmannen sektorin, eli yhdistysten ja järjestöjen, asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa sekä järjestöjen toimintaperiaatteita. Lisäksi tarkastelen vertaistoimintaa, sen historiaa ja käyttömuotoja. Tämän jälkeen kerron Suomen Pakolaisavusta järjestönä ja lopuksi keskityn tutkimukseni kohteena olevaan Suomen Pakolaisavun Kasvokkain -toimintaan.

3.1 Kolmas sektori: yhdistykset ja kansalaisjärjestöt

Yhteiskuntatieteissä suomalainen yhteiskunta voidaan jakaa eri sektoreihin niiden rahoituksen, toimintaperiaatteiden ja yhteiskunnallisten lähtökohtien perusteella. Nämä ovat yksityinen, julkinen ja kolmas sektori. Yksityinen sektori toimii markkinaehtoisesti ja tavoittelee voittoa. Yritykset toimivat yksityisellä sektorilla. Julkinen sektori on nimensä mukaisesti julkinen, muodollinen ja voittoa tavoittelematon ja sen muodostavat valtio ja kunnat. Kolmas sektori on informaali, yksityinen ja voittoa tavoittelematon. Sen keskeisiä toimijoita ovat järjestöt ja yhdistykset. Lisäksi nykyään puhutaan myös neljänestä sektorista, joka sisältää kotitaloudet, perheet ja ystävät. (Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö 2010.)

Kolmannen sektorin käsitteeseen sisältyy esimerkiksi järjestöt, verkostot, vapaaehtoistyö ja yhdistykset ja se sitoo yhteen informaalin sektorin yhteiskunnan toimijana. Etenkin järjestöt nähdään usein kolmannen sektorin keskuksena. (Kangas 2003, 38–39.) Kolmannen sektorin toiminta vakiinnutti asemansa ei-valtiollisena ja yleishyödyllisenä organisaationa, kun jälkiteollisen yhteiskunnan murenemisen myötä nousi tarve kehittää hyvinvointipalveluja uudella tavalla. Jo 1970 -luvulla huomattiin, että julkinen ja yksityinen sektori eivät pysty tarjoamaan kaikkia palveluja, joita hyvinvointiyhteiskunnan tulisi täyttää. (Matthies 1996, 11–13.) Kolmas sektori on kritisoitu, mutta paljon käytetty termi, sillä se jäsentää yhdistysten ja muun organisoidun kansalaisyhteiskunnan toiminnan yhteiskunnallista merkitystä (Rönneberg 1999, 78–79). Suomalainen yhteiskunta on muuttumassa siten, että hyvinvointipalvelujen toimintakenttää supistetaan. Tämän vuoksi järjestöjen aseman vahvistaminen nähdään entistä tärkeämpänä. (Matthies 2007, 57.) Järjestöjen tehtävä julkisten palvelujen täydentäjänä on kasvanut entisestään, kun julkista taloutta on tiukennettu (Sal-

mikangas 2004, 44). On myös esitetty, että järjestöt vastaisivat julkista sektoria ketterämmin yhteiskunnan haasteisiin. Tutkimustietoa tästä ei ole löydettävissä, mutta mielikuvaa tehokkuudesta pidetään yllä. (Matthies 2007, 64–66.)

Pohjoismaissa on vahvasta julkisesta järjestelmästä huolimatta huomattavan paljon järjestötoimintaa (Matthies 2007, 62). Järjestötoiminta riippuu kansalaisten aktiivisuudesta ja tämän vuoksi toiminta vaihtelee alueittain. Sen sijaan julkisen sektorin toiminta on koko maan kattavaa ja se koskettaa kaikkia kansalaisia. Julkisen sektorin tehtävät perustuvat yhteiskunnallistuneisiin, riittävän yleisiksi koettuihin tarpeisiin ja sen toiminta rahoitetaan verovaroin. (Rönneberg 1999, 80.) Kolmas sektori voi tehdä yhteistyötä julkisen sektorin kanssa ja ne tarjoavat usein osittain päällekkäisiä palveluja. Palvelujen tuottamisen lisäksi kolmannella sektorilla on kolme tehtävää, ne toimivat demokratian ylläpitäjinä ja kehittäjinä, kansalaisten etujen edustajina ja valvojina sekä pitävät yllä yhteiskuntahenkeä. (Virtanen ja Näsi 2003, 167–169.) Kolmas sektori ikään kuin sitoo yhteen yhteiskunnan mikro- ja makrotason (Kinnunen 1999, 104).

Järjestöillä on vahva asema kansalaisten äänen esiin tuojana. Useissa järjestöissä on kuitenkin johtavia virkamiehiä, kunnanhallituksen tai lautakunnan jäseniä, joten myös järjestöissä päättävässä asemassa olevien henkilöiden ääni pääsee kuuluviin. (Matthies 2007, 66.) Olisikin tärkeää pohtia kenen ääni lopulta pääsee esiin. Kansainvälisesti järjestöjen tehtävänä pidetään hyvinvointivaltion painostus- ja etujärjestönä toimimista. Suomessa järjestöt tekevät kuitenkin tiivistä yhteistyötä julkisen sektorin kanssa ja niillä on mahdollisuus olla mukana ministeriöiden työryhmissä sekä asioiden valmistelussa. Valtio ja kansalaisjärjestöt ovat Suomessa epätavallisen yksimielisiä hyvinvointivaltion tilasta ja päätöksenteosta. On vaikea löytää esimerkkejä tilanteista, joissa hyvinvointivaltio ja järjestöt olisivat olleet vastakkain. (Matthies 2007, 64–66. Särkelä 2007, 134–136.)

Järjestöjä on Suomessa tutkittu useista eri lähtökohdista riippuen siitä, millä tieteenalalla tutkimusta on tehty (Helander 2002, 102-103). Matthies (2007) on todennut, että järjestöjä koskevan makrotason tutkimuksen lisäksi tarvitaan mikrotason eli järjestöjen toimintoja ja niiden erityispiirteitä koskevaa tutkimusta. Järjestöjen tutkimukseen liittyy sukupuolisokeus ja sukupuolen tutkimus puuttuu lähes kokonaan tutkimuksen kohteista. (Matthies 2007, 64–66.) Edellä mainituista syistä johtuen keskityn tutkimuksessani erityisesti yhden järjestön mikrotason toimintaan juuri naisten näkökulmasta.

3.2 Vertaistoiminta

Vertaistoiminnan kasvu on lisääntynyt Suomessa 1990-luvun puolivälin jälkeen huomattavasti. Vertaistoimintaa on Pohjoismaissa alettu tutkia vasta 1990-luvulta lähtien, vaikka Pohjois-Amerikassa sitä on tutkittu jo 1960–1970 -luvulta lähtien. Sen tutkimuksessa on kaksi eri suuntausta. Sosiaali- ja yhteiskuntatieteissä tutkimus on keskittynyt vertaisryhmiin yhteisinä ja osana yhteiskunnallista keskustelua. Tässä suuntauksessa kohteina ovat olleet esimerkiksi arvot, voimaantuminen ja vastavuoroisuus. Toinen suuntaus tarkastelee vertaistoimintaa psykologian ja terveystieteiden näkökulmasta ja tutkimusten keskiössä ovat kokemukset ja ryhmädynamiikka. (Nylund 2005, 195–197.) Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan vertaistoimintaa sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden näkökulmasta. Nylund (2005, 199) kirjoittaa, että maahanmuuttajien vertaistoiminnan tutkimus on vasta aluillaan Suomessa. Norjassa sitä on tutkittu jo 1990-luvulla, esimerkiksi Sigrun Nilsen (1999).

Vertaistoiminta voidaan ymmärtää usealla eri tavalla. Se voi toimia kahden henkilön välillä, ryhmissä tai verkostoissa. Ryhmät voivat muodostua eri tavoin. Henkilö voi tietoisesti hakeutua johonkin vertaisryhmään tai ne voivat syntyä spontaanisti. (Nylund 2005, 203.) Vertaisryhmä on laaja termi, joka sisältää myös vertaistukitoiminnan, mutta vertaisryhmässä ei välttämättä keskeistä ole tuki ja auttaminen. Vertaistukitoiminta puolestaan on lähtökohdiltaan tukemiseen ja auttamiseen liittyvää tavoitteellista toimintaa. Oleellista on vastavuoroisuus ja samassa elämäntilanteessa olevien henkilöiden vuorovaikutus. Pääajatuksena on, että elämän vaikeuksia ja vaativissa elämäntilanteissa kohdattuja kokemuksia jaetaan samassa tilanteessa olevien ihmisten kanssa. (Hyväri 2005, 214–215.) Keskeistä vertaistoiminnassa on, että sen jäsenillä on keskenään sama huoli tai elämäntilanne. Vertaistukiryhmän jäsenet antavat emotionaalista tukea toinen toisilleen tai keksivät keinoja tilanteensa parantamiseen ja jakavat samalla tietoaan toistensa kanssa. (Wituk ym. 2000, 157, Hyväri 2005, 214). Maahanmuuttajien kohdalla syy osallistua vertaisryhmään on eläminen uudessa maassa. Maahanmuuttajaryhmissä ei ole kuitenkaan samanlaista yhteistä ongelmaa tai kriisiä kuin usein vertaisryhmissä ymmärretään olevan.

Wituk ym. (2000, 163) mukaan hiljattain toimintansa lopettaneista vertaisryhmistä tarvitaan lisää tutkimusta. Etnisten vähemmistöjen muodostamien ryhmien uskotaan olevan kestävämpiä kuin aiemmin on luultu. Kulttuurierot eivät kuitenkaan välttämättä ole yhtä

voimakkaita syitä osallistua vertaisryhmiin kuin esimerkiksi syöpä tai mielenterveys. (Wituk ym. 2000, 163.) Maahanmuuttajuutta ei voida nähdä tilana, jonka yli päästään tai joka loppuu.

Järjestöt voivat tarjota vaikuttamisen kanavan vertaisryhmän jäsenille. Vaikuttamisen mahdollisuudet eivät kuitenkaan aina toteudu, sillä kuten Saksela (2005) kirjoittaa, viranomaiset näkevät maahanmuuttajat usein passiivisena kohteena. Järjestötoiminnalla on mahdollisuus antaa maahanmuuttajille vahvuuden tunnetta suhteessa viranomaisiin. (Saksela 2005, 107.) Vertaisryhmien ja päättäjien välille tarvitaan myös yhteyshenkilöitä, jotta vertaisryhmien jäsenillä olisi mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalliseen muutokseen. (Nylund 2005, 206.)

3.3 Suomen Pakolaisapu

Suomen Pakolaisapu on vuonna 1965 perustettu uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kehitysyhteistyöjärjestö, joka saa rahoituksen yksityisiltä ihmisiltä, järjestöiltä, yrityksiltä ja viranomaisilta. Sillä on 27 jäsenjärjestöä ja noin 560 henkilöjäsentä. Suomen Pakolaisavulla on toimipisteitä Helsingissä, Tampereella ja Turussa. Suomen lisäksi sillä on toimintaa myös ulkomailla. Suomessa tehtävä työ sisältää tiedotusta, vaikuttamista, koulutusta ja sosiaalityötä. Ulkomailla se keskittyy nuorisotyöhön ja aikuiskoulutukseen pakolaisleireillä. Myös paluumuuttajayhteisöjen tukeminen kriisistä toipuvissa yhteiskunnissa on Suomen Pakolaisavun ulkomaantyön kohteena. (Suomen Pakolaisapu 2010a.)

Suomen Pakolaisavulla on Suomessa muun toiminnan lisäksi neljä erilaista toimintaa, jotka tukevat maahanmuuttajien kotoutumista eri tavoilla. Järjestöhautomo -hankkeessa pyritään jakamaan tietoa yhdistysten perustamisesta ja ylläpidosta, jotta pakolais- ja maahanmuuttajayhdistykset voivat toimia aktiivisesti ja itsenäisesti järjestökentällä. Kotilo -projekti käsittelee asumiseen liittyviä asioita. Se muun muassa kouluttaa asumisen parissa työtä tekeviä tahoja ja kehittää työtä, joka ennaltaehkäisee asumiseen liittyvien konflikteja. Kasvokkain -toiminta tarjoaa vertaistoimintaa maahanmuuttajille. Vertaiskoto -hanke kehittää kotoutumiskurssimallia ja se on tarkoitettu vain pakolaisille. Järjestöhautomo, Kotilo ja Kasvokkain -toiminnat on suunnattu kaikille maahanmuuttajille. (Suomen Pakolaisapu 2010a.)

Eri toimintojen lisäksi Suomen Pakolaisapu osallistuu suomalaiseen maahanmuutto- ja pakolaispoliittiseen keskusteluun ja päätöksentekoon, millä pyritään turvaamaan maahanmuuttajien perusoikeuksia. Järjestö pyrkii saamaan tietoa maahanmuuttajien ja pakolaisten arjesta Suomessa. Se pyrkii myös jakamaan tietoa maahanmuuttajille ja pakolaisille valtaväestön elämäntavoista. (Suomen Pakolaisapu 2010a.)

3.4 Kasvokkain -toiminta

Suomen Pakolaisavun Kasvokkain -toiminnan tarkoitus on edistää maahanmuuttajien integraatiota vertaistoiminnan avulla. Toiminta alkoi vuonna 2001, mistä lähtien vertaistoimintaa on tarjottu eri muodoissa. Vuosina 2003–2005 se toimi raha-automaattiyhdistyksen rahoittamana TUKENA -hankkeena. Hankkeen tarkoituksena oli auttaa pakolaisia elämään suomalaisessa arjessa. Hankkeen kohteena olivat lapset ja nuoret sekä virallisten kotoutumistoihimien ulkopuolella olevat aikuiset. TUKENA -hanke keskittyi erityisesti vertaistukseen. (Suomen Pakolaisapu 2010b.) Vuodesta 2006 alkaen Suomen Pakolaisavun vertaistiryhmätoiminta on toiminut Raha-automaattiyhdistyksen avustuksella. Rahoituskaudella 2006–2008 toiminta kulki nimellä Vertaistukitoiminta ja vuodesta 2009 Kasvokkain -toimintana. Toiminta on vuosien aikana muuttunut ja siinä on haluttu esimerkiksi välttää ongelmalähtöisyys, jonka vuoksi sana ”tuki” jätettiin pois. Samalla haluttiin korostaa ryhmän jäsenten omaa asiantuntemusta. Vuodesta 2007 lähtien termit vertaistoiminta ja vertaisturyhmä ovat vakiintuneet. (Keskustelut Suomen Pakolaisavun työntekijöiden kanssa².)

Vertaistiryhmissä käsitellään uuteen yhteiskuntaan, kulttuuriin ja kieleen liittyviä haasteita, jotka voivat syntyä maahanmuuton myötä. Vertaistiryhmiin osallistuu noin kahdeksan henkilöä ja tapaamisia on yleensä kerran viikossa yhteensä 10–12 kertaa. Toimintaa voidaan järjestää 1–4 kautta, puolen vuoden kausissa enintään kahden vuoden ajan riippuen ryhmän tarpeesta. Ne voivat olla joko yksi- tai monietnisiä. Vertaistiryhmät toimivat pääosin maahanmuuttajien omalla äidinkielellä, joka helpottaa kokemusten jakamista. Nuorten ja monikulttuuristen vertaistiryhmissä käytetään myös suomea, jolloin myös kielen oppimisen merkitys korostuu. Ajatuksena on, että ihminen löytää itsestään vahvuudet voittaa kriisit. Maahanmuuttoon liittyvät kokemukset nähdään voimavarana ja tarkoituksena on, että vertaistuen avulla maahanmuuttajan oma toimintakyky aktivoituu. (Kärki, Sharifi & Öhman

² Pro gradu –tutkielman tekemisen ajan olen keskustellut useita kertoja Suomen Pakolaisavun työntekijöiden kanssa. Keskustelut ovat avanneet minulle Suomen Pakolaisavun Kasvokkain –toimintaa.

2008, 6-9.) Vertaistoiminnan ydinajatus on, että ihmiset ovat itsensä ja ongelmiansa parhaita asiantuntijoita ja saman asian kokeneet ihmiset voivat ymmärtää ja auttaa paremmin kuin alan ammattilainen. Yksi vertaistoiminnan keskeisimmistä tavoitteista on voimaantuminen (empowerment)³, jolla vertaistoiminnassa tarkoitetaan elämänhallintaa. Se on ihmisestä itsestään lähtevä, hitaasti etenevänä prosessi, johon ei voi pakottaa ulkoapäin. Yhdessä tekeminen ja luottamuksen kasvaminen voivat vahvistaa voimaantumista. Vertaistointi ei korvaa julkisella sektorilla tehtyä maahanmuuttajatyötä, mutta se voi edistää integraatiota. (Rustanius & Joensuu 2005, 6-7.)

Kasvokkain -toiminnasta levitetään tietoa muun muassa viranomaisten ja eri yhteistyötahojen kautta. Kirjallisena toiminnasta kerrotaan myös sosiaaliviranomaisille, jotka voivat ohjata maahanmuuttajia vertaisryhmiin. Tehokkaimmaksi keinoksi tavoittaa kohderyhmä on osoittautunut tiedon kulkeminen ihmiseltä toiselle. Vertaisryhmien ohjaajilla on tärkeä rooli tiedon levittämisessä, sillä he voivat kertoa ryhmistä eteenpäin oman etnisen yhteisönsä sisällä. Vertaisryhmiin osallistumisen kynnys on haluttu laskea mahdollisimman alas. Esimerkiksi ikääntyneet voivat ensimmäisillä osallistumiskerroilla tarvittaessa pyytää mukaan henkilön, joka saattaa vertaisryhmään. (Suomen Pakolaisapu 2010c)

Kasvokkain -toiminnan vertaisryhmät voidaan jakaa kolmeen eri tyyppiin. Nämä ovat ennaltaehkäisevät, ongelmalähtöiset ja ratkaisunhakuiset toimintaryhmät. Ennaltaehkäisevien ryhmien tärkein tehtävä on jakaa tietoa ja auttaa integraatiossa. Ongelmalähtöisissä ryhmässä keskitytään Suomessa asumisen ongelmiin. Ratkaisunhakuiset toimintaryhmät perustuvat jonkin tietyn elämäntilanteeseen liittyvän haasteen ympärille, kuten työnhakuun tai koulutusvalintoihin. (Suomen Pakolaisapu 2010b.) Tutkimuksessani keskityn tarkastelemaan erityisesti Kasvokkain -toiminnan ennaltaehkäiseviä vertaisryhmiä.

Vertaisryhmät suunnitellaan asiakaslähtöisesti ja suunnitelmaa päivitetään toiminnan edetessä. Käsiteltävät asiat nousevat pääosin osallistujien tarpeesta ja myös vertaisohjaaja voi tuoda teemoja keskustelun kohteeksi. Vertaisryhmissä keskustelu on keskeisin toimintamuoto. Tämän lisäksi niissä voidaan tehdä tutustumiskäyntejä eri paikkoihin tai niihin voi-

³ Sanasta empowerment käytetään suomenkielisiä käännöksiä voimaantuminen, valtautuminen. Jälkikolonialistisessa luennassa nämä termit viittaavat alistaiseen suhteeseen verrattuna valtaväestöön. Erityisesti tämän takia termi on koettu problemaattiseksi tutkimuksissa. (Tuori 2009, 168–169.) Tämän vuoksi tarkastelen naisten toimijuutta.

daan pyytää vierailijoita kertomaan jostakin tietyistä aiheista. (Starttipaketti 2009, Suomen Pakolaisapu 2010b ja Kärki 2008a, 38.)

Kerkkänen (2008) on arvioinut Suomen Pakolaisavun vertaistoimintaa haastattelemalla vertaisryhmien ohjaajia. Raportissa todetaan, että heikossa asemassa olevien kielitaidottomien maahanmuuttajien tukeminen sekä syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen on tuottanut tulosta. Sosiaalisten tukiverkostojen ylläpitäminen ja kehittäminen on onnistunut parhaiten maahanmuuttajanaisten ja kotiäitien vertaisryhmien osalta. (Kerkkänen 2008, 22–25.) Itse vertaisryhmiin osallistujien mielipiteitä ja kokemuksia on kartoitettu palautekyselyllä, mutta tarkemmin niitä ei vielä ole selvitetty.

Kasvokkain -toiminnan ohjaajien koulutus ja ryhmissä käsiteltäviä teemoja

Vertaisryhmien ohjaajina toimivat pitkään Suomessa asuneet maahanmuuttajataustaiset henkilöt (Starttipaketti 2009, 7). Ohjaajille järjestetään koulutusta perus- ja tarvittaessa jatkokurssien muodossa. Ohjaajakoulutuksen peruskoulutus kestää 12 tuntia. Kasvokkain toiminnasta tehty infopaketti koostuu kolmesta osasta, jotka ovat: vertaisryhmän ohjaajalle suunnattu ”Vertaisohjaajan peruskoulutus” ja ”Vertaisohjaajan opas” sekä ammatillisille tahoille, erityisesti ohjaajien esimiehille tarkoitettu ”Starttipaketti maahanmuuttajien vertaistoiminnan käynnistämiseen”. Peruskurssin lisäksi järjestetään temaattisia jatkokursseja. (Starttipaketti 2009, Vertaisohjaajan peruskoulutus 2009. Keskustelut Suomen Pakolaisavun työntekijöiden kanssa.) Koulutusta varten tehty materiaali ohjaa vertaisryhmien toimintaa. Esittelen seuraavaksi vertaisohjaajan oppaan sisältöä.

Vertaisohjaajan oppaassa kerrotaan vertaistuesta, -ryhmästä ja -ohjaajasta sekä teemoista, joita ryhmässä voi käsitellä. Lisäksi siinä esitellään toiminnan resurssit ja yhteistyökumppanit. Oppaan lopussa käsitellään Suomen Pakolaisavun vertaisryhmien periaatteet ja säännöt sekä annetaan ohjeita toiminnallisiin harjoituksiin. (Kärki ym. 2008.) Siinä kerrotaan myös eri teemoista, joita vertaisryhmissä voi valita käsiteltäväksi tarpeen mukaan. Teemat on nostettu aiemmissa vertaisryhmissä tavallisimmin käsiteltävistä aiheista. Näitä ovat vanhemmuus, työelämä, koulutus, suomalainen kulttuuri, tapakulttuuri, vapaa-aika, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, identiteetti ja integraatio ja rasismi. (Kärki ym. 2008.) Vertaisohjaajan roolia oman vertaisryhmän tarpeiden tuntijana korostetaan, sillä ohjaaja on kokenut ja pohtinut samoja asioita kuin toimintaan osallistuvat henkilöt. Oppaassa koroste-

taan, että jokainen vertaisryhmä toimii omalla tavallaan ja ohjeiden käyttäminen jää vertaisryhmän jäsenten ja sen ohjaajan harkintaan. (Öhman 2008b, 20.)

Oppaassa neuvotaan käsittelemään teemoja kertomalla vertaisryhmälle valtaväestön kulttuurista tai kysymällä ryhmän jäseniltä, millaisia tuntemuksia aiheet heissä herättävät. Työelämää ja koulutusta käsittelevissä luvuissa kehoitetaan antamaan vertaisryhmän jäsenille lisää tietoa heidän mahdollisuuksistaan kyseisillä kentillä. Siinä ehdotetaan tutustumaan esimerkiksi työnhakuun, verotukseen, kieliopintoihin ja suomalaiseen koulutusjärjestelmään. (Kärki 2008c, 25–26). Oppaassa käsitellään paljon valtaväestön kulttuuria. Siinä nostetaan kulttuurien erilaisuus esiin ja huomioidaan yksilöiden erot eri kulttuurien sisällä. Lisäksi huomioidaan, että suomalainen kulttuuri ei ole yhtenäinen tapa ymmärtää maailmaa ja kulttuuri on jatkuvasti muuttuva. Lopuksi oppaassa mainitaan, että jokaisessa maassa ja kulttuurissa on tiettyjä tapoja ja normeja, joiden mukaisesti tietyssä kulttuurissa yleensä toimitaan. Oppaassa kannustetaan tunnistamaan tiettyjä yleispiirteitä suomalaisesta kulttuurista, juhlapyhistä ja perinteistä sekä ”suomalaisesta”⁴ käyttäytymisestä. (Öhman 2008c, 26–28.) Ohjeet teemojen käsittelyyn vaihtelevat myös aiheiden mukaan. Työelämää ja koulutusta kehoitetaan lähestymään tiedon lisäämisen näkökulmasta. Kulttuuria voi käsitellä ihmettelyn ja tunteiden kautta, ja aihe voidaan nostaa keskusteluun esimerkiksi seuraavin kysymyksin: ”Onko suomalaisiin helppo tutustua?”, ”Mitä kukin toisi Suomeen omasta kulttuuristaan?” ja ”Miltä tuntuu ja mitä tehdään kun muilla suomalaisilla on joku itselleen vieras juhla?” (Kärki 2008b, 30–31). Opas myötäilee niitä asioita, joihin kotouttamiskoulutuksessa pyritään valmentamaan. Tieto suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä elämänhallintaan liittyvien valmiuksien antaminen ovat kotouttamiskoulutuksen keskiössä (ks. luku 2), samat teemat esiintyvät myös vertaisryhmän ohjaajan oppaassa. Kiinnitän koulutusmateriaaliin enemmän huomiota luvussa kahdeksan.

⁴ Lainausmerkit alkuperäisessä tekstissä.

4 Tutkimuksen lähtökohdat

Kerron tässä luvussa, mille teoreettiselle pohjalle ajatteluni perustuu. Useissa tutkimuksissa on käsitelty maahanmuuttajien jatkuvaa toiseuden tunnetta ja yritetty selvittää, milloin maahanmuuttajasta tulee suomalainen (esim. Lepola 2000 ja Pentikäinen 2005). Yhteiskunnallisessa keskustelussa maahanmuuttajia on käsitelty ikään kuin hyödykkeinä, kuten ratkaisuinä Suomen työvoimapolitiikkaan (esim. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 3). Tutkimuksessani pohdin, miten nämä yhteiskunnalliset tavoitteet resonoivat aineistoni kanssa. Tämän vuoksi hahmotan, millaisia merkityksiä haastattelemiä naiset antavat vertaisryhmille. Selvitän myös, millaista on vertaisryhmään osallistuneiden naisten toimijuus. Lisäksi tarkastelen, mihin naiset sijoittavat itsensä. Näiden kysymysten avulla pohdin, miten naisten itselleen ottama positio suhteutuu suomalaiseen yhteiskuntaan. Hahmotan edellä esittämiäni teemoja jälkikoloniaalisten feminististen näkökulmien avulla. Pyrin löytämään vaihtoehtoisia katsontakantoja näkemyksille, jotka kadottavat yksilön toiveet, tavoitteet ja arvot.

Feministisille teorioille on tyypillistä problematisoida yhteiskunnassa itsestäänselvyyksinä pidettyjä asioita (ks. esim. Koivunen & Liljeström 1996, 13). Kerron tässä luvussa feministisistä ja jälkikoloniaalisista teorioista, joiden mukainen valtasuhteita kyseenalaistava lähestymistapa muodostaa tutkimukseni pohjan. Tämän jälkeen esitän eri näkökulmia subjektin muodostumisesta, mikä luo perustan tutkimukseni teoreettisen pohjan yhdelle keskeisimmälle käsitteelle, toimijuudelle. Toimijuus on feministisen ajattelun peruskäsite, jonka avulla tarkastellaan subjektin mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöönsä. Kerron toimijuuden käyttötavoista ja miten se toimii ajatteluni välineenä. Luvun loppuksi esittelen tutkimuskysymykseni.

4.1 Jälkikoloniaalinen feminismi tietämisen tapana

Feministinen teoria on vakiintunut akateemisena käytäntönä toisen maailmansodan jälkeen (Koivunen ja Liljeström 1996, 10) ja se voidaan nähdä erityisesti sukupuolta tarkastelevaksi näkökulmaksi. Feministisen teorian keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa valta ja hierarkiat, joita voidaan pitää oleellisina tarkasteltaessa erityisesti etnisyyttä, seksuaalisuutta sekä luokkasidonnaista alistusta ja toissijaisuutta. Feministisen tutkimuksen moniulotteisuudesta huolimatta sen osa-alueita yhdistää ajatus tiedon luonteen, tuottamisen ja tietäjän

paikantuneisuudesta. Tieto ja tietäminen ymmärretään tilanteeseen ja henkilöön sidottuna. Toisin sanoen konteksti on tärkeä tekijä tiedon muodostumisessa. Yleisesti feminististä tutkimusta ohjaa halu muutokseen ja tarve nostaa asiat keskusteluun. (Liljeström 2004, 11–13.) Feministisessä tutkimuksessa korostetaan sekä rajoituksia että mahdollisuuksia (Gordon 2005b, 117).

Tutkimukseni lähtökohtiin vaikuttaneen jälkistrukturalistisen feminismin mukaan tieto ja tulkinta käsitetään subjektiivisina. Tieto on erityisesti valtaa, joka on kaikkialla läsnä. (Letherby 2003, 51–55.) Pyrin tekemään näkyväksi ja purkamaan näitä valtarakenteita. Jälkikoloniaaliset teoriat ovat läheisessä yhteydessä feministisiin teorioihin. Näissä teorioissa pyritään tekemään näkyväksi alistamisen muotoja sekä kyseenalaistamaan niitä. Jälkikoloniaalinen teoria keskittyy erityisesti paljastamaan sukupuoleen, kansallisuuteen, luokkaan ja etnisyyteen perustuvia vallankäytön muotoja. (Kuortti 2007, 14–15.) Tutkimustani on ohjannut feministiseen teoriaan liittyvä lähtökohta katsoa maailmaa toisin. Pyrkimyksenäni on kyseenalaistaa haastattelemilleni naisille osoitettuja positioita ja tarkastella toimijuuden käsitteen avulla, miten näihin positioihin suhtaudutaan ja millä keinoin niitä haastetaan.

Kuten edellä esitin, feministisen näkökulman mukaan tieto paikantuu etupäässä tutkijan näkökulman mukaisesti (esim. Ahmed 1998). Tämän takia tutkijan on tärkeää kirjoittaa maailmankatsomuksensa näkyväksi. Tutkijan näkökulman paikantamisen kautta voi puntaroida muun muassa tutkimuksen luotettavuutta. Pyrin tuomaan ajatteluni kulun näkyväksi niin teoriaa, aineiston muodostumista, analyysia kuin tulososioita kirjoittaessani. Tämän läpinäkyvyyden avulla lukijalla on mahdollisuus punnita näkemykseni kantavuutta.

Länsimaisessa yhteiskunnassa eläneenä olen omaksunut tietyt arvot ja tämän vuoksi en voi täysin sisäistää muita maailmankatsomuksia. Samalla tämä tekee ongelmalliseksi valtakäsitysten purkamisen. Erilaisista kulttuureista tulevien henkilöiden kokemuksia tutkittaessa on vaarana, että tulkitsen heidän sanomisiaan väärin. Näin ollen haluan korostaa kirjoittavani oman näkemykseni haastattelemieni naisten puheesta. Purkaessani valtarakenteita olen samalla luomassa niitä. Tämä onkin feministisen teoretisoinnin yksi keskeisimmistä ristiriidoista (Ahmed 2000a, 100–101). Lisäksi olen tietoinen jälkikoloniaaliseen feministiseen näkökulmaan liittyvästä ongelmasta, että valkoinen länsimainen nainen yleistää omat tulkintansa koskemaan muiden naisten elämää (ks. esim. Ahmed 2000b). Näiden seikkojen

vuoksi tutkimustani luettaessa tulisi pitää mielessä tulkintani kontekstisidonnaisuus. Seuraavaksi kerron subjektin muodostumisesta ja toimijuudesta. Lisäksi pohdin, mitä esittämani lähtökohdat ja oma positioni merkitsevät tutkimuksen rakentumisen kannalta.

4.2 Subjektin muodostuminen

Kerron tässä alaluvussa subjektifikaatiosta, eli subjektiksi tulemisesta. Feministisissä teorioissa korostetaan sukupuolen merkitystä subjektin muodostumisessa. Sukupuolen ajattelun määrittävän käsityksiä subjektin omista mahdollisuuksista ja se asettaa yhteisöissä ja instituutioissa muodostuvia yleisiä odotuksia niille. Odotukset voivat olla huomaamattomia siten, että henkilö ei ajattele toimivansa odotusten mukaisesti niitä toteuttaessaan. (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 26–27. Ks. myös Skeggs 2007, McNay 2000.)

Feministisillä teorioilla katsotaan olevan kolme eri näkökulmaa subjektikäsitykseen. Niistä jokaiselle on keskeistä subjektin suhde valtaan sekä se, miten valta vaikuttaa subjektin rakentumiseen. Ensimmäisen näkökulman pohjalta tarkastellaan naisia subjekteina erilaisina kuin miehiä. Naiset nähdään alisteisina miehille. Keskeistä tässä näkökulmassa on alisteisen suhteen kyseenalaistaminen. Toisessa näkökulmassa korostetaan naisten ja miesten välisten erojen syntyä. Keskeinen kysymys on, onko naisten ja miesten erilaisuus biologisesti, sosiaalisesti vai näiden yhteisesti muodostamaa. Kolmannessa näkökulmassa tarkastellaan naisia sekä miehiä yksilöinä, eikä kahtena erillisenä kategoriana. Huomio kiinnitetään tarkastelemaan ihmisten sisäisiä eroja. Kolme edellistä näkökantaa ei tulisi ajatella toisiaan seuraavina vaiheina, sillä jokaisella niistä on kannattajansa. (Kosonen 1996, 192–200, Yuval-Davis 1997, 5.) Näkemykseni subjektin muodostumisesta nojaa ennen kaikkea näkemykseen naisista ja miehistä yksilöinä. Jälkikoloniaaliseen tutkimusperinteeseen lukeutuva Brah (1997) tarkastelee ihmisiä ennen kaikkea yksittäisinä subjekteina, ei vain jonkin ryhmän edustajina. Hänen mukaansa mitään ryhmää ei tulisi tarkastella vain tietyllä yksittäisellä akselilla, vaan nähdä ryhmien sisällä vallitsevat erot. Vähemmistöt eivät muodosta subjektiviteettiaan vain suhteessa enemmistöön, vaan myös jokaisen ryhmän sisällä olevat erot vaikuttavat subjektin muodostumiseen. (Brah 1997, 79–81.)

Jälkistrukturalistisilla ja feministisillä teorioilla on yhtäläisyyksiä subjekti-käsityksissä. Subjekti ei ole pysyvä ja muuttumaton, vaan subjektiksi tuleminen on jatkuva, useiden eri diskurssien ja positoiden risteyskohdassa tapahtuva päättymätön prosessi. Subjekti on jat-

kuvassa muutoksen tilassa ja se ei näin ollen määriy tiettyjen kategorioiden, kuten sukupuolen tai etnisyyden mukaisesti. (Ahmed 1998, 94-95, Davies 2004, 7.) Henkilöille annetaan helposti taustansa mukaan tiettyjä subjektipositiioita, jotka ovat yhteiskunnan valmiiksi muodostamia. Valmiilla positioinnilla on keskeinen vaikutus subjektin muodostumiseen, jolloin henkilö voi alkaa toimia tiettyjen oletusten mukaisesti. (Skeggs 1997, 4.) Pysin näkemään yksilöiden väliset erot ja näkemään heidät erillisinä subjekteina, en tietyn ryhmän jäsenenä. Subjektikäsitteeni muodostaa perustan ymmärrykselleni toimijuudesta, josta kerron seuraavaksi.

4.3 Toimijuus

Toimijuuden käsitteen pohjalta on selvitetty yhteiskunnan ja ihmisen välistä suhdetta, eikä se ole käsitteenä uusi. Viime aikoina, 1990 -luvulta lähtien, se on kuitenkin nostettu erityiseen keskiöön feministisessä tutkimuksessa. Toimijuuden käsitettä on pyritty kehittämään ja tarkastelemaan uudella tavalla ottamalla mukaan historialliset, materiaaliset, kulttuuriset sekä sosiaaliset vaikuttimet. Lisäksi valta on tuotu mukaan keskusteluun. Toimijuus rakentuu tilanteissa ja vuorovaikutuksessa. Sen ymmärtämiseksi on tarkasteltava kontekstia, jossa toiminta tapahtuu. (esim. Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 14–22.) Kontekstin avaaminen on erityisen tärkeää analysoitaessa eri kulttuurisista lähtökohdista tulevien ihmisten toimijuutta. Tarkoitukseni on hahmottaa vähemmistöasemassa olevien toimijuutta ja tarkastella siihen liittyviä vaikutteita ja valtasuhteita. Suomen Pakolaisavun vertaisryhmien tavoite on tukea maahanmuuttajien elämää uudessa yhteiskunnassa. Voimavarat elämiseen ajatellaan löytyvän henkilöstä itsestään. (Suomen Pakolaisapu 2010b.)

Toimijuus -käsitteen avulla keskitytään erityisesti kohteen oman toiminnan tarkasteluun. Se on erityisen käyttökelpoinen vähemmistöjä tarkastelevassa tutkimuksessa, joissa pyritään hahmottamaan valtasuhteita. Toimijuus voi olla esimerkiksi selkeitä tekoja, toimijuuden tuntoa, hiljaa olemista tai toisin tekemistä (Ks. esim. Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 22–23; Lempiäinen 2007). Sen avulla voi hahmottaa ihmisen elämän rakentamiseen liittyviä käsityksiä, kokemuksia ja tunteita (Gordon 2005b, 116). Homi Bhabhan (1998) mukaan toimijuus voi muodostua myös jäljittelyn kautta. Tällöin jäljittely toimii välineenä toimijuuden muodostumiseksi. Jälkikolonialisesta näkökulmasta kiinnostavaksi muodostuu kysymys siitä, kuka jäljittää ja ketä. (Bhabha 1998, 136–137, ks. myös Huddart 2007, 66–67.)

Toimijuus on usein määritetty yhteiskunnan rakenteita vastustavaksi toiminnaksi, vaikka se voi olla myös yhteiskunnan rakenteiden mukaista (Tenhunen 2006, 109–110). Yhdyn Tenhunen (2006) näkemykseen siitä, että yksilön toimijuuden ja yhteiskunnan rakenteen välillä ei aina ole ristiriitaa, vaan ne voivat sopia yhteen. Tuula Gordonin (2005b) mukaan yhteiskuntajärjestelmä rajoittaa sekä mahdollistaa toimintaa. Toimijuuden käsite liittyy vaikutuksen ja voiman käsitteisiin, sillä se tarkastelee yksilön mahdollisuuksia tehdä päätöksiä sekä niiden toteuttamista. Toistuvat eriarvoisuuden kokemukset voivat vaikuttaa toimijuuden mahdollisuuksiin. Toimijuutta voidaan tarkastella ihmisen taloudellisista, kulttuurisista ja sosiaalisista lähtökohdista käsin. (Gordon 2005b, 114–118.) Toimijuus voi olla yhteiskunnan rakenteiden mukaista tilanteissa, joissa haastatteleman naiset elävät arkea uudessa asuinmaassaan. Tällöin toimijuus tulee esille naisten löytämien reittien kautta, millä he muodostavat arjen uudessa asuinmaassaan.

Subjektin muodostuminen tapahtuu vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, mikä vaikuttaa olennaisesti toimijuuteen. Beverley Skeggsin (1997, 4) mukaan subjektin muodostumisen prosessiin vaikuttaa keskeisesti se, miten yksilö huomaa toisten ihmisten määrittävän hänen asemansa. Subjektin muodostumiseen liittyy yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden jännite (Gordon 2005b, 115). Tämä antaa hedelmällisen pohjan tarkastella vertaisryhmissä yhteisesti muodostuvaa toimijuutta. Lähtökohtani on kuitenkin yksilökeskeinen, mutta tarkoitin toimijuuden käsitteellä myös muiden kanssa yhdessä muodostuvaa toimijuutta.

Gordon (2005b) kuvaa toimijuuden tunnoksi yksilön käsitystä omista kyvyistään tehdä päätöksiä ja kykyä toteuttaa niitä. Siihen liittyy myös käsitys omien mahdollisuuksien rajoituksista. Toimijuuden tunnon havaitseminen on vaikeampaa kuin konkreettisesti nähtävissä olevan toimijuuden. Yksilön toimijuus ja kollektiivinen konteksti ovat aina läsnä, ja tämän vuoksi toimijuuden tunnon ei välttämättä tarvitse olla yksilöön rajoittunut. Ihminen toimii sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä, joten on luonnollista, että tämä tunto rakentuu myös ympäristön kautta. Vaikuttamisen mahdollisuudet riippuvat toimijuuden tunnosta, ja tätä tuntoa tulisi vahvistaa. Vähemmän valtaa omaaville ryhmille on erityisen tärkeää se itsevarmuus, joka tulee toimijuuden tunnon kautta. (Gordon 2005b, 114–129 ja 2006, 288–289.)

Marja-Liisa Honkasalo (2006) kirjoittaa minimaalisesta toimijuudesta. Hän määrittää sen pieneksi arkiseksi toimijuudeksi, joka koostuu toistosta ja satunnaisuudesta, samankaltai-

suudesta ja samoin tavoin rytmitetystä päiväjärjestyksestä. Minimaalinen toimijuus muodostuu työstä, jonka tarkoitus on säilyttää ja olla näkymätöntä, palauttaa samanlaiseksi. Siihen liittyy sietäminen, joka on päämäärätietoista tekoa, kuitenkin ilman selvää kohdetta. (Honkasalo 2006, 103, 114–115.) Minimaalisen toimijuuden käsitteen avulla hahmotan arkea, jossa naiset jäsentävät ja rakentavat suhdettaan uuden ja vanhan asuinmaansa välillä.

Toimijuus sisältää mahdollisuuden vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Toimijuus puheessa ja toimijuus käytännössä saattavat olla ristiriitaisessa suhteessa toisiinsa (Gordon 2005b, 128). Tämän vuoksi hyödynnän myös havainnointiaineistoa litteroidun haastattelutekstin lisäksi. Lisäksi samaan toimintaan kahdessa eri konteksteissa voi liittyä eri määrä toimijuutta (Gordon 2005b, 129). Valtaväestön ja maahanmuuttajan toteuttaessa samoja toimintoja niihin voi liittyä eri määrä toimijuutta. Tulkintani mukaan toimijuus on yksilön nokkeluutta löytää ratkaisuja yhteiskunnan ja ympäristön asettamien rajoitteiden sisällä. Se on eräänlainen kompetenssi, jossa yhdistyy henkilön tiedot, taidot ja kyvyt. Hahmotan toimijuuden avulla, miten henkilö puntaroi omia valintojaan ja niiden kannattavuutta sekä miten hän toimii näiden johtopäätösten pohjalta. Näin ollen toimijuus voi tietyissä tilanteissa olla esimerkiksi hiljaa olemista. Toisin sanoen toimijuus on aina läsnä, mutta se voi näkyä ulospäin monella eri tavalla. Jotta toimijuus ei tyhjentyisi kaikenlaisen tekemisen synonyymiksi, määritän, että toimijuus tarkoittaa tässä tutkimuksessa subjektin tekemiä valintoja, joissa on punnittu itselle mahdollisimman edullinen tapa toimia.

Mitä tämä merkitsee tutkimukselleni?

Tässä luvussa olen kertonut tutkimukseni teoreettiset perusteet. Jälkikoloniaalinen feministinen tutkimus ei vaadi yhtä teoriapohjaa tutkimuksen perustaksi, ja se mahdollistaa yhteiskunnassa itsestään selvinä pidettyjen oletusten kyseenalaistamisen. Tutkimuskohteeni ollessa moninainen pyrin välttämään kategorisoivia sanoja kuten esimerkiksi maahanmuuttaja. Tällaisten käsitteiden käyttö on kuitenkin välttämätöntä, jotta aiheesta voi ylipäänsä kirjoittaa mitään (esim. Tuori 2007, Rastas 2007). Liiallinen varovaisuus johtaisi siihen, että jotkin aiheet jätettäisiin kokonaan tutkimatta. Samalla kun puran kategorioita, olen yhtäläillä mukana luomassa niitä. Kyseenalaistamalla haastattelemiani naisia kategorisoivat käsitteet oikeutan itselleni niiden käytön parempien puuttuessa. Kategorioiden luominen ja asioiden pakottaminen tiettyihin muotteihin on aina kyseenalaista. Toisaalta asioi-

den nimeäminen ja keskusteluun nostaminen tekee niistä todellisia. Kyseessä on kehä, jonka kanssa on tultava toimeen. Uudelleen kategorisointi tuottaa myös vaaran, että merkitykset muuttuvat ja ne ymmärretään väärin. Haastattelemiini naiset tulevat erilaisista kulttuurisista taustoista, jolloin sanojen ja ajattelutavan merkitys voivat vaihdella merkittävästi. On mahdollista, että puhuessani toimijuudesta asetan naisten ajattelun kategoriaan, jolle ei heidän omassa kielenkäytössään ja ajattelutavassaan ole tilaa.

4.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymysten rakentaminen perustuu toimijuuden käsitteelle. Tarkastelen naisten toimijuutta heidän elämänsä mikro-, meso- ja makrotasoilla. Ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee erityisesti vertaisryhmiä ja sen piirissä tapahtuvaa toimijuutta. Toisen tutkimuskysymyksen kautta laajennan näkökulmaa naisten elämään Suomessa. Viimeisten tutkimuskysymysten pohjalta nostan työni osaksi laajempaa yhteiskunnallista keskustelua, ja liitän käsittelemäni kysymykset siihen, millaisia merkityksiä naisten toimijuudella on.

1. Miten maahanmuuttajien vertaisryhmät merkityksellistyvät naisten puheessa?
2. Millaista on vertaisryhmään osallistuneiden naisten toimijuus?
3. A) Miten suomalaisuus rakentuu vertaisryhmissä?
3. B) Miten naiset sijoittavat itsensä suhteessa Suomeen ja suomalaisuuteen?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen pohjalta käsittelemieni naisten näkökulmia vertaisryhmistä. Tarkastelen, mitä naiset kertovat vertaisryhmien merkityksestä sekä niistä syistä, joiden takia he osallistuva ryhmiin. Toisen tutkimuskysymyksen avulla tuon esille, miten naisten toimijuus näkyy arjessa ja valintojen tekemisessä. Tarkastelen naisten itse valitsemien polkujen ohella myös yhteiskunnan heille asettamia vaihtoehtoja. Kolmas tutkimuskysymys jakautuu kahteen osaan. Tarkoituksena on jäsentää haastattelemiini naisten suhdetta suomalaisuuteen. Tutkimuskysymyksen ensimmäisen osan kautta tarkastelen, millaista kuvaa vertaisryhmät tarjoavat suomalaisuudesta. Pyrin jäsentämään, mihin naiset sijoittavat itsensä. Lopuksi pyrin hahmottamaan naisten kanssakäymisiä valtaväestön kanssa.

5 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa tarkoitukseni on kertoa aineistoni tuottamisesta ja analyysistä. Kerron ensin, kuinka tavoitin tutkimukseeni osallistuvat naiset. Tämän jälkeen kuvaan haastattelu-tilanteita. Pyrin selventämään, miten haastattelujen erityispiirteet voivat vaikuttaa tulkin-taani ja tuloksiini. Tämän vuoksi pohdin kulttuurierojen, kielitaidon tason ja tulkin merki-tystä haastatteluissa. Lopuksi kerron, miten analysoin aineiston. Pohdin myös tutkimuk-seen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja omaa positiotani.

5.1 Haastatteluja ja havainnointia eli aineiston tuottamisen prosessi

Haastattelin Suomen Pakolaisavun vertaisryhmiin vähintään yhden lukukauden ajan vuosi-en 2006–2009 välillä osallistuneita naisia. Tavoitin haastateltavat Suomen Pakolaisavun työntekijöiden avulla, ja he toimivat yhteyshenkilöinä koko pro gradu -prosessin ajan. Ver-taisryhmiin osallistuneiden naisten lisäksi haastattelin yhtä ryhmänohjaajaa ja keskustelin vapaamuotoisemmin kahden ryhmänohjaajan kanssa. Haastatteluiden lisäksi havainnoin yhtä vertaisryhmätapaamista. Käytän myös vertaistoiminnan koulutusmateriaalia taustoit-tavana aineistona analyysissä. Tein yhteensä kahdeksan haastattelua, joista puolet oli yksi-lö- ja puolet ryhmähaastatteluja. Naisia oli yhteensä 29 ja jokaista naista haastattelin yhden kerran. Naiset kertoivat olevansa lähtöisin Somaliasta 16, Irakista 4, Kurdistanista 3, Erit-reasta 2, Tansaniasta 1, Bosniasta 1, Virosta 1 ja Venäjältä 1. Naisten Suomessa asumisen aika vaihteli 18 kuukauden ja 25 vuoden välillä. Heistä neljä oli muuttanut Suomeen lapse-na, kuitenkin suurin osa oli muuttanut Suomeen aikuisiällä. Naisten ikä vaihteli paljon nuo-rimman ollessa 18 -vuotias ja vanhimpien ikäihmisiä. Haastattelut tein neljässä eri kaupun-gissa: Helsingissä, Vantaalla, Turussa ja Tampereella. Ne tapahtuivat pääosin Suomen Pa-kolaisavun tiloissa tai paikoissa, joissa ryhmä oli toimiessaan kokoontunut. Yhden haastat-telun tein kahvilassa. Tutkimukseen osallistumisen kannustamiseksi annoin jokaiselle haastateltavalle yhden Finnkinon elokuvaalipun, lukuun ottamatta yhtä havainnoimaani ver-taisryhmää, joka sai korvaukseksi tavallista paremmat ruokatarjoilut. Elokuvalippujen ja tarjoilujen uskon toimineen sopivana kannustimena ja palkkiona haastatteluun osallistumi-sesta, mutta en usko tämän vaikuttaneen haastattelujen sisältöön.

Naisten suomenkielen taito vaihteli paljon. Heistä osa puhui suomea erittäin sujuvasti, mutta toisten kielitaito oli lähinnä auttavaa. Nauhoitin seitsemän haastattelua ja litteroin ne.

Jätin nauhoittamatta yhden haastattelun, sillä ryhmänohjaaja oli maininnut naisten voivan vierastaa nauhoittamista. Tässä tilanteessa kirjasin haastattelussa asioita ylös ja heti haastattelun loputtua kirjoitin haastattelun ja havaintoni muistiinpanojeni ja muistikuvieni varasta kokonaisuudessaan auki. Lyhyin haastattelu kesti 18 minuuttia, pisin puolitoista tuntia, suurimman osan haastatteluista kestäessä noin tunnin. Havainnoimani vertaistapaaminen kesti kolme tuntia. Litteroitua aineistoa kertyi 89 sivua.

Kirjoitin jokaisesta haastattelusta kokemuksiani vihkoon, että muistaisin ajatukseni tilanteesta ja palauttaakseni tilanteen mieleeni elävämpänä. Pyrin myös litteroimaan haastatellut mahdollisimman pian tilanteen jälkeen sen ollessa vielä tuoreessa muistissa. Litterointi auttoi kiinnittämään huomiota omiin reaktioihini haastattelun edetessä, ja opin niistä seuraavaa haastattelua varten (ks. Gray 2005, 149). Erityisesti ryhmähaastatteluissa olen tukeutunut muistiini haastateltavien puhuessa päällekkäin tai muun taustamelun haitatessa nauhoitusta. Pyrin kirjoittamaan mahdollisimman tarkasti sen, mitä nauhalta kuulin, kun haastateltavat hakivat oikeita sanoja tai käyttivät väärää taivutusmuotoja. Olen kirjoittanut hakasulkeisiin oikeaksi tulkitsemani sanan, kun haastateltava selvästi tarkoittaa toista sanaa, mutta heikon suomenkielen takia sanoo eri tavoin. Olen merkinnyt naurun ja eleet sulkuihin. Lisäksi olen poistanut aineistosta paikkoja tai kansallisuuksia merkitsevät sanat ja kirjoittanut hakasulkeisiin tilalle paikkaa kuvaavan sanan tai sanan ”kansallisuus”.

Lupasin säilyttää haastateltavien anonymiteetin, eikä naisten etnisyyttä tai lähtömaata voi yhdistää henkilön puheeseen. En keksi naisille pseudonyymejä, sillä myös keksityt nimet kuvaisivat etnisyyttä ja näin ollen en voisi taata naisten anonymiteettia. Olen merkinnyt naiset satunnaisesti valitulla kirjaimella. Aineistolainauksen jälkeen kirjoitan haastattelun piirteet (Haastattelu numero, ryhmä-/yksilöhaastattelu). Kerron myös, milloin puhe on tulkattu tai milloin puhujana on ohjaaja.

Mietolan (2007, 153) mukaan ei voi etukäteen tietää, millaiseksi haastattelutilanteet muodostuvat, vaikka tilanteen kulusta olisi luonut oman mielikuvan ja suunnitelman. Haastattelutilanteisiin mennessäni mukanani oli haastattelurunko (liite 1), nauhuri, keksejä sekä korvaukseksi annettavat elokuvaliput. Annoin haastattelun kulkea vapaasti eri suuntiin suunnittelemani kysymyksistä riippumatta. Pyrin kuuntelemaan, mistä naiset halusivat kertoa ja mikä tilanteesta tuntui sopivalta kysyä. Haastattelurunko muokkautui jokaisen haastattelun myötä, ja jo ensimmäisen haastattelun jälkeen kysymysten järjestys vaihtui

päinvastaiseksi. Ensimmäistä haastattelua tehdessäni huomasin, että vertaisryhmissä saatujen kokemusten kertominen irrallaan muusta elämästä voi olla hankalaa. Tämän takia siirsin kiinnostukseni naisten elämään kokonaisuudessaan, mutta vertaisryhmät muodostivat haastattelujen punaisen langan. Pysin keskittymään niihin asioihin, joita naiset pitivät haastattelutilanteissa tärkeinä kertoa. Pidin haastattelurunkoa edessäni lähinnä muistuttamassa haastattelun teemoista. Haastattelijana olen välttämättä vaikuttanut haastattelun sisältöön jopelkällä kysymyksen asetteluilla ja tuomalla aiheen esille. Pysin kuitenkin antamaan haastateltaville tilaa puhua. (ks. Rapley 2008, 20–22.) Haastattelutilanteessa naiset halusivat tuoda itsensä esiin tietyllä tavalla ja he asettivat itsensä tiettyyn ryhmään (ks. Mietola 2007, 155–158). Tämän vuoksi pidin huolen, että naiset toivat ensimmäisinä esille tutkimukseni kannalta tärkeät käsitteet. Tällaisia käsitteitä oli esimerkiksi ulkomaalainen ja kotimaa. Halusin tietää, millä käsitteillä naiset puhuvat itsestään.

Yksilö- ja ryhmähaastattelu

Yksilöhaastatteluja tehdessäni tiesin haastateltavan lähtömaan, kielitaidon tason riittävän haastatteluun ilman tulkkia sekä henkilön perhetilanteen. Ryhmähaastattelujen kohdalla tilanne oli toinen, niihin saapuessani tiedossani oli vain paikka. Haastateltavien lukumäärä ja kielitaidon taso selvisivät haastattelun alkaessa tai sen kuluessa. Ryhmähaastatteluissa korostui naisten välinen vuorovaikutus ja yhdessäolon merkitys. Yksilöhaastatteluissa Suomen Pakolaisavun yhteyshenkilö esitteli meidät toisillemme ja joissain tapauksissa selvensi haastattelun tarkoitusta naiselle. Naisilla vaikutti olevan syvä luottamus Suomen Pakolaisavun työntekijöihin. Arvelen, että naiset kertoivat minulle myös aroista asioista, koska yhdistivät minut tähän järjestöön. Yksilöhaastateltavat olivat avoimia, ja niissä koin päässeeni syvemmälle naisten elämään. Haastattelin myös ryhmänohjaajaa, jonka haastattelun kautta koen ymmärtäneeni paremmin ryhmän toimintaa, ja miten ryhmän sisäinen luottamus muodostuu toiminnan edetessä. Tein yhden haastattelun puhelimitse, mutta luottamus ei päässyt kunnolla syntymään. Tilanteessa ei ollut mahdollisuutta havainnoida naisen eleitä ja ilmeitä, joiden avulla olisin voinut tulkita haastateltavan tuntemuksia (ks. Tiitula, Rastas ja Ruusuvoori 2005, 267–268). Haastattelu jäi perustietoihin toiminnasta, sillä en halunnut viedä haastattelua aroille alueille.

Ryhmähaastattelussa tunnelma oli yleensä hyvin välitön ja osallistujat näyttivät olevan yhtä innoissaan tapaamassa vanhoja tuttujaan kuin kertomassa minulle elämästään. Ryh-

mahaastattelut koostuivat aina samaan vertaisryhmään osallistuneista naisista. Ryhmät olivat yksi- ja monietnisiä ja niissä puhuttiin joko suomea tai naisten omaa äidinkieltä, mutta useimmiten niissä oli käytetty monia kieliä. Aloitin ryhmähaastattelut esittelemällä itseni ja kertomalla haastattelun tarkoituksesta. Tämän jälkeen pyysin ryhmän jäseniä kertomaan jotain itsestään. Naiset kertoivat yleensä nimensä, lähtömaansa, Suomeen muuttamisvuoden, mitä he tekevät päivisin sekä osa kuvasi muutamalla sanalla luonnettaan. Ryhmissä haastattelu vaihtui välillä enemmän keskusteluksi. Ryhmäkeskustelussa vuorovaikutus oli ennen kaikkea haastateltavien välistä ja haastattelijana toimin keskustelun säätelijänä, eli nostin teemoja keskusteluun. Vapaampi kokemusten jakaminen muiden naisten kanssa saattoi rohkaista heitä puhumaan. Keskustelu sai naiset puhumaan asioista, joita ei olisi tullut mieleeni kysyä. (ks. Valtonen 2005, 224–228.) Koin naisten keskinäisen vitsailun ja näkökulmien esiintuomisen avartavana. Näin pääsin sisälle asioihin, jotka jäivät yksilöhaastattelussa sanomatta. Aina ryhmä ei intoutunut keskustelemaan keskenään, ja näissä tilanteissa toimin haastattelijan roolissa.

Havainnointia haastattelujen lomassa

Tuotin tutkimukseni havainnointiaineiston yhdessä vertaisryhmätapaamisessa, jossa tein myös ryhmähaastattelun. Tapaamisessa oli paikalla yhteensä 16 henkilöä, joista 11 oli vertaisryhmään osallistujia, kaksi ryhmänohjaajaa, harjoittelija, vapaaehtoinen, joka haki naisia tarvittaessa ryhmään sekä minä. Seurasin vertaisryhmään osallistujien keskinäistä kanssakäymistä ja eleitä, kun he puhuivat minulle vierasta kieltä. Huomasin samanlaisen tarkkaavaisuuden kohdistuvan myös minuun. Varsinaiseen haastatteluun osallistui seitsemän naista, mutta myös muut vertaisryhmän jäsenet olivat paikalla ja heillä oli halutessaan mahdollisuus kommentoida ja osallistua keskusteluun.

Haastattelutilanteita koin saaneeni hyvän käsityksen vertaisryhmien toiminnasta. Niissä haastatteluissa, joissa oli mukana tulkki, sain ”hengähdystaukoja” naisten puhuessakin minulle vierasta kieltä. Käytin nämä tauot eleiden tarkkailuun. Etenkin ryhmähaastattelutilanteissa näkyi hetkeen tarttuminen, naiset vitsailivat ja nauroivat paljon. Vaikka osaa haastateltavista tilanne selvästi jännitti, he kertoivat avoimesti kokemuksistaan. Tähän uskon vaikuttaneen myös oma olemukseni usean haastattelutilanteen alussa hieman arkana ja tilanteesta hämmentyneenä, sillä jokainen tilanne oli uusi ja omituinen. Lisäksi valitsin

kuuntelevan roolin tietoisesti ja näin osoitin naisille, että he ovat aiheen asiantuntijoita ja minä oppimassa ja kuuntelemassa heitä.

5.2 Haastattelujen erityispiirteitä

Kulttuurinen erilaisuus toi aineiston tuottamiseen haastetta. Ennen haastattelua olin varautunut siihen, että kaikista aiheista ei haluta tai niistä voisi olla vaikea puhua. Ennen jokaista haastattelua selvitin haastateltavan lähtömaan tilannetta, kuitenkin olettamatta että haastateltava esimerkiksi tunnustaa lähtömaan valtauskontoa. Haastattelutilanteissa huomasin osapuolten olevan epävarmoja keskusteluun sopivista aiheista kulttuurierojen vuoksi (ks. esim. Rastas 2005, 100). Tämän vuoksi asetin itseni haastatteluissa oppijan asemaan. Selvensin haastateltaville olevani vielä kokematon tutkijana ja kiinnostunut kuulemaan juuri heidän kokemuksistaan. Samalla korostin, että väärin ei voi kertoa. Selitin heille tutkimuksen tarkoituksen, sillä kuten Rastas (2005, 99) mainitsee, monille eri kulttuureista tuleville yliopistolaitos sekä tutkimuksen teko saattaa olla vierasta.

Useissa haastatteluissa naiset intoutuivat kertomaan omasta kulttuuristaan ja erilaisista tavoista, joita he ovat kohdanneet Suomessa eläessään. Eroista kertomisen kautta minulle muodostui käsitys siitä, miten haastateltavat tilanteen ymmärsivät (ks. Rastas 2005, 101). Nämä kertomukset avasivat minulle uuden tavan tulkita, mitä haastateltavat ovat sanoneet ja niiden kautta ymmärsin paremmin naisten tapaa katsoa maailmaa. Esimerkiksi yhtä haastattelua jälkeensä tarkastellessani huomasin, kuinka oma ajattelutapani ihmisestä kehittyvänä ja eteenpäin pyrkivänä subjektina vaikutti haastattelun kulkuun ja pyrin saamaan naisia kertomaan tulevaisuuden tavoitteistaan. Naiset kertoivat olevansa kotiäitejä ja heidän päivänsä täyttyi kotitöistä ja lastenhoidosta. Tämän ryhmän kohdalla haastattelu ei lähtenyt jouhevasti liikkeelle, vaan minun ja haastateltavien ajattelutapojen välillä oli ero, jota en kyennyt ylittämään. Haastattelutilanteessa pyrin liittämään saamani vastaukset kategoriaan, joihin ne eivät välttämättä olleet sopivia. En kuitenkaan pidä haastattelua epäonnistuneena, sillä sen kautta ymmärsin, miten herkästi minun tulisi aineistoa käsitellä.

Muutamassa haastattelussa huomasin kielitaidon puutteen olevan esteenä viestin välittämisessä. Haastateltava saattoi pahoitella kielitaitonsa heikkoutta tai harmitella suomenkielen vaikeutta. Pyrin olemaan tietoinen siitä, että heikon kielitaidon lisäksi myös kulttuurierojen vuoksi saatoin antaa haastateltavan kanssa samoille sanoille eri merkityksen. (ks. Rastas

2005, 82.) Haastatteluja tehdessäni kohtasin eräänlaisen kaksoishaasteen viestien välittämisessä oikeiden sanojen löytämisen vaikeuden ja sanojen merkitysten vaihtumisen vuoksi. En kuitenkaan pidä tätä suurena ongelmana, sillä naiset ovat kehittäneet erilaisia keinoja, kuinka kiertää vaikeita sanoja ja tuoda viesti perille. Kielitaitoon liittyvän haasteen vuoksi pidän tärkeänä haastatteluiden kuuntelemista litteroidun tekstin lukemisen lisäksi, sillä viestinnässä on kyse myös hiljaisuuksista, äänenpainoista, naurusta ja eleistä (Valtonen 2005, 240). Kuuntelemalla muistan paremmin tilanteet kuin lukemalla litteroitua tekstiä.

Tulkkina haastatteluissa toimi ryhmänohjaaja tai ryhmään osallistunut henkilö, jonka suomenkielentaito oli hyvä. Haastateltavat auttoivat välillä toisiaan löytämään oikeita sanoja. Kaikki haastattelemani naiset osasivat ainakin vähän suomea, joten pystyin esittämään kysymykset suomeksi ja jokainen haastateltava vastasi myös osittain suomeksi. Tulkin läsnäolon en usko estäneen naisia kertomasta asioista, sillä ryhmän jäsenenä tai ohjaajana toimiessaan tulkki oli ollut läsnä vertaisryhmän tapaamisissa ja luottamus naisten ja tulkin välillä oli jo valmiiksi olemassa. Tulkkina toimineen ohjaajan voi olettaa vaikuttaneen ainoastaan kysyessäni ryhmän huonoja puolia. Kritiikki kohdistui samoihin asioihin yksilö- ja ryhmähaastatteluissa. Tämän vuoksi oletan, että tulkin läsnäolo ei rajoittanut naisten puhetta. Tulkki puhui vasta, kun haastateltava halusi kertoa tarkemmin jostain tietystä aiheesta, johon kielitaito ei riittänyt. Välillä tulkki toimi ohjaajan tehtävässä kannustaen naisia puhumaan tai selittäessään minulle jotain toimintatapaa. Eräässä ryhmähaastattelussa tulkki käänsi pätkiä puheesta naisten intoutuessa keskustelemaan keskenään. Näissä tilanteissa en voi tarkalleen tietää, kuka sanoi mitään, mutta viesti kokonaisuudessaan on käännetty suomeksi.

5.3 Analyysi, tulkinta ja luenta eli kuvaus analyyttisestä prosessista

Analyysi alkoi ensimmäistä haastattelua tehdessä, mutta opin tuntemaan aineiston litteroidessani ja järjestäessäni sitä. Tutkimuksen tekemistä on mahdotonta laittaa järjestykseen, sillä teorian kirjoittaminen, haastattelujen tekeminen, analysointi ja tutkimuskysymysten muokkautuminen ovat yhteydessä toisiinsa. Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat muokkautuivat vielä aineistoa analysoidessani, sillä annoin aineistolle mahdollisuuden liikkua ja en pakottanut sitä valmiiseen muottiin. (ks. Gray 2005, 149, 161–162.) Pyrin muistamaan koko tutkimusprosessin ajan kontekstin monimuotoisuuden ja muuttuvan

luonteen. Tutkijana olen osa kontekstia ja päätän, mitä tutkimukseeni sisällytän. (Ks. Holstein ja Gubrium 2008, 278–280.) Olen pyrkinyt seuraamaan aineistoa ja nostanut siitä tarkastelun kohteeksi kiinnostavia asioita, joiden kautta olen muokannut teoriaa ja tutkimuskysymyksiä. Olen pyrkinyt löytämään aineistosta samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia, joiden perusteella tarkastelen aineistoa kokonaisvaltaisesti. Analyysiprosessiini on siis vaikuttanut aineistolähtöisyyden lisäksi kirjallisuus, joka on auttanut minua herkistymään uusille aiheille. Ronkaisen (2004, 65–67) mukaan tutkimuksen analyttiseen prosessiin sisältyy analyysi sekä tulkinta ja luenta. Tähän prosessiin kuuluu aineisto- ja teorialähtöisyys ja ne kietoutuvat toisiinsa.

Aloitin aineistoon tutustumisen ja analysoinnin lukemalla litteroituja haastatteluja useaan kertaan sekä kuuntelemalla haastatteluja (ks. Ojala 2011, 146). Tekemäni haastattelurunko ohjasi myös osaltaan analyysia siihen tekemieni kysymysten aihealueiden valinnan perusteella. Luin haastatteluja tutkimuskysymykset mielessäni ja ne muokkautuivat aineistoa lukiessani. Eri lukukerroilla kiinnitin huomiota uusiin näkökulmiin. Ensin tarkastelin etupäässä naisten puheen sisältöä ja seuraavilla lukukerroilla tarkastelin myös, miten naiset asioista puhuvat. (ks. Gray 2005, 147–148).

Ensimmäistä tutkimuskysymystä varten aineistoa analysoidessani pyrin tarkkailemaan, mistä aiheista syntyy keskustelua ja mitä teemoja nostetaan esiin. Lisäksi tarkastelin, miten puhe on haastattelutilanteissa yhdessä tuotettua, haastattelutilanteiden vuorovaikutusta ja keskusteluun nostettavia teemoja. (Mietola 2007, 158.) Tein aluksi erillisiä tiedostoja, joissa samantyyppiset merkitykset toistuivat. Seuraavaksi tarkastelin myös puhetapaa, eräänlaista innokkuutta puhua eri aiheista. Toisin sanoen pyrin keskittymään siihen, milloin naiset puhuivat sen takia, että pyysin heitä kertomaan lisää ja milloin naiset itse puhuivat jostakin teemasta minulle. Vertaamalla sisältöä ja puhetapaa löysin haastattelemieni naisten merkityksellisinä pitämiä kohtia aineistosta. Toisin sanoen kiinnitin huomioni kohtiin, joissa haastateltavat tarttuivat johonkin aiheeseen erityisen hanakasti.

Toista aineistolukua kirjoittaessani kiinnitin erityisesti huomiota tilanteisiin, jossa tulkitsen naisten puheen merkeiksi toimijuudesta. Luin merkeiksi aineiston kohdat, joissa ilmenee puhetta konkreettisesta toiminnasta tai toiminnan seurausten punnitsemista. Kiinnitin huomioni kohtiin, jossa naiset kuvaavat tunteneensa itsensä vahvaksi. Tarkastelin toimijuutta myös luennan avulla. Ronkaisen (2004) mukaan luenta on ajatuskokeiluja. Siinä reflektoi-

daan ja tarkastellaan aineistoa tietyn ajatuksen kautta ja siinä on tärkeää kirjoittaa ajattelu-kehikko auki. (Ronkainen 2004, 66–67.) Toimijuuden käsite oli keskeinen luennan väline, jonka kautta tarkastelin aineistoa. Toimijuus on nimenomaisesti luennan asia ja siinä hyödynnetään aineiston monitulkintaisuutta (Ojala 2011, 151).

Kolmannessa aineistoluvussa kiinnitin huomioni siihen, mihin naiset sijoittavat itsensä suhteessa suomalaisuuteen ja valtaväestöön. Analyysini tarkoituksena oli nostaa esiin asioita, joita on pidetty itsestään selvyyksinä ja eräänlaisina kyseenalaistamattomina totuuksina (Davies 2004, 7). Totuuksina kerrottujen asioiden tarkasteleminen herkisti minut havaitsemaan aineistoa analysoidessani seikkaan, joka esiintyi jokaisessa haastattelussa; haastattelemani naisten suhde valtaväestöön. Havahduin tarkastelemaan näitä rajapintoja, joista naiset puhuivat kuin itsestäänselvyyksinä. Viimeisen tutkimuskysymyksen kohdalla luen aineistoa myös siitä näkökulmasta, kenelle puhe on tuotettu. Haastateltavat kertoivat minulle näkökulmansa ulkomaalaisina Suomessa elämisestä sekä vertaisryhmistä. Puhe ulkomaalaisuudesta ohjasi minut tarkastelemaan erontekoa suhteessa valtaväestöön. Tämä puhe tuotettiin toisaalta naisille itselleen ja toisaalta minulle, valtaväestöön kuuluvana haastattelijana. Pyrin tarkastelemaan, miten ulkomaalaisia ja valtaväestöä tuotetaan naisten puheessa tietynlaiseksi. (Ks. Ojala 2011, 137.)

Tutkimusprosessin aikana luin paljon kirjallisuutta, jossa huomasin yhtymäkohtia aineistoni kanssa. Kohdatessani kirjallisuudessa tutkimukseni kannalta olennaiselta vaikuttavan ajatuksen, luin aineistoani uudelleen. Välillä nämä ajatukset saivat vahvennusta, välillä totesin ne vain mielikuvikseni. Ronkaisen (2004, 63) mukaan on tutkijan onni, kun aineisto haraa vastaan, sillä tämän avulla tutkija voi tuottaa tietoa reflektiivisessä suhteessa. Tämä haastaa tutkijaa punnitsemaan tutkimukseen kohdistuvia oletuksiaan. (Ronkainen 2004, 63.) Tutkimuksen tekemiseen käyttämäni aika on ollut aineistolle eduksi, sillä olen kokeillut eri vaikutteiden toimivuutta aineistossani. Toisin sanoen aineisto on elänyt mukani sen tuottamisesta lähtien, melkein kahden vuoden ajan. Lopullinen aineiston ymmärtäminen tapahtui kirjoittamalla auki aineistossa esiintyviä asioita (ks. esim. Palmu 2007).

6 Kompetenssien hahmottamista

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Miten vertaisryhmät merkityksellistyvät naisten puheessa? Kerron vertaisryhmien alkamisesta, niiden toiminnasta ja päättämisestä. Antikaisen (2010) mukaan maahanmuuttajille tarkoitettut kurssit osoittavat usein suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavan tiedon tarpeen. Kurssit myös tarjoavat mahdollisuuden sosiaalisen verkoston laajenemiseen erityisesti toisten maahanmuuttajien kesken. (Antikainen 2010, 75–79.) Tarkastelen ensin vertaisryhmiin osallistumisen reittejä ja syitä. Tämän jälkeen keskityn vertaisryhmissä tapahtuvaan toimintaan ja kerron naisten toiminnalle antamista merkityksistä. Sosiaaliset suhteet eli yhdessä oleminen, ystävyysuhteiden syntyminen ja syveneminen ovat naisille tärkeä osa vertaistoimintaa. Toisen merkittävän kokonaisuuden muodostaa Suomessa elämää helpottavien tietojen ja taitojen lisääntyminen. Avaan lyhyesti myös suomenkielen oppimiseen liittyviä merkityksiä. Kielen oppimisen merkitys huomattiin vasta vertaisryhmän päätyttyä, minkä vuoksi en tulkitse sitä varsinaiseksi syyksi osallistumiselle. Lopuksi tarkastelen vertaisryhmien loppumista.

6.1 Mukaan toimintaan

Reitit vertaisryhmään löytämiseen vaihtelivat suuresti. Toiminnasta tiedotettiin eri kanavia pitkin, kuten maahanmuuttajayhdistysten, osallistujien oman äidinkielisten radiokanavien, sosiaalityöntekijöiden, maahanmuuttoyksikön, VeTo-verkoston⁵ ja Selman⁶ nettisivujen kautta (Vertaisryhmän arviointiraportti 2009). Lisäksi Suomen Pakolaisavun työntekijät kävivät eri paikoissa, kuten esimerkiksi koulussa kertomassa toiminnasta. Myös ohjaajat kertoivat vertaisryhmistä tuttavilleen ja yhteisönsä jäsenille. Tarkoituksena oli levittää tietoa alkavista vertaisryhmistä usealla eri kentällä.

Yksi vertaisryhmistä oli muodostunut aktiivisen asukasyhdistyksen toiminnan kautta, mikä oli kerännyt naapuruston asukkaat yhteen. Osa naisista oli löytänyt vertaisryhmään sosiaalityöntekijän avulla. Suurin osa haastattelemistani naisista oli löytänyt vertaisryhmään ys-

⁵ ”VeTo-verkko on 2008 Suomen Pakolaisavun Vertaistoiminnan työntekijöiden kokoon kutsuma yhteistyöverkosto tahoille, jotka järjestävät erilaisia vertaistuullisia ryhmiä maahanmuuttajille pääkaupunkiseudulla” (Suomen Pakolaisapu 2010)

⁶ ”Seudullinen monikulttuurinen tietopalvelukeskus Selma –projekti on pääkaupunkiseudun monikulttuurisuus- ja maahanmuuttotyössä toimivien yhteistyöfoorumi. Hankkeessa on luotu selma-net.fi –pääkaupunkiseudun monikulttuurisuus- ja maahanmuuttotyön verkkopalvelu.” (Selma 2010)

tävän tai tuttavan kautta. Toisin sanoen aiemmin vertaisryhmään osallistunut henkilö oli pyytänyt kaveria mukaan tapaamiseen.

K: Minulla yksi naapuri [valtion nimi] ja sitten hän kertoi K haluatko, meillä on [kaupunginosassa] yksi kurssi, oppivat ja leikkivät. Mekin opimme erilaisia kulttuuri ja kaikki, järjestämme retkiä. Sitten minä sanoin okei, sitten minä kerroin mun kaveri V:lle, sitten me menemme...

(Haastattelu 2, yksilöhaastattelu)

Eeva: Mistä sait idean osallistua ryhmään?

V: Idea tuli minun kaverilta. Mun kaveri, hänen naapuri hankeessa on... Ja sitten okei, että minä.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

K ja V ovat osallistuneet vertaisryhmään ystävän ja naapurin innostamina, ja he eivät olleet pohtineet osallistumista erityisen pitkään. Sama elämäntilanne voi olla syynä vertaisryhmän muodostamiselle (Hyväri 2005, 114), kuten naiset usein kuvasivat.

Ohjaajalla on usein keskeinen rooli vertaisryhmää muodostettaessa. Eräs ohjaajista oli pyytänyt samasta lähtömaasta olevia naisia kokoontumaan käsitöiden tekemistä varten. Kysyin ohjaajalta vertaisryhmän aloittamisesta ja miten siinä käsiteltävät aiheet muodostettiin.

Ohjaaja: Kyllä, silloin ensimmäisellä kerralla kun kokoonnuttiin, niin mä kysyin heiltä, mutta toisaalta, kun mä tiesin et, et, että naiset eivät kotona lähe jos ei oo jottain...

Eeva: Aivan...

Ohjaaja: ...siis, mitä he voisivat siis selittää heidän miehille, että me ollaan menossa tekeen tätä. No mä sanoin heille, että mä voin opettaa teille, mitä se siis ompelu siis ommellaan ja mitä tehdään niin kaava ja leikataan ja niin edelleen. Ja mä oon alottanut ihan pienestä, että siis vaikka alushousut, et mä sanoin ottakaa kankas ja mä voin opettaa ihan yksinkertasia, et mitä se. Ja mä oon tehny itse siis, ku mä mul on iha siis valmiina, että mitä siis naiset tarvitsivat. Mä oon tehnyt siitä, kun mä oon työn kautta tutustunu [etninen yhteisö] ja niin edelleen minkälaisia onkelmia on ja varsinkin naisia ja mikä jää heiltä käsittelemättä, mitkä on niin arkoja, mitkä ei voi julkisuus tai siis muussa paikassa ei voi puhua, että mä oon sanonu, ensimmäisellä kerralla kun mä selitin, että se syntyisi siis luottamusta.

...

Sitten mä olen tehnyt niin, että runko olen itse laatinut, mä olen saanut puolitoistuntia tai tunti ommellaan ja puolitunti keskustellaan, sitten naiset kans, että ihanaa jos sä annat meille niin paljon aikaa, että me voidaan ommella.

...

Ja sitten mä huomasin, että vuosia nyt kun kulunut, oliko näin, että vuosia, kun kulunut, että sitten naiset ei enää kaivanneet sitä ompelu.

...

Että tunti tai puolitunti on niin vähän, että vallan on jäänyt ompelukoneen käyttö, että tosi vähän.

(Aineisto 4, yksilöhaastattelu, ryhmänohjaaja)

Naisten mahdollisuudet osallistua vertaisryhmään eivät aina olleet itsestään selvät. Ohjaaja kertoo, että naiset tarvitsevat osallistumiselleen syyn, jonka he voivat kertoa miehilleen. Tämän vuoksi ohjaaja oli antanut osallistumiselle konkreettisen syyn, tässä tapauksessa ompelemisen. Naiset ovat ottaneet tarvitsemansa ajan luottamuksen syntymiselle. Vasta tämän jälkeen toiminta muuttui ompelemisestä keskustelemiseksi, jonka Kasvokkain -toiminta on määrittänyt keskeisimmäksi vertaistoiminnan muodoksi (Vertaisohjaajan peruskoulutus 2009, 28). Ompeleminen on tästä huolimatta voinut olla naisille vähintään yhtä merkittävää kuin keskusteleminen. Sen takia naiset ovat alun perin poistuneet kodistaan ja ottaneet itselleen liikkumatilaa.

Osallistumisen syiksi mainittiin sosiaaliset suhteet ja tiedot suomalaisesta yhteiskunnasta. Toisaalta osa naisista ei osannut määrittää syitä, eivätkä ne olleet yksiselitteisiä. Osallistumisen syy saattoi tuntua tarpeena tehdä jotain, mutta sitä ei osattu pukea sanoiksi. Vertaisryhmään osallistuminen täytti tämän tarpeen.

He ovat iloisia ryhmään tullessaan ja sieltä lähtiessään. Ja he ovat ylpeitä siitä, että heillä on tekemistä. Että voi sanoa muille, että käyvät tässä ryhmässä. On hyvä, että voi jakaa samassa tilanteessa olevien ihmisten kanssa asioita. Muut menot peruuntuvat aina tämän ryhmän takia, eli ryhmä menee kaiken muun edelle. Sairastuessa ei tieteenkään voi tulla, mutta heti kun on terveenä, niin halutaan taas osallistua.

(Haastattelu 8, ryhmähaastattelu, muistiinpanot, tulkattu)

Tekemisen puute voi ilmetä yhtenä vaikeimpana asiana Suomessa elämisessä maahan muuttamisen jälkeen (Pentikäinen 2005, 196). Tässä ryhmähaastattelussa korostui ylpeys siitä, että naiset olivat saaneet tärkeäksi kokemaansa tekemistä. Naiset kertoivat vertais-

ryhmään osallistumisesta muille. Tulkitsen, että tämä saatetaan kokea hyväksyttävänä tekemisenä sen sijaan, että viettäisi päivän yksin kotona (ks. Tiilikainen 2008b, 79–81). Lisäksi naiset kertovat kokeneensa tärkeänä sen, että he saivat jakaa kokemuksiaan muiden samassa tilanteessa olevien ihmisten kanssa.

Kanadassa vapaaehtoistyön merkityksiä maahanmuuttajien integraatiossa tutkineet Handy ja Greenspan (2009) ovat tarkastelleet toimintaan osallistumisen syitä. Maahanmuuttajille suurin motivaatiotekijä osallistua vapaaehtoistoimintaan oli uusien sosiaalisten suhteiden muodostaminen, minkä avulla he kasvattavat sosiaalista pääomaansa. Toinen syy osallistumiselle oli saada tietoa ja apua uuden maan kielen, kulttuurin ja arjen käytäntöjen oppimiseen, minkä avulla he kasvattavat henkistä pääomaansa. (Handy ja Greenspan 2009, 977–978.) Handyn ja Greenspanin esittämät osallistumisen syyt olivat samanlaiset kuin ai-neistossani. He käyttävät termiä pääoma, joka näkyy tutkimuksessani toimijuuden mahdollistavana kompetenssina. Vertaisryhmissä muodostui sosiaalisia suhteita ja tieto uuden asuinmaan käytännöistä kasvoi, minkä avulla naiset rakensivat kompetenssejaan. Keskityn seuraavaksi sosiaalisten suhteiden muodostumiseen. Tämän jälkeen keskityn sosiaalisista suhteista saatavaan henkiseen tukeen ja tiedon muodostumiseen vertaisryhmässä.

Sosiaalisten suhteiden muodostumista

Naiset osallistuivat toimintaan tavatakseen muita ihmisiä. Sosiaalisista suhteista saatava henkinen tuki, tiedot ja uudet ihmissuhteet ovat tärkeitä maahanmuuttajille. Maahanmuuttajat haluavat usein olla tekemisissä oman lähtömaan kansalaisten kanssa heti maahanmuuttamisen jälkeen, mutta myöhemmissä vaiheissa suhteet valtaväestöön koetaan tärkeiksi. (Pehkonen 2006, 69.) Vertaisryhmä tarjosi mahdollisuuden tutustua samasta lähtömaasta kotoisin oleviin henkilöihin, muihin maahanmuuttajiin ja valtaväestöön. Tulkintani mukaan sosiaalisten suhteiden muodostamisella on naisille kaksi merkitystä. Niitä kaivataan ”elämän suolana” ja lievittämään yksinäisyyttä (ks. Siim 2008, 239). Toisaalta sosiaalisia suhteita pyritään luomaan, jotta saadaan laajennettua elämisen alueita ja verkostoiduttua (ks. Pentikäinen 2005, 196–197). Sosiaalisten suhteiden avulla pyritään löytämään uusia osallistumisen polkuja ja saamaan kiinni elämästä uudessa asuinmaassa.

Kaikki haastattelemi-ni naiset kertoivat, että heidän sosiaalinen piirinsä oli laajentunut vertaisryhmässä. Niissä muodostui tärkeitä ystävyys-suhteita ja jo aiemmin toisensa tuntenei-

den naisten ystävyysuhteet syvenivät vertaisryhmissä. Perheen ulkopuolinen elämä oli ollut erityisesti kotiäideillä ja ikääntyneillä vähäistä ennen toimintaan osallistumista.

Eeva: Miten olette löytäneet ryhmään?

E: Olin pitkään kotona ilman sosiaalisia ympyröitä, sain ryhmän tulkin numeron ja soitin hänelle ja löysin tätä kautta ryhmään.

H: Sosiaalityöntekijän kautta. Juttelin hänen kanssaan, ja sanoin, että aivan tylsää on olla yksin kotona. Sieltä ohjattiin ottamaan yhteyttä ryhmään.

M: Osallistuin toiseen ryhmään, jota kautta löysin tämän ryhmän.

A: Olin ennen töissä, mutta kun työt loppuivat jäin kotiin yksin. Halusin tehdä jotain ja sitten sosiaalityöntekijän kautta löysin ryhmän.

X: Osallistuin toiseen ryhmään, joka järjestetään keskiviikkoisin ja sieltä ohjattiin myös tähän ryhmään. Nyt käyn keskiviikkoisin toisessa ryhmässä ja torstaisin tässä.

(Haastattelu 8, ryhmähaastattelu, haastattelumuistiinpanot, tulkattu)

Tämän vertaisryhmän naisille yksinäisyys ja tylsistyminen olivat toimineet kimmokkeina osallistua toimintaan. Vertaisryhmästä haettiin sosiaalisia kontakteja, ja se sai naiset liikkumaan kodeistaan. Yksinäisyys voi muodostua helposti ongelmaksi, sillä uudessa asuinmaassa ei välttämättä ole samanlaisia mahdollisuuksia luoda laajoja sosiaalisia suhteita (Pohjanpää 2003, 128). Ratkaisuna tilanteeseen naiset osallistuivat toimintaan.

Reet Mammonin (2010) mukaan sosiaalisen suhteet ovat tärkeitä integraatioprosessissa. Ne sisältävät vuorovaikutuksen oman etnisen ryhmän sekä valtaväestön kanssa. Hän luokittelee sosiaalisiin suhteisiin myös yhteydet viranomaisiin. (Mammon 2010, 13.) Haastattelemani naiset pitivät ystävien löytämistä vaikeana Suomessa. He kokivat, että kanssakäymisen muiden ihmisten kanssa tapahtuu toisella tavalla Suomessa kuin heidän lähtömaassaan. Vertaisryhmä oli tärkeä paikka sosiaalisten suhteiden solmimiselle.

V: Että Suomessa, kun hyvin vaikea löytyä kaveri ja tarvitsen ja minulla lapset on siellä (vertaisryhmässä) hyvin iloinen ja mina tarvitsen yksi kertaa viikossa on siellä. Ja juodaan kahvit rauhassa ja on tarkea minulle tämä. Että on niin vaikea Suomessa ei voi nahda ihmisten kanssa, ja keskustelu ei ole paljon. Vaikeaa.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

V:n mukaan Suomessa on vaikea löytää sopivia tilanteita sosiaaliselle kanssakäymiselle. Hän kokee tarvitsevansa vertaisryhmää ystäviensä tapaamiseen. V kokee tärkeäksi ystä-

vyysuhteiden muodostumisen, mutta tämä on osoittautunut hankalaksi, koska Suomessa on vaikea keskustella tuntemattomien ihmisten kanssa. V kertoo, että myös hänen lapsensa nauttivat vertaisryhmään osallistumisesta. Mikäli naisilla oli lapset tapaamisessa mukana, lapset olivat viereisessä huoneessa leikkimässä tai tekemässä läksyjään, jotta naiset voisivat keskustella rauhassa.

Vertaisryhmässä verrattiin sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä tapoja valtaväestön ja lähtömaassa totutun tavan välillä. Tapojen erilaisuus koettiin hankalaksi.

Tulkkaa⁷: Että kyllä meidän yhteiskunta [lähtömaan nimi] on avoin. Että ei Suomessa. Se on...

Ohjaaja: ...sisäänpäin kääntynyt.

Tulkkaa: Puhutaan naapurit puhutaan keskenään, että vaikka me ollaan matkalla, että heti tutustutaan toisiimme, että asiat tulee heti, että ei nyt täällä. Että [lähtömaan nimi] jos sä asut kadulla, niin sä heti kysyt, että kuka täällä ja tuolla, mutta täällä mä en tiedä, kuka on mun naapuri.

Ohjaaja: Me vaan sanomme hei, moi.

Eeva: Nii, että ei pääse tutustumaan?

Tulkkaa: Joo.

Eeva: Oottekste sitten tutustunut niinku ollenkaan suomalaisiin, vai onks siinä just se sulkeutuneisuus vai kielitaito, vai minkä te koette että on suurimpana esteenä?

Tulkkaa: Että tää on tää kieli, ja sitten että kuka aloittaa, että kumpi aloittaa, että me emme uskalla aloittaa ja sitten suomalaisetkaan ei ehkä uskalla.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naisten mukaan heidän on vaikea tutustua valtaväestöön suomalaisen yhteiskunnan sisäänpäin kääntyneisyys vuoksi. Toisaalta myös kieli nousi kynnyskysymykseksi. Toimintamallit, joihin naiset olivat lähtömaassaan tottuneet, eivät toimineet Suomessa. Naisten mukaan tuntemattomalle henkilölle puhuminen lähtömaassa oli ollut helppoa, mutta Suomessa tämä koettiin lähes mahdottomaksi. Vertaisryhmät koettiin paikkoina, joissa he voivat tutustua myös valtaväestöön. Naiset saavat Suomessa elämiseen tarvittavaa tietoa, kun he keskustelevat valtaväestön kanssa (Pehkonen 2006, 68). Suhteita valtaväestöön haettiin tietoisesti vertaisryhmässä, sillä niiden muodostaminen muuten koettiin vaikeaksi.

⁷ Haastattelu 6:n tulkki oli ollut vertaisryhmän jäsen. "Tulkkaa" tarkoittaa, että hän kääntää toisten puhetta. "Tulkki" tarkoittaa, että hän puhuu omana itsenään. Olen käyttänyt samantyyppisiä sanoja tästä henkilöstä, sillä hänen puhe saattoi vaihtua muiden puheen tulkkauksesta omaksi puheeksi saman keskustelun aikana.

Tulkki: Mutta niitä paikkoja ja kerhoja on tärkeitä meille, koska meillä on vaikea saada suomalaisia ystäviä. Joo vaikea, mutta aina suhtautuu, kun aina kulttuuri kun tavataan pi-hassa ja puhutaan lapsista ja aina yhteisesti puhutaan. Mutta sitten muita ystäviä on vähän vaikea sitten.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Tulkki pyrki aktiivisesti kanssakäymisiin valtaväestön kanssa. Hänen mukaansa on vaikea tutustua valtaväestöön ilman siihen erityisesti tarkoitettuja tilaisuuksia. Lasten kautta tutustuminen on helpompaa, sillä vanhemmat aloittavat helpommin keskustelun toistensa kanssa, kun lapset leikkivät vieressä. Tulkin mukaan kulttuuri on kaikissa tilanteissa läsnä ja se mainitaan ystäväystävyyteen liittyvänä haasteena, mutta hän ei avaa sen merkitystä tarkemmin. Antikaisen (2010) mukaan maahanmuuttajille tarkoitettut kurssit muodostavat vastakohdan ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemuksille. Ne mahdollistavat sosiaalisen verkoston laajentamisen. Vertaisten kanssa jaetut kokemukset voivat auttaa suhteuttamaan oman ulkopuolisuuden tunteen. (Antikainen 2010, 77.)

Naisten toiminta näytti ulospäin suurelta tai pieneltä ja hiljaiselta vertaisryhmän alkuvaiheissa. Näitä kahta ei kuitenkaan tulisi nähdä toimijuuden näkökulmasta toisilleen vastakkaisina. Pieni ja hiljainen toiminta voi sisältää paljon toimijuutta (ks. Honkasalo 2004). Ulospäin suurelta näyttävään toimintaan laskin sen, että naiset kuvasivat vertaisryhmään osallistumista helppona päätöksensä ja he pyysivät ystäviään mukaan toimintaan. Tämän piiriin luin myös sen, että naiset esittivät avoimesti ideoitaan ja toiveitaan heti vertaisryhmän alkaessa. Pienenä ja hiljaisena ilmenevää toimintaa kuvasi se, että ulkopuolinen henkilö oli rohkaissut naisia osallistumaan ja naiset halusivat myös konkreettisia syitä osallistumiselleen. Toimijuuden näkökulmasta nämä erilaiset lähestymistavat eivät ole toisilleen vastakkaiset, sillä molempiin liittyy valintoja siitä, mikä on naisen omasta näkökulmasta heille itselleen hyödyllistä. Lopulta pienenä ilmenevä toiminta on voinut sisältää jopa enemmän harkintaa osallistumisen merkityksestä kuin suurelta näyttävä toiminta.

6.2 Kokemusten jakamista ja ymmärtämistä

Naiset tiesivät, että heillä on maahanmuuton kautta yhteinen, vaikkakin yksilöllinen kokemus. Vertaisryhmien keskeisiä teemoja ovat muun muassa tuki ja ymmärrys, kokemusten

ja tiedon jakaminen sekä tiedon saaminen uudesta aiheesta (Nylund 2005, 195–199, Wilks-Seemer 2005, 261). Vertaistoiminnan kannalta luottamuksen syntyminen on tärkeää. Luottamus mahdollistaa ilmapiirin, jossa vertaisryhmän jäsenten on turvallista toimia ja jakaa kokemuksiaan. Ensimmäisellä tapaamiskerralla naiset olivat tehneet suunnitelman, jonka mukaan vertaisryhmässä edetään. Suunnitelma muokkautui toiminnan edetessä.

Eeva: Tota millasii asioita te siellä keskustelitte tai mitä teitte?

L: Keskusteltiin kaikki ongelmista, leffoista, kaikkesta.

R: Meidän elämästä...

L: Kaikkea.

B: Joo, ja sitten... No me tehtiin niinku suunnitelma ja sitten sitä mukaa tehtiin kaikkea. Yritettiin niinku mahdollisimman paljon kaikkea erilaista.

L: Et niinku yhdessä.

R: Nii, et leffaa katottiin, kokattiin, mentii keilaan ja tälleen.

L: Kaikkee mitä keksittiin. Aina keksittiin jotain tekemistä. Nii ja haluttiin, että aika ei loppu tietysti.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Yhdessä suunnittelemalla ja tekemällä vertaisryhmässä rakentui luottamus ja hyvä yhteishenki. Nämä mahdollistivat sen, että ryhmässä on turvallista keskustella myös omasta elämästään. Tekeminen oli tärkeää ja erityisesti se, että nämä asiat tehtiin yhdessä (ks. Siim 2008, 239). Keskustelun aiheet nousivat naisten elämässä olevista ajankohtaisista kysymyksistä. Vertaisryhmissä jaettiin kokemuksia ja saatiin huoliin ratkaisuehdotuksia.

N: Keskustelimme ja yleensä toi se on toi mitäs se on toi kokemukset ja miten se saa juuri työtä, kokemuksen vaihto vaihdoimme.

Eeva: Joo.

N: Sitten, no mitäs sit. No perhejuttuja onko se ongelma joku lapset ja kasvetta ja me keskustelimme tästä ja auttoi mitä se on semmoseen meihinki oli että. Sitten oli, et joku ruoka.

(Haastattelu 5, yksilöhaastattelu)

D: Joo, aina kun takaisin kotiin niin minä hymyilen ja iloinen ja koska minä puhuu.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset keskustelivat, vaihtoivat kokemuksiaan ja saivat uusia näkökulmia asioihin. Vertaisryhmissä naiset kevensivät taakkaansa ja usein ongelmat ratkeavat tai tuntuvat pienemmiltä

sen jälkeen, kun on saanut jakaa ne muiden kanssa. Naiset jakoivat Suomessa elämiseen liittyvien tunteiden ja keskustelivat kasvatukseen liittyvistä asioista.

Eeva: Joo, joo. No miten sitten... Osaattekste sanoa, et niinku.. Et miten se autto tai ei tai niinku et sai puhua omista. Tai sit ongelmista tai pääsittekte niissä sit eteenpäin tai...

L: No jos koton tulee vaik joku ongelma, nii tietysti sä et voi kotona puhua siitä ongelmas- ta, ku se vaan etenee pahemmaks ei paremmaks. Mut sit ku sä oot kavereitten kanssa ja viel sellanen seura tai et ku se on vähän vanhempi ku me, ja et se niinku osaa neuvoa mei- dät, et miten se ongelma ratkaisu ja. Öö, sanoiks mä sen oikeen?

R: Ratkaisu. Joo.

L: Nii... Sit tietysti tulee niinku hyvä olo, et ratkais. Öö, miten se sanotaan.

R: Joo, se ratkee.

Y: Ratkeaa.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Vertaisryhmässä naiset keskustelivat asioista, jotka eivät muuten selviä perheen sisällä. Haastatteleminen nuorille ystävät olivat tärkeitä. Erityisesti muutamaa vuotta vanhemman ryhmänohjaajan läsnäolo koettiin tärkeäksi, sillä hän pystyi neuvomaan nuoria heidän on- gelmissaan. Vertaisryhmä antoi nuorille mahdollisuuden keskustella elämäänsä liittyviä kysymyksiä rauhassa (Honkasalo 2011, 172).

Mahdollisuus kokemusten jakamiseen on tärkeää kipeiden asioiden käsittelyssä. Puhumi- nen ei ole välttämättä paras keino, sillä kokemuksen jakamisen voi toteuttaa muutoinkin kuin kertomalla ja kuuntelemalla. (Tiilikainen 2004, 123–138.) Yksi vertaisryhmä koostui samasta lähtömaasta olevista naisista, jotka kaipasivat yhä lähtömaahansa.

U: Sää esimerkiksi.

Z: Kylmä. Ja syntyä aurinko ja kuuma, hyvin erilainen. Ja kieli.

Eeva: Löysittekö helposti ystäviä tai kavereita?

Z: Koti-ikävä se on välillä.

Eeva: Onko nyt helpottanut koti-ikävä vai onko se vielä?

U: Vielä, vielä.

C: On vielä.

Z: Vielä on.

Eeva: Missä te haluaisitte asua tulevaisuudessa?

U: Kotimaa

Z: Mmm.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Naiset olivat asuneet jo useita vuosia Suomessa, mutta he pitivät lähtömaata kotimaanaan. Puhe ystävistä tuo Z:lle mieleen koti-ikävä. U ja Z kertovat toiveensa asua tulevaisuudessa lähtömaassaan. Lähtömaasta halutaan usein kertoa myönteisiä tuntemuksia, ja siitä kerrotaan haikeana, muistojen ja kaipauksen muodossa (Pentikäinen 2005, 226). Ikävä ja kaipaus tulivat esille, kun naiset kertoivat lähtömaastaan. Tiilikaisen (2005) mukaan diasporassa⁸ lähtömaan merkitys oikeana kotimaana voi korostua. Lisäksi lähtömaasta halutaan kertoa sen hyvistä ja kauniista puolista, ei niistä joiden vuoksi maasta on jouduttu lähtemään. Usein lähtömaahan halutaan palata, jos se vain on mahdollista, sillä se tunnetaan kodiksi. (Tiilikainen 2005, 129–130.) Tulkitsen, että muisto yhteisestä lähtömaasta ja tämän kokemuksen jakaminen antoi naisille voimaa jaksaa arkea Suomessa.

Tietoa ja erilaisiin tapoihin tutustumista

Vertaisryhmissä tutustuttiin uusiin paikkoihin ja haettiin tietoa Suomessa elämiseen. Naiset kokivat tärkeänä myös sen, että he saivat kertoa oman lähtömaansa kulttuurista ja tavoista muille. Vertaisryhmään voitiin pyytää vierailija, joka saattoi olla esimerkiksi KELAn edustaja, poliisi tai palomies. Viranomaiset eivät aina kerro tarpeeksi tarkkaan, mitä esimerkiksi etuuksien ja palvelujen käyttäminen tarkoittaa ja millaisia rajoituksia niihin liittyy (Zechner 2007, 250). Vertaisryhmässä naisille tarjoutui mahdollisuus kysyä asioista tarkemmin. Tietoa kaivattiin myös talouteen liittyvistä asioista ja juhlapyhien merkityksistä.

Tulkkaa: Hän sai tietoa enemmän kaikista jutuista Suomessa. Kotivakuutusta ja paloturvallisuudesta ja kaikesta.

...

Ohjaaja: Ja meillä kävi palomies kävi ihan ja sitten näytettiin kuva, kuinka nopeasti, kuinka tulipalo tulee ja sitten lähes kaikki naiset ottivat lähes kaikki palovakuutukset, tai tuon kotivakuutukset, et aika monet otti, en tiedä ottiko kaikki, mutta aika monet. Ja sitten miten pärjätään rahan kanssa, sen pienen rahan kanssa, ja miten sitä käyttää ja sitten tietenkin

⁸ Diaspora -termille on useita määritelmiä, mutta se yhdistetään usein pakotettuun muuttoon. Diasporan voi ajatella olevan matka, joka ei kuitenkaan välttämättä sisällä ajatusta paluusta, vaan juurtumisen toiseen paikkaan. Siihen liitetään muuttavaa ryhmää yhdistävä traumaattinen historia ja halu säilyttää ryhmän yhteinen identiteetti. (Tiilikainen 2005, 58–59; Brah 2007, 74–75; Huttunen 2004, 208–209.) Tässä tutkielmassa tulkitsen diasporassa eläviksi ne haastattelemani naiset, jotka kertovat Suomeen muuttamisen tapahtuneen pakon edessä tai tiiviisti siteitä yllä ja kaipaavat lähtömaahansa.

kaikkea kaikkea tutustuttiin niitä Suomen näitä kaikkia itsenäisyyspäivä ja joulupäivät ja puhuttiin niistä ja tällöisistä asioista.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset saivat vierailijoilta tietoa käytännön elämään liittyvissä asioissa, jotka olivat erilaisia lähtömaassa totuttuun tapaan. Vertaisryhmissä opittiin, mitä vakuutukset ja juhlapäivät merkitsevät. Esille saattoi nousta asioita, jotka ovat kuin itsestään selviä valtaväestölle. Esimerkiksi valtaväestön viettämien juhlapyhien merkitykset olivat jääneet tyhjiksi, sillä pelkkä nimi ei kerro juhlan syytä.

Tulkkaa: He sanovat joo, että paljon asioita tuli esille, että he eivät tienneet Suomen kulttuurista yhtään mitään, että vaikka he osallistuivat, mutta miksi me osallistutaan tähän juhliin ja mitä se tarkoittaa, mutta sitten kun me oltiin ryhmässä niin tietää mikä on pääsiäinen mikä on suomalaiset elämä, mikä miten ne elää.

...

Ja puhuttiin näistä kaikista ja saatiin selvääkin sitten siitä niitä. Nyt hän tietää paljon enemmän kuin ennen Suomen juhla ja pyhäpäivistä ja mistä mihin se liittyy ja kun ennen lapset kertoo koulussa, että meillä on pyhäpäivä tai juhla, ja he eivät tietää selvästi mitä se tarkoittaa, mutta tällä hetkellä he tietää mitä se tarkoittaa, että ehkä tietää sen päivämäärän ennen kuin se tapahtuu. (naurua)

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Juhlapäivien merkitysten avaaminen koettiin erityisen hyödyllisenä. Kansallisten juhlien viettäminen on pysähtymistä yhteisen asian, eli kansan äärelle (Lempiäinen 2002, 25). Naisille juhlapäivät voivat luoda ulkopuolisuuden tunnetta, erityisesti silloin, kun syytä juhlaan ei tiedetä. Ymmärtämällä juhlien merkityksen naiset saivat välineitä, joilla he voivat valita haluavatko he osallistua juhlan viettoon vai jättäytyä sen ulkopuolelle. Vertaisryhmissä saadun tiedot avulla naisten mahdollisuus toimijuuteen kasvoi.

Ruokakulttuureja käsittelemällä vertaisryhmissä päästiin kiinni erilaisista tavoista. Samalla muodostettiin mukavaa tunnelmaa, joka auttoi luottamuksen muodostumisessa.

K: Sitten me opimme monia ihmisiä, kulttuuria. Erilaisia ruoka, sitten meillä on tämä ruokatuntia, he opettavat meille ruokasta, he ostavat ruoka ja sitten me. He opettavat meille aina mistä, sitten me keitämme aina suomalainen ruoka ja jälkiruoka. Sitten me syömme ruoka.

Eeva: Joo.

K: Ja sitten toinen maa ruoka he myös tekevät. Ei [ohjaaja], mutta toisia. Me katsomme, oppimme tekemään oma ruoka, sitten me katsomme. Mun mielestä se on tosi mukava ja hauska.

(Haastattelu 2, yksilöhaastattelu)

Ruokailukulttuuri tulee vastaan jokapäiväisessä elämässä. Eri ruokakulttuureita käsittelemällä päästiin kiinni valtaväestön sekä naisten tapoihin. Vertaisryhmissä ruokailutottumuksille pohditaan syitä ja käsitellään erilaisia suomalaisesta ruokakaupasta löytyviä tuotteita. Tiedon avulla kaupassa käynti ja tarvikkeiden valinta helpottuu. Vertaisryhmissä keskusteltiin myös erilaisista elämäntavoista, joiden avaaminen saattoi auttaa ymmärtämään syitä erilaiseen käytökseen.

Ohjaaja: ...esimerkiksi yksi vanha rouva, joka kotoisin [lähtömaa] ja hän jollain tavalla koki siitä, että hän ei sopeudu ja näin, ja hänen mies kans, siis hänen mies asuu kans Suomessa. Mutta kun lapset ovat kasvaneet ja he ovat kasvanut oma elämä kääntynyt tai siis oma elämä kiireistä johtuva, että jäänyt tosi vähälle sitten vanhempien huomio, ja niin edelleen, että hän oli yks niistä, jotka oli niin surullinen, että miksi mä tässä vieraassa maassa ja mä en koskaan jättänyt mun vanhemmille, että mun lapset on jättäneet mut ja niin edelleen. Ja ennen kuin hän on tajunnut, että tää on muutenkin elämä Suomessa vaatii.

...

Ohjaaja: Joo, että kun mä siitä koitin hänelle selittää siitä, että. Selvitän heille, että [lähtömaassa] kun elettiin, niin tehtiin korkeintaan kuusi tuntia, kun täällä tehdään kahdeksan tuntia plus matkatkin tehdään. Ja lapsilla kun harrastuksia, että kun siellä ei jos vaikka harrastaneet, niin siellä ei oo tarvittu bussi tai kuljettaa heitä. Ja hän, että vai niin, että no mä luulin, että he on hylkäämässä, mutta onks elämä näin, että siis. Ihan pienestä se voi siis vaikuttaa toisen ihmisen elämään. Ja hän oli silloin valmiina muuttamaan, mutta mutta edelleen hän niinkun ihan hassua, että ja omaksunut että eivät siis hänen lapset hylkänneet, että se on tää elämäntapa, joka vaikuttaa näin.

(Aineisto 4, yksilöhaastattelu, ryhmänohjaaja)

Eräs vertaisryhmään osallistunut nainen oli ajatellut, että hänen lapsensa ei välitä hänestä enää yhtä paljon kuin aikaisemmin, sillä yhteydenpito heidän välillään oli harventunut. Ohjaaja oli kertonut naiselle, että elämän kiireisyys Suomessa voi olla syynä harventuneeseen yhteydenpitoon. Erilaisten elämäntapojen ymmärtäminen voi helpottaa elämää. Ver-

taisryhmissä naiset saivat uusia välineitä tulkita suomalaista yhteiskuntaa. Naiset myös pohtivat, miten eri tilanteissa voi toimia.

Eeva: Entä millaisia asioita te opitte Suomen kulttuurista siinä ryhmässä?

D: Naapureista opittiin paljon. Opittiin käyttäytyminen ja tälleen ja sellasia.

Eeva: Onko ne auttaneet ne asiat?

D: Kyllä.

P: Mmm...

...

Eeva: Jos mä kysyn vielä siitä, kun te niitä naapuriasioita käsittelitte. Niin millaisia asioita siitä? Mitä te puhuitte niistä naapuriasioista?

D: Että pitää kunnioittaa naapuria ja moikkaa jos hän ei moikkaa, että... sellasia.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset kertoivat pohtineensa, miten heidän kannattaa toimia kohdatessaan naapurin. He ovat päätyneet siihen, että naapurien kunnioittamista ja tervehtimistä tulee jatkaa, vaikka toinen henkilö ei tervehtisi. Naisille on muodostunut kuva ”hyvistä käyttäytymismalleista”, joita pidetään valtaväestön kulttuurille tyypillisinä. Naiset tulevat käytösmalleja pohtiesaan rakentaneeksi kuvan valtaväestön käyttäytymisestä. Kuitenkin esimerkiksi vertaistoinnin oppaassa valtaväestöä ei pidetä yhtenäisenä ryhmänä ja kulttuurin ajatellaan olevan jatkuvassa muutoksessa. Oppaassa kuitenkin kehoitetaan tunnistamaan yleispiirteitä suomalaisesta kulttuurista. (Öhman 2008c, 26–28). Palaan luvussa 8 näihin teemoihin ja pohdin vertaisryhmissä rakentuvaa kuvaa suomalaisuudesta.

6.3 Kieli

Yhdeksi vertaisryhmään osallistumisen syyksi mainittiin kielitaidon kehittäminen. Kieleen sisältyy niin moniulotteisia merkityksiä, että en voi sitä tyhjentävästi avata tässä pro gradu -tutkielmassa. Käsittelen kuitenkin lyhyesti kieleen liittyviä kysymyksiä. Vertaisryhmään osallistumisen syistä kielitaito poikkeaa siten, että sen merkitys havaittiin toiminnan päättymisen jälkeen. Vertaisryhmissä naiset huomasivat, miten suuri merkitys kielitaidolla on uudessa yhteiskunnassa elämisen kannalta. Naiset kokivat kielitaidon kehittymisen yhdeksi toiminnan keskeiseksi anniksi. Sen kautta naisille avautuu uusia mahdollisuuksia toimia Suomessa. Antikaisen (2010, 71) mukaan suomen kielen taidon voi nähdä eräänlaisena

symbolisena rajanylityksenä suomalaisuuteen. Naisilla heräsi tarve oppia suomea, mitä pidän toimijuuden kannalta keskeisenä.

Naiset kaipasivat kielen opetteluun turvallista ympäristöä. Luottamuksen vuoksi vertaisryhmät olivat oivia paikkoja kokeilla omia kykyjä kielen suhteen. Naisia neuvottiin kielikurssien pariin ja heitä kannustettiin kielitaidon kehittämiseen. Jos toiminta olisi vasta alkamassa, naiset haluaisivat panostaa kielitaitoon enemmän.

Eeva: Millaisia asioita haluaisitte tehdä siinä ryhmässä?

Z: Kaikkea. Uimaan ja käveleen ja puhu suomen kieli. Kieltä harjoitella.

U: Kielitaito.

Z: Kielitaito.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Kielitaito voi kehittyä myös muiden asioiden lomassa. Z esittää arkisten asioiden tekemistä, uimista ja kävelyllä käymistä sekä suomen kielen harjoittelua. Mikäli vertaisryhmä oli yksietninen, naiset puhuivat keskenään omaa äidinkieltään. Jos vertaisryhmän kaikki jäsenet eivät puhuneet samaa kieltä äidinkielenään, naiset vaihtoivat kielen herkemmin suomeksi. Naiset eivät haastatteluissa aina halunneet puhua suomea, jos mukana oli tulkki. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että viesti välittyy helpommin naisten tarkoittamalla tavalla, kun he käyttävät omaa äidinkieltään. Toisaalta vieraan kielen puhuminen voi olla raskasta, ja oikeita sanoja ei aina löydetä kuvaamaan tuntemuksia.

Eeva: Mitä se sitten merkitsi, että sai puhua näistä asioista?

N: Mitä no, on se tärkeä varmaan no, mikä se sana on.

Eeva: Aivan...

N: Niin, vaikea sanoa suomen kielellä.

-hiljaisuus-

Eeva: Että se autto, että pystyi jakamaan samassa tilanteessa olevien kanssa?

N: Kyllä, tärkeä se oli.

(Haastattelu 5, yksilöhaastattelu)

N ilmaisee, että asia on vaikea ilmaista suomeksi. Annan hänelle aikaa miettiä sanoja sanomalla ”aivan”. Tilanne ratkeaa lopulta, kun tarjoan hänelle vastauksen. Mikäli N olisi

halunnut vastata toisin, hän olisi joutunut etsimään uudelleen sanojen. Vaikka N hyväksyy tarjoukseni, en varauksetta oleta, että vastaus on sama kuin mitä N halusi alun perin kertoa.

Ohjaajat rohkaisivat naisia puhumaan suomea, sillä arkuus voi olla yksi syy välttää suomenkielen käyttöä.

Tulkki: Joskus puhuvat keskenään ihan omalla kielellä mutta yleensä me puhutaan suomea. Ohjaaja aina käskää, että me puhutaan nyt suomeksi.

...

Ohjaaja: Että kyllä heillä on kielitaito aika paljon kehittynyt.

Tulkki: Joo.

Ohjaaja: Kun aatellaan sitä, että kun me tultiin ensimmäisen kerran, että silloin ei puhunut kukaan mun kanssa suomea.

Tulkki: Joo, ja nää ujostelee, ja että meneekö väärin sana ja ne ujostelee, mutta sitten kun tuli ohjaaja ja ne rohkaistuvat.

Ohjaaja: Että mä komensin koko ajan, että puhukaa suomea, kirjoittakaa mulle suomea.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Vieraan kielen puhumiseen liittyvät pelot tulee ylittää, jotta kieltä voi käyttää. Tulkin mukaan naiset ujostelevat suomen puhumista ja he ovat tarvinneet ohjaajaa, joka on rohkaisut heitä käyttämään kieltä. Kielen oppiminen liitettiin myös Suomessa viihtymiseen.

E: Niinpä... Ootsä viihtynyt nytten? Tai miltä susta tuntu aluks ja miten nytten, onko se muuttunut?

K: Vahan, suomen kieli on tosi vaikea...

...

K: Kyllä kun oppii [suomen kieltä] aina tulee helppo. Opiskelen aina uusi sanoja ja kaikke jos juttelen ihminen kanssa... [Ohjaaja] ryhmä se on tosi kiva. Ihminen kun jutella niin minä kysy jos vaikea sano [sana], mitä tama tarkoitta.

...

K: Ja me opimme paljon sanoja, kun me juttelemme. Sitten joskus jos vaikea sanakin me kysymme [ohjaajalta] mitä jotain mitä se tarkoitta, he selittävät.

E: Joo.

(Haastattelu 2, yksilöhaastattelu)

Keskustellessa naiset oppivat uusia sanoja. Naisten itsevarmuus kielen käyttämiseen kasvoi, kun he huomasivat tulevansa ymmärretyksi kielitaidollaan. Kielitaidon avulla naiset

voivat helpommin tutustua uusiin ihmisiin (Saarinen 2008, 130). Seuraavassa haastatteluteksteissä keskustelimme valtaväestöön tutustumisesta.

Tulkkaa: Että tää on tää kieli, ja sitten että kuka aloittaa, että kumpi aloittaa, että me emme uskalla aloittaa ja sitten suomalaisetkaan ei ehkä uskalla.

P: Joo, että suomalaisetkin pelkäävät, että ymmärtääkö hän mua vai että hän puhuu suomea vai ei.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naisten mukaan valtaväestöön on hankala tutustua, koska kumpikaan osapuoli ei tiedä, miten kommunikointi tulisi aloittaa. Ohjaajien mukaan Suomessa pärjää pitkään puhumatta kenenkään kanssa. Esimerkiksi kaupassa asioidessa voi katsoa summan kassan näytöltä ja ojentaa rahat. Kielitaidon oppiminen on tärkeää, jotta pystyy hoitamaan itse asiansa (Etnisten suhteiden neuvottelukunta 2005, 16). Kielitaidon kehittäminen on yksi kompetenssi, jonka naiset ovat huomanneet tarvitsevansa oman toimijuutensa lisäämiseksi.

6.4 Vertaisryhmien päätyminen

Naiset muodostivat vertaisryhmissä uusia ystävyyssuhteita. Myös vanhat ystävyyssuhteet vahventuivat niissä ryhmissä, joissa naiset tunsivat toisensa entuudestaan. Ryhmähaastattelusta huokui toisista välittäminen. Naiset vaihtoivat ryhmähaastattelun ohella kuulumisia toistensa kanssa. Kaikki naiset kertoivat vertaisryhmän kokoontuneen liian lyhyen aikaa.

Tulkki: Mutta sitten kun viimeinen kerta, ennen kuin viimeinen kerta me saatiin ohjaaja nuorten ryhmään kanssa, ja sitten meillä oli nuorten ryhmä ja lastenhoitaja ja sitten naisten ryhmä ja sitte että yhtäkkiä vaan keskeytyy. (naurua)

Ohjaaja: Joo, että se projekti loppu.

Tulkki: Että meillä jäi vähän sellanen tämmönen, että miten olisi...

Eeva: Joo, että oisitte halunneet jatkaa?

Tulkki: Joo, joo.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset kuvasivat vertaisryhmän päässeen vasta kunnolla vauhtiin kun toiminta loppui. Vertaisryhmän loppumista naiset kuvasivat erittäin harmilliseksi ja yhtäkkiä tapahtuvaksi. Yhdessä tekemistä ja keskustelua olisi haluttu jatkaa.

Eeva: Kaipaatteko te sitten jotain sellasta, mitä olisitte halunnut että siinä ryhmässä olisi ollut apua johonkin, johonkin... Vai saitteko kaiken tarpeellisen siitä ryhmästä?

U: Mikä on huono, että ei ryhmä jatku enää, niin ei tekee mitään.

Eeva: Niin se on huono?

U: Joo.

Eeva: Mutta siinä ei ollut muuta mitä haluaisitte tehdä toisella tavalla?

U: Ei.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Naiset olivat tyytyväisiä toiminnan sisältöön, he olivat kokeneet vertaisryhmän hyödylliseksi ja olisivat halunneet jatkaa toimintaa. Vertaisryhmätapaamiset saivat naiset liikkumaan pois kodeistaan ja tekemään asioita.

Ystävyysuhteet säilyivät vertaistoiminnan loppumisen jälkeen ja ne koettiin yhä tärkeiksi (ks. Pentikäinen 2005, 157), mutta naiset eivät tavanneet toisiaan yhtä säännöllisesti. Ystävyysuhteiden ylläpitämisen voi jakaa kolmeen kategoriaan. Tiiviisti yhteyttä pitävät, arjessa toisiaan näkevät ja harvoin yhteyttä pitävät. Päälimmäiseksi yhteydenpitoa selittäväksi tekijäksi nousi se, tunsivatko naiset toisensa jo ennen vertaisryhmän alkua vai tutustuivatko he toisiinsa vertaisryhmässä. Myös fyysinen välimatka naisten kotien välillä oli merkittävä yhteydenpitoa selittävä tekijä.

Tiiviisti yhteyttä pitävät tunsivat toisensa jo ennen vertaisryhmän alkamista. Vertaisryhmässä ystävyysuhteet olivat syventyneet ja nykyään naiset pitivät yhteyttä keskenään lähes päivittäin. Nuoret naiset kertoivat perheestään ja he kuvasivat toisiaan siskoiksi⁹.

L: ...sit tulee minä ja sit tulee pikkuveli, eli mul ei oo siskoo. Eli kaikki vaa poikii. Mut ku mul on kavereita ja tyttöi ja tällee ja serkkuja...

R: ...sama ku siskoja.

L: Nii se on siskoja mulle.

B: Joo, niinku me.

R: Parka.

L: Nii te ootte mun siskoi.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

⁹ Tämän vertaisryhmän jäsenet olivat muslimeja. Sanalla "sisko" voidaan viitata ystävyysuhteeseen.

Nuoret naiset kokivat vertaisryhmän jäsenet erittäin läheisiksi, ja he olivat osallistuneet toimintaan elämänvaiheessa, jossa pohditaan paljon tulevaisuuden vaihtoehtojaan. Yhteydenpitoon voi vaikuttaa myös naisten ikä. Nuorten vanhetessa ystävien tapaamistiheys laskee usein ratkaisevasti (Myllyniemi 2007, 97). Tulkitsen kuitenkin, että naisten suhde oli muodostunut syväksi vertaisryhmässä, jossa he olivat päässeet keskustelemaan vapaasti.

Arjessa toisiaan näkevät asuivat samassa naapurustossa, ja yhteydenpitäminen tapahtui päivittäisessä elämässä. Osa vertaisryhmistä jatkoi tapaamisia jälkikäteen kokonaisena ryhmänä, esimerkiksi jonkin toisen toiminnan parissa.

Eeva: Niin, että miten oottekste sitten muuten pitäneet yhteyttä jälkeinpäin ilman sitä varsinaista ryhmää?

Tulkki: Nyt kielikurssille mä puhuin heidät.

Ohjaaja: Että siellä tapaavat. Ja sitten kun mä komennan paikalle, niin silloin tulevat.

Tulkki: Joo joo, ja sitten maanantaina käyvät siellä kansainvälisessä. [Kansainvälinen kohtaamispaikka]

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Tämän vertaisryhmän jäseniä oli kannustettu jo sen kokoontuessa puhumaan suomea keskenään ja myös muille henkilöille. Naiset olivat jatkaneet yhdessä kielikurssille, joka koontui kerran viikossa. Naiset asuivat samassa naapurustossa, joten yhteyden pitäminen oli luonnollista myös tätä kautta. Heidän asuinalueellaan järjestettiin kerran viikossa kansainvälinen kohtaamispaikka, johon kuka tahansa oli tervetullut. Tämän lisäksi vertaisryhmänohjaaja saattoi kutsua naiset kokoon jonkin erityisen syyn vuoksi. Naiset näkivät toisiaan usein, mutta he tarvitsivat jonkin ulkopuolelta tulevan syyn kokoontuakseen.

Harvoin toisia tapaavista naisista osa piti yhteyttä toisiinsa, mutta vertaisryhmän kaikki jäsenet eivät kokoontuneet enää yhteen. Osalle ystävyysuhteiden ylläpitäminen oli hankalampaa, kun kokoontumiselle ei ollut erityistä syytä.

Eeva: Ootko sä pitänyt yhteyttä näihin ryhmän muihin jäseniin jälkeinpäin?

N: Joo, on se kaks eläkeläi, eläkeiässä olevaa, heidän kanssa me joskusjoskusjoskus soitellaan ja mutta ei me tavata koskaan.

...

Joskus kaipaam, joskus olisi hyvä. Ja muutenkin olisi hyvä käydä... Hän asuu [paikka toisella puolella kaupunkia].

(Haastattelu 5, yksilöhaastattelu)

Käytännön syyt, kuten fyysinen välimatka, tai elämän kiireisyys, saattoivat estää naisia näkemästä toisiaan. N kertoo kaipaavansa vertaisryhmän naisia, ja kahteen eläkeläiseen hän pitää yhteyttä puhelimitse. Hän haluaisi käydä ystävänsä luona, mutta he asuvat kaukana toisistaan. N kokee ystävyysuhteen tärkeäksi, vaikka he eivät tapaa kasvotusten.

Vertaisryhmään osallistumisen syistä voi löytyä selitys siihen, miksi naiset näkivät toisiaan harvoin. Sosiaalisten suhteiden merkitystä ei välttämättä osattu pukea sanoiksi. Toiminnan päätyttyä naisilla ei ole selvää syytä nähdä toisiaan.

Eeva: Tota olik sitten jotain semmosta, mitä jätite kaipaamaan siitä ryhmästä tai oisitte halunneet vielä jotain tehdä tai käsitellä?

Tulkki: Tietoa, tietoa, että saadaan tietoa kaikesta, taloutta, tai sitten ruoka tehtiin joskus, että vaihdettiin kulttuuria suomalaisten kanssa, että ne tekivät heille [meille] ruoka ja me tehtiin heille ruoka ja tommosia.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Sosiaaliset suhteet muodostuivat ikään kuin vertaistuen sivutuotteena, vaikka keskusteleminen ja kokemusten jakaminen nähtiin tärkeänä. Kaikki muut paitsi entuudestaan toisensa tunteneet naiset tarvitsivat jonkin syyn tai kannustimen yhteydenpitoon. Toiminnan päätyttyä toiminnalle ei enää ole raameja, kuten tilaa, aikaa ja ohjaajaa. Naisilla ei välttämättä ole sopivia puitteita kokoontuakseen. Kuitenkin myös tiiviisti toisiinsa yhteyttä pitävät naiset kaipasivat vertaisryhmää sen toiminnan päätyttyä. Eräs heistä kuvaa vertaistoimintaa.

R: Sä vaa rentoudut ja rupeet kyselee kaikkii tyhmii juttuja.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naiset näkivät yhä toisiaan tiiviisti, mutta silti keskustelu koettiin turvallisemmaksi vertaisryhmässä kuin ilman sen asettamia puitteita. Toiminnan suunnitelmallisuus sekä sen tarjoamat raamit luovat luottamuksen ilmapiirin, jossa vertaistoiminta mahdollistuu.

6.5 Yhteenveto

Tarkastelin niitä reittejä, joiden kautta naiset olivat löytäneet vertaisryhmään. Yleisin näistä oli ystävän tai tuttavien kautta toimintaan osallistuminen. Aktiivinen asukasyhdistys oli yksi reitti vertaistoimintaan ja osa naisista löysi vertaisryhmään ohjaajan tai sosiaalityöntekijän avulla. Kiinnitin huomioni myös niihin syihin, joiden takia naiset osallistuivat toimintaan. Nämä olivat sosiaalisten suhteiden muodostaminen sekä tiedon kartuttaminen (ks. Wilska-Seemer 2005, 261). Tieto muodostui suomalaisessa yhteiskunnassa elämiseen liittyvästä tiedosta ja valtaväestön tapoja selittävistä seikoista. Osallistumisen syyt eivät kaikille naisille olleet yksiselitteisen selkeät, ja ne myös sekoittuivat toisiinsa. Suomen Pakolaisavun tavoite on tavoittaa ne maahanmuuttajat, joiden integraatio on jäänyt ”puolitiiehen”¹⁰ (Suomen Pakolaisapu 2010b). Tämä ei ilmennyt naisten puheissa toimintaan osallistumisen syynä. Tulkitsen, että naiset osallistuivat toimintaan henkilökohtaisista syistä, eivätkä he ajatelleet toimintaan osallistumista integroitumisen kautta.

Tarkastelin osallistumisen muotoja ulospäin suurelta ja pieneltä näyttävän toiminnan kautta. Toimijuuden taso ei kuitenkaan vaihtele näiden toimintojen muodoissa. Niihin voi liittyä yhtä paljon pohdintaa siitä, miksi vertaisryhmään on osallistuttu. Henkilö on voinut pohtia syvemmin osallistumisen syitä tai osallistuminen on voinut vaatia erityistä rohkeutta, vaikka toiminta näyttäisi pieneltä ja hiljaiselta. Vertaistoiminnassa naiset nähtiin aktiivisina toimijoina, jotka ovat muodostamassa ja suunnittelemassa sitä, millaiseksi heidän vertaisryhmänsä muodostuu.

Vertaisryhmässä toiminta muodostui kokemusten jakamisesta ja uusien tietojen kartuttamisesta. Naiset saivat vertaisryhmän muilta jäseniltä tukea ja ymmärrystä oman elämänsä vaikeisiin asioihin. Pelkkä yhdessä oleminen oli naisille tärkeää ja vertaisryhmä oli paikka, jossa naiset saivat olla ja esittää mieltä painavia kysymyksiä. Naiset kertoivat tiedon kartuttamisen tärkeäksi vertaisryhmässä. Vertaistoiminnan oppaassa annetaan ideoita ryhmässä käsiteltävistä teemoista (Kärki ym. 2008), mutta vertaisryhmissä naiset nostivat haluamansa tiedon esille ja he olivat itse tuottamassa vertaisryhmissä rakentuvaa tietoa (ks. Leatherby 2003, 50). Naisten tavoittelema tieto nostettiin käsittelyyn ja he pyysivät viranomaisia vierailemaan vertaisryhmässä. He käsitelivät valtaväestön erilaisia toimintatapoja, ku-

¹⁰ Lainausmerkit alkuperäisessä tekstissä.

ten esimerkiksi juhlapäivien merkityksistä. Naiset valitsivat itse sen tiedon, jonka katsoivat tarpeelliseksi ja muut eivät määritelleet heille tarpeellisia tietoja (Honkasalo 2011, 207). Lisäksi naiset huomasivat kielitaidon merkityksen vertaisryhmissä, ja he rohkaistuivat käyttämään kieltä. Tulkitsen, että toimijuuden näkökulmasta naisille syntynyt tarve kehittää kielitaitoa on merkittävämpää kuin sen oppiminen.

Lopuksi tarkastelin vertaisryhmän päättymistä. Naiset olisivat halunneet osallistua toimintaan pidemmän aikaa. Toiminta oli päässyt vasta kunnolla käyntiin, kun kokoontumiset päättyivät. Tapaamisen järjestäminen naisten kesken koettiin hankalana toiminnan päättymisen jälkeen. Sosiaaliset suhteet voi olla vaikeampi hahmottaa samanlaiseksi tarpeeksi kuin tiedot ja taidot. Toisaalta tapaamiseen sopivia raameja ei enää ollut tarjolla. Muodostin kolme kategoriaa sen mukaan, miten usein naiset toisiaan näkivät toiminnan päättymisen jälkeen. Usein toisiaan näkevät pitivät tiiviisti yhteyttä toisiinsa vertaisryhmän päättymisen jälkeen. Arjessa toisensa kohtaavat asuivat samassa naapurustossa, ja he kohtasivat arjen askareissa tai he olivat osallistuneet ryhmänä toiseen toimintaan. Harvoin toisiaan näkevät pitivät löyhästi toisiinsa yhteyttä, ja he eivät tavanneet toisiaan enää kokonaisena ryhmänä. Tarjoamalla tapaamiselle puitteet naiset voisivat jatkaa toistensa tapaamista, jolla on heille suuri merkitys.

Luvussa 6 olen halunnut tuoda esille uusia näkökulmia vertaisryhmän merkityksellisyyteen. Tulkitsen, että naisten poistuminen viikoittain kodista saattaa sisältää enemmän toimijuutta kuin keskustelu vertaisten kanssa. Samalla tavalla tarve kielitaidon kehittämiseen voi olla merkityksellisempää kuin itse kielitaidon kehittyminen. Näillä esimerkeillä olen halunnut tuoda esille sen, että vertaisryhmien merkitys ei tyhjenny niistä saatavaan sisältöön tai ihmissuhteisiin vaan merkitys voi olla myös toimintojen välissä ja se voi olla syvempi. Tätä lukua yhdistävänä tekijänä nostan esille sen, että vertaisryhmissä naiset tunnistivat tarpeen lisätä niitä kompetensseja, joilla he voivat tehdä haluamiaan asioita. Tätä pidän tärkeimpänä naisten toimijuuden näkökulmasta.

7 Vaihtoehtojen punnintaa ja valintojen tekemistä

Luku 7 on varattu toiselle tutkimuskysymykselle: Millaista on vertaisryhmään osallistuneiden naisten toimijuus? Suomen Pakolaisavun vertaisryhmät tähtäävät niihin osallistuvien henkilöiden omien vahvuuksien ja voimavarojen tunnistamiseen ja löytämiseen (Kärki ym. 2008, 6). Vahvuudet ja voimavarat tulevat tutkimuksessani esille kompetensseina, joita käsittelen naisten toimijuuden ja toimijuuden tunnon kautta. Usein naiset kaipasivat vain pientä ”kentän avaamista” uusien mahdollisuuksien löytämiseksi. Tarkastelen ensin säilyttävää toimijuutta, minkä jälkeen keskityn toimijuuteen sietämisen näkökulmasta. Kiinnitän huomioni myös siihen, mikä merkitys vertaisryhmillä on naisten toimijuuden tuntoon ja miten se mahdollistaa eri valintojen näkemisen. Tämän jälkeen tarkastelen naisten polkuja ja huomioin, miten naisille osoitetut positiot ovat vaikuttaneet niihin.

Sirpa Tenhusen (2006, 129–130) mukaan kulttuuri mahdollistaa ja rajoittaa toimijuutta. Pohjoismainen yhteiskuntamalli perustuu siihen, että myös naiset käyvät palkkatyössä (Esping-Anderssen 2000, 151–152). Maahanmuuttajanaiset nähdään usein enemmän vaimoina ja äiteinä kuin aktiivisina toimijoina työelämässä (Joronen 2007, 285). Tutkimuksessani keskityn myös siihen, miten haastatteleman naiset asettivat itsensä näihin ristiriitaisiin ja annettuihin positioihin.

7.1 Säilyttävä toimijuus

Tarkastelen naisten arkea säilyttävän toimijuuden näkökulmasta. Uuteen maahan muuttaneen henkilön arki ei muodostu itsestään, vaan hänen tulee muodostaa se. Honkasalo (2004, 2006) on tutkinut toimijuutta pienen, minimaalisen ilmiasun kautta. Minimaalisella hän tarkoittaa arkista toimijuutta, joka on ilmaisultaan pienimuotoista verrattuna sen päämääriin. Se on toistamista ja käytännöllistä arjen tekemistä. Sillä pyritään pitämään ulkoista maailmaa mahdollisimman muuttumattomana. (Honkasalo 2004, 57; 2006, 103–105.) Katson, että arkea muodostamalla rakennetaan turvaa ympäröivästä maailmasta. Tarkastelen tutkimuksessani, miten haastatteleman naiset muodostavat ja säilyttävät arkea.

Arjen ylläpito on usein nähty turruttavana ja tylsänä toimintona, vaikka sen sisällä tapahtuu paljon muutakin kuin pelkkää arjen pyörittämistä ja kotitöitä (Honkasalo 2006, 104). Eeva Jokisen (2004) mukaan kotityöt ovat kiinteä ja tärkeä osa arkea eli rutiinia ja kotoiseksi

tekemistä. Hän kuvaa arkea selviytymispakkaukseksi, joka antaa mahdollisuuden lepoon ja tauon jatkuvasta reflektoinnista. Arjen tarkoitus on muokata oudosta kotoista ja pitää yllä tavanmukaista. (Jokinen 2004, 285–288.) Arkea muodostettaessa tullaan luoneeksi raamit, johon elämä sijoittuu. Yhden vertaisryhmän jäsenet olivat järjestäneet pienen tapahtuman, jossa oli esillä naisten omia tavaroita ja koriste-esineitä. Naiset kertoivat omista tavoistaan naapureilleen.

Eeva: Joo, millasia asioita sitten käsittelitte, tai mitä teitte?

Z: Ruokaa laitta ja ompele

U: Kerran me tehtiin [perinneruoan nimi], ku se on. Mitä me tehtiin mitä ruoka laitta.

C: Ruokala [perinneruoan nimi].

Z: Ja kulttuuria.

U: Joo, vielä oli yksi ilta, että puhuttiin kulttuurista.

Z: Kulttuurista.

Eeva: Joo, millaisia asioita?

Z: Tavaroita seinällä.

U: Koristeita.

Z: Joo, koristeita. Eri kulttuuri se on.

Eeva: Joo.

...

U: Joo, tuli vieraita.

Z: Joo, naapureita, tässä asuu suomalaisia naapureita.

Eeva: Eli te kerroitte niinku muille?

U: Joo.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Naiset esittelivät yleinä omia tavaroitaan ja kulttuuriaan naapureilleen. Diasporassa lähtömaan käyttötavaroiden merkitys voi muuttua käyttötavaroista koriste-esineiksi, jotka muistuttavat naisia menneestä, ja joiden avulla he kertovat perinteistään (Tiilikainen 2005, 128). Arkea pyrittiin muodostamaan samojen rutiinien ja tapojen kautta, johon lähtömaassa oli totuttu. Sen avulla naiset muodostivat suhdettaan uuden ja vanhan asuinmaansa välille. Seuraavassa otteessa puhuimme kirkossa käymisestä.

Eeva: Tai et onko se niinkun myös sellanen sosiaalinen paikka?

V: Joo, siellä minulle on tärkeää, kun [kansallisuus] omalla kielellä tarvitsevat. Ja se [kansallisuus] tarvitsee. Kun mina kasvan [lähtömaa] niin sitten aina mina menen kirk-

koon ja lapset ja aikuiset aina sunnuntaina ja... Suomessa ei ole. Mutta mina tuln Suomeen niin mina menen aina.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Naiset kokivat tärkeäksi ylläpitää arjessaan niitä tapoja, joihin he olivat tottuneet lähtömaissaan. Vertaisryhmissä käsitellyt asiat auttoivat naisia löytämään keinoja toteuttaa lähtömaistaan tuttuja tapoja. Arki oli tila, jonka naiset kokivat hallitsevansa. Toimijuuden avulla rakennetaan ja ylläpidetään siteitä maailmaan. Arkisten ainesten avulla saadaan muodostettua side uuteen paikkaan. (Honkasalo 2006, 118.) Tulkintani mukaan omien tapojen säilyttäminen osoittaa vahvaa toimijuutta ja valintaa tilanteessa, jossa jatkuvasti uusi tapa toimia tulee vastaan. Seuraavassa ryhmähaastatteluotteessa naiset keskustelevat, miten Suomessa eläminen on ajan myötä muuttunut.

Tulkkaa: Kyllä löyty että. He sanovat joo, että paljon asioita tuli esille, etteä he eivät tienneet Suomen kulttuurista yhtään mitään, että vaikka he osallistuivat, mutta miksi me osallistutaan tähän juhliin ja mitä se tarkoittaa, mutta sitten kun me oltiin ryhmässä niin tietää mikä on pääsiäinen mikä on suomalaiset elämä, mikä miten ne elää. Että ja sitten puhuttiin lapsista, että miten lapset lapset täällä elää ja mikä on lapsen lasten oikeus ja velvollisuus.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naisten on helpompi sijoittaa elämänsä uuteen asuinmaahan, kun he tuntevat sen tapoja (Tiilikainen 2008a, 269). Vertaisryhmässä naisille tarjoutui mahdollisuus kysyä asioista, jotka he kokevat erilaisina. Tiedon avulla naiset voivat valita, mihin he haluavat osallistua ja mitkä tavat sopivat heidän maailmankuvaansa. Tieto helpottaa tulkitsemaan uutta elinympäristöä.

Erityisesti ikääntyneet ja kotiäidit viettävät paljon aikaa kotona, ja se oli heidän päivittäisten askareidensa paikka. Kodin piirissä tapahtuviksi toiminnoiksi katson esimerkiksi kodinhoidon, ruoan valmistamisen, lastenhoidon ja kasvattamisen.

Eeva: No, haluisitko vaikka kertoa normaalista päivästä. Millasia asioita teet?

Z: Siivota koti, ja ruoka laittaa. Ja lapset keskusta, lapset auto ja kotii. Puhutaan tarinoita. Me keskustellaan.

Eeva: Joo, eli aika paljon kodinhoitamista?

Z: Kodinhoito, joo. Vaatteet siistit ja..
U: Ei niin helppo, viisi lasta hänellä on.
Z: Molemmat tyttöjä.
Eeva: Siinä on paljon hommaa.
Z: Hiustet laitta, puhdasta ja kiiltävä.
Eeva: Niin niin.
U: Paljon töitä.
(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Arkeen ja tavanomaisuuteen sisältyy kokonainen maailma, jota muodostetaan ja pidetään yllä päivittäin toistamalla samoja tehtäviä. Arkisten toimien ylläpitäminen on aktiivista toimijuutta, jonka kautta elämä saa merkityksen. (ks. Tiilikainen 2008a, 269–270.) Naisten toimijuus keskittyi arjen säilyttämiseen kahdella tavalla. Se piti yllä arjen raameja, joka muodostui lastenhoidosta, kodin ylläpidosta ja ruoan valmistamisesta. Tämän lisäksi naiset kertovat tarinoita ja keskustelevat keskenään. Nämä naiset kertoivat kaipaavansa kaikkein eniten lähtömaahansa. Katson, että tarinoita kertomalla ja keskustelemalla he pystyvät muodostamaan henkisen tilan, jossa on hyvä olla. Naisten toimijuus ei siis rajoitu vain Suomessa olevan arjen pitämiseen samanlaisena vaan säilyttävä toimijuus on myös henkisen tilan muodostamista. Huttusen (2002) mukaan koti ei välttämättä muodostu fyysisestä paikasta vaan koti määritetään sosiaalisten suhteiden kautta. Se voi muodostua mielikuvi- ta ja olla eräänlainen henkinen tila. Toisaalta koti voi muodostua, kun henkilö pystyy tekemään haluamiaan asioita uudessa ympäristössään. (Huttunen 2002, 97–101, 328–329.) Naiset tekivät arjen viihtyisäksi toistolla ja keskustelemisellä. Arki muodostaa kiinnekohdan tilanteessa, jossa henkilö toivoo asuvansa muualla. Arki voi olla saareke ympäröivästä maailmasta. Sitä voidaan hallita ja sen avulla voidaan säilyttää osa entisestä.

7.2 Harkitusti sietäen

Tässä luvussa keskityn erityisesti naisten kertomuksiin sietämisestä. Sietäminen sanana voi tuoda mielikuvan alistumisesta. Ymmärrän sen kuitenkin ennen kaikkea Honkasalon (2006) tavoin yhtenä toimijuuden muotona. Hänen mukaansa sietämisen takaa on löydettävissä erilaisia arvoja, jotka selittävät teon. Sietäminen pitää sisällään käsityksen toiminnan kestosta, jonka päättymistä ei voi hahmottaa. (Honkasalo 2006, 115–116.) Haastatteleminen naisten kokema sietäminen koostui yksittäisistä lyhyistä tilanteista tai toimintatapojen punnitsemisesta. Näitä tilanteita tuli jatkuvasti vastaan ja sitä kautta sietäminen oli päätty-

mätöntä. Luen sietämisen toimijuuden piiriin, koska tilanteessa ei-vastustava toiminta punnitaan paremmaksi mahdollisten seurausten kannalta. Sietäminen ei ole passiivista tyytymistä tilanteisiin vaan harkittua päämäärätietoista valintaa. Tässä sietäminen tarkoittaa myös sitä, että kestää ja pitää itsensä kasassa. Pyrin näkemään sietämisen syiden taakse ja tarkastelen tilanteita, joissa naiset sietivät, mutta kertovat halunneensa toimia toisin. Tarkastelen myös, millaisia reittejä näiden tilanteiden purkamiseen ja käsittelyyn naiset ovat muodostaneet, sekä millainen tehtävä vertaisryhmällä tilanteiden purkamisessa on.

Tulkintani mukaan haastattelemani naiset sietivät, sillä omat toimijuuden mahdollisuudet koettiin lähtömaassa ja Suomessa erilaisina. Naiset ovat tietoisia valinnoistaan ja punnitsevat niitä itse tilanteessa. Sietäminen on näin ollen täynnä valintaa ja intentionaalista toimijuutta (Honkasalo 2006, 117). Seuraavassa otteessa V on kertonut erilaisista ruokailutavoista, jotka aiheuttavat keskustelua päiväkodin henkilökunnan ja V:n välillä. Aiemmin haastattelussa on tullut ilmi, miten hän haluaisi ruokailun sujuvan.

Eeva: Aivan joo. Ootsä sitten, onks sun mielestä esimerkiks niin päiväkodissa niin huomioitu ja kuunneltu sun mielipiteitä tai?

V: Mina en sanonut näin, mutta he sanovat että ei osaa ja sitten minun lapset ruoka-aika on aina onkelma. Sitten mina sanon mina auttaa joskus kotona ja tämä on onkelma ja mina kerron mita mina teen, mutta ei mina. Mitä suomalaiset tekevät mina opin ja mitä lapsen pitää oppi.

Eeva: Aivan, aivan...

V: Kun he asuvat täällä niin pitää olla täällä niinkun samanlainen, mutta...

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Päiväkodin ruokailutilanteessa toimitaan toisella tavalla kuin mihin V on tottunut. Kotona hän auttaa lapsiaan syömisessä. V on kertonut päiväkodin työntekijöille omista tavoistaan, mutta hän ei ole pyrkinyt muuttamaan päiväkodin ruokailukäytäntöjä. V ei katso, että hänen tulisi viedä omia tapojaan päiväkotin instituutioon, jossa tavat ovat - jatkuvasta liikkeestä huolimatta - ikään kuin vakiintuneet. Hän on pohtinut asiaa ja lopulta päätynyt ratkaisuun, ”Kun he asuvat täällä niin pitää olla täällä niinkun samanlainen, mutta...”. Oman ruokailutavan oikeellisuutta ei kyseenalaisteta vaan toinen tapa siedetään (ks. Zechner 2008, 254–255). Naiset punnitsivat jatkuvasti omia käytäntöjään suhteessa Suomessa kohtaamiinsa käytäntöihin. Hän on miettinyt, että kun lapset asuvat Suomessa heille on parempi toimia samalla tavalla kuin muut.

Tiilikainen (2004) kirjoittaa syrjinnästä ja rasismista, jotka sisältävät muun muassa ongelmia naapureiden kanssa, kiusantekoa, huonoa palvelua busseissa ja viranomaisten kanssa asioidessa. Tilanteita usein siedetään reagoimatta ulospäin ja niistä tehdään vain harvoin poliisille ilmoitus. (Tiilikainen 2004, 119.) Haastattelemani naiset kertoivat syrjinnän ja rasismin kokemuksistaan. Rasismiin suhtautuminen jää usein sietämiseksi, eikä niihin reagoida itse tilanteessa. Naiset eivät aina tienneet, miten tilanteessa tulisi toimia.

Ihmiset ovat rasistisia, vaikkakin useimmat ovat mukavia. He [valtaväestön edustajat] kysyvät usein milloin menet takaisin. Tämä on hyvin yleinen kysymys ja tuntuu naisista pahalta kun he ovat asuneet jo monta vuotta Suomessa. Lähtömaa on tosi kaunis maa ja naiset haluaisivat asua siellä, mutta mahdotonta kun on niin rauhatonta.

Toinen nainen kertoo, että eräs nainen oli ollut kävelemässä tyttärensä kanssa. Vastään tuli mies, joka tönäisi hänen tyttärtään. Tässä vaiheessa vertaisryhmänohjaaja puuttui keskusteluun ja sanoo, että tapahtumasta voi tehdä rikosilmoituksen.

Kun he puhuvat rikosilmoituksesta, tarinaa kertonut nainen kysyy, että kuka häntä uskoo? Mistä voi tietää, että poliisi uskoo? Onko lähistöllä valvontakameroita, joista poliisit voivat katsoa tapahtuman. Vertaisryhmän ohjaaja yrittää selittää, että kyllä poliisi uskoo, jos tekee rikosilmoituksen. Naiset ovat hieman hämmentyneen oloisia. Heidän ratkaisunsa yleensä tällaisissa tilanteissa on olla hiljaa. He ovat pahoillaan siitä, että ovat tässä maassa. Suomi on heille vieras maa.

Yleensä naiset puhuvat heti kotona ja kertovat tapahtuneesta, mutta käsittely jää siihen. Ohjaajat sanovat, että myös heille voi aina kertoa ja nostaa asian puheenaiheeksi ryhmässä.

Naiset ovat ajatelleet, että jos maahanmuuttajat kirjoittaisivat kirjeen, jossa kertoisivat millaista rasismia he kohtaavat päivittäin. He haluaisivat kertoa tästä ihmisille, esimerkiksi kirjeen muodossa.

(Haastattelu 8, ryhmähaastattelu, muistiinpanot, tulkattu)

Naiset sietivät kohtaamansa rasismin, vaikka se tuntui heistä pahalta. Honkasalon (2006, 116–117) tutkimien naisten kokemukset sietämisestä oli yhdessä jaettua, sillä naiset tiesivät muidenkin sietävän. Haastattelemani naiset olivat purkaneet paha oloa kertomalla tilanteista toisilleen ja perheelleen. Sietäminen oli osittain tiedonpuutteesta johtuvaa. Naiset eivät tienneet, että heillä on oikeus tehdä rikosilmoitus rasismista. He myös epäilivät,

onko rikosilmoituksen tekemisestä hyötyä ja uskooko poliisi naisia. Vertaisohjaaja antoi naisille välineitä, joilla he voivat vaikuttaa asiaan. Sietämisen sisällä tapahtui myös paljon harkintaa ja naiset olivat miettineet kirjoittavansa kirjeen kohtaamastaan rasismista.

Yhdessä haastattelussa huomasi toisenlaisen tavan suhtautua rasismiin. Vaikka itse tilanteissa rasismia siedettiin, jälkeenpäin naiset vitsailivat asiasta. Välillä naiset asettuivat rassistisia vihjailuja vastaan.

Tulkkaa: Joskus ollaan bussissa ja olla paikka vaan mun vieressä tai mä kyllä mun että aluksi eivät istu. Kyllä sitten istuvat, mutta aluksi kukaan ei istu. Että ehkä mä puhuisin näiden kanssa. (nauraa)

Ohjaaja: Että viimeinen paikka on sun, vapaa sun vieressä.

Tulkkaa: Joo, mutta kaikki maahanmuuttajat sanovat näin, että sitten ne rupeavat laittamaan omaa reppua näin (viereiselle penkille), että kukaan ei istu tähän.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset kokevat syrjintänä sen, että heidän viereensä ei istuta. Naiset asettuvat asemaan, jossa he vitsailevat, että ehkä muut pelkäävät naisten puhuvan heille. Nauru säästi puhetta ja katson tämän keinoksi, jolla ei alistuta tilanteen alle. Naiset selittivät rasismia toisten ennakkoluuloilla ja tällä selitysmallilla he säilyttivät oman itsearvostuksen (Crocker ja Quinn 1998, 186–187). Haastattelun edetessä tulkki kertoo hänelle mieleen painuneen tilanteen.

Tulkki: Mutta ihmiset nyt ovat muuttuneet, että jotkut vanhat ihmiset mä pelkään enemmän, että koska ne eivät tuttuut [tottuneet] meihin, että muuten muilla ei olla sama mieltä. Että joskus mä olin bussissa ja istuu viereen tämä vanha mies ja hän heti rupee puhuu mulle, että mistä maasta ja näin puhuu vaan. Ja mä sanoin ja kauanko olet Suomessa ollut ja ykstoista vuotta. Aa, [maan nimi], mä tunnen [henkilö] ja mä sanon joo [henkilö] on mennyt jo ja että te olette viihtyneet ja hän teki mulle näin (tönäsi) että. Ja mä sanoin, että joo joo, että ollaan viihtyneet täällä. (Paljon naurua koko ajan)

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Tulkki oli asettunut rassististen vihjailujen yläpuolelle ja hän ikään kuin kieltäytyi hyväksymästä vihjailuja. Tulkki kertoo, että mies on aloittanut keskustelun hänen kanssaan. Mies oli sanonut, että tulkin lähtömaa on taas turvallinen paikka asua, mutta tästä huolimatta tulkki viihtyy Suomessa. Tulkki asettuu keskustelussa asemaan, jossa osoittaa oikeutensa

asua Suomessa ja kertoo miehelle, että hän viihtyy Suomessa. Tulkitsen, että molemmat tiesivät keskustelun lähtökohdat, mutta tulkki vaihtoi keskustelun arkipäivän rupatteluksi.

Sietämisen muodot tulivat esille haastatteluissa hienovaraisina ja ne olivat täynnä harkintaa. Tilanteet syntyivät erityisesti kahdesta eri syystä. Välillä naiset kokivat oman tapansa tehdä asioita erilaiseksi ja paremmaksi kuin toimintatavan, johon he törmäsivät. Nämä tilanteet luen sietämisen piiriin, mikäli naiset ovat valinneet uuden toimintatavan. Toinen sietämisen tilannetyyppi syntyi, kun naiset kohtasivat rasismia. Vastaan sanomista tai tekemistä ei aina koettu järkeväksi. Toinen tapa rasististen tilanteiden käsittelyyn oli asettua sen yläpuolelle ja siirtää se toiseen diskurssiin. Edellä mainitsemillani keinoilla naiset saivat itselleen tunnon siitä, että he hallitsivat tilannetta sietämällä. Tämä johdattaa kohti seuraavaa alalukua, jossa käsittelen naisten toisilleen antamaa tukea.

7.3 Toimijuuden tunnon vahvistumista

Seuraavaksi keskitän huomioni siihen, miten naisten toimijuuden tunto on vahventunut ryhmän jäsenten kanssa. Naisten liikkumisen tila kasvoi ja toimijuus ikään kuin aktivoitui vertaisryhmässä. Havainnoimani vertaisryhmä oli kokoontunut samassa paikassa useasti. Seuraavassa tilanteessa oli paikalla muutama vertaisryhmän jäsen, ohjaajat ja minä.

Muita naisia saapuu paikalle. He tervehtivät kaikki toisiaan hyvin lämpimästi. Minua joko katsotaan tai kätellään, mutta ei halata tässä vaiheessa. Paikalle saapuu pikkuhiljaa lisää naisia. He saapuvat paikalle yksin tai kaverin kanssa. Osa käy rukoilemassa viereisessä huoneessa toisten saapuessa paikalle. Vapaaehtoinen nainen, joka kuljettaa naisia tarvittaessa saapuu myös paikalle. Tällä kertaa hänen ei ole tarvinnut tuoda ketään ryhmään osallistujista mukanaan, mutta hän on päivystänyt asemalla jonkin aikaa jos avulle olisi ollut tarvetta. Lopulta kaikki istuvat ison pöydän ääreen.

(Haastattelu 8, ryhmähaastattelu, muistiinpanot)

Havainnoimassani tapaamisessa oli mukana vapaaehtoinen nainen, joka saattoi naisia tapaamisiin heidän kodeista tai esimerkiksi metroasemalta. Kuitenkin tämä tapaaminen oli erityinen, sillä kaikki naiset löysivät paikalle itsenäisesti. Tämä oli ryhmän jäsenille ja ohjaajille ilon aihe. Naiset olivat osallistuneet vertaisryhmään erityisesti siitä syystä, että muuten he viettäisivät paljon aikaa yksin kotona. Naiset olivat vertaisryhmässä rohkaistuneet liikkumaan itsenäisesti ja he tunsivat ylpeyttä saavutuksestaan.

Toimijuuden tuntoa on hankala nimetä ja eritellä, koska se ei ole ulospäin näkyvää toimintaa. Erityisen vaikeaa se on tilanteessa, jossa toimijuuden tunto ei ole tyhjennettävissä yksilöön vaan se muodostuu kohtaamisissa. Tätä hahmotan kollektiivisen toimijuuden tunnon kautta. Tuula Gordon (2005a) kirjoittaa toimijuuden tunnon muodostuvan suhteessa muiden kanssa. Jatkan Gordonin ajatusta kollektiiviseen toimijuuden tuntoon ja sidon sen vertaisryhmien toimintaan. Kollektiivinen toimijuuden tunto muodostuu muiden kanssa läsnä ollessa ja se tulee esille ryhmässä, yhdessä muiden toimijoiden kanssa. Haastattelemiemi naisten kohdatessa toisensa he vahvistivat toinen toisiaan. Yksin ollessaan naiset eivät kokeneet samanlaista vahvuuden tunnetta. Ryhmässä naiset arvostivat itseään uudella tavalla.

Eeva: Millaisia asioita toivoisit että siellä käytäisiin läpi?

N: Jos tulisi uusi ryhmä.

Eeva: Niin jos jatkuisi niin millaisia asioita?

N: Joo, no. Kyllä niitä aina tulee, jotain mistä saa. Se on vähän. Se on mikäs se on se joskus on toi perhesyyt. Ja jos saa joskus omalla kielellä ja joskus vaikea suomen kielellä niin keskustella. niin se on mites se sanotaan. Se on syy miksi joku, että itsearvoa. Mä opetan tai se on itsearvoa, että se on tärkeää. Että se voi olla vaikea, mutta sitten siinä ryhmässä saa sen tuntemaan. Ja kokee itsearvoa, että se on sellainen asia. On se aina on jokin teema ja se saa keskustella siitä ja se auttaa.

(Haastattelu 5, yksilöhaastattelu)

N käyttää sanaa ”itsearvo” tulkitsen, että tämä tarkoittaa itsensä arvostamista. N mielestä se on tärkeää, mutta vaikeaa. Kuitenkin vertaisryhmä saa N:n arvostamaan itseään. Vertaisryhmän jäsenten välillä syntyi tämän kautta kollektiivista toimijuuden tuntoa.

Tyypillinen tapa lisätä naisten liikkumisen tilaa oli tehdä retkiä erilaisiin paikkoihin kuten uimahalliin ja tutustua naisten asuinalueen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Näistä paikoista saattoi jatkossa tulla osa naisten toimintaympäristöä.

Eeva: Oletteko te sitten jatkaneet, kun ryhmässä teitte retkiä vaikka uimaan tai sauvakävellylle tai näin, niin oletteko jälkikäteen tehneet näitä samoja asioita?

U: Ryhmänä ei.

Z: Ei.

Eeva: Entä yksin?

Z: Mmm.

Eeva: Joo. Ootte nähneet paikat ja sitten osallistuneet.

U: Joo.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Naiset olivat tutustuneet yhdessä asuinalueensa tarjoamiin paikkoihin, joita eivät ilman ohjaajaa olisi löytäneet. Naiset saattoivat mennä samaan paikkaan myöhemmin itsenäisesti, kun he rohkaistuivat käyttämään omia kompetenssejaan.

Ohjaaja: Itte mä huomasin sitä, että naiset muuttuivat vähän niin kuin, että ne olivat aluksi hirveän hiljaisia, mutta että sitten niinkun että sitten ne tulivat niinkun uskaliaammaksi että ihan liikkumaan ja olemaan paljon enemmän. Ja osasivat niinkun, että ihan jonkinlaisia pelkoja sai otettua pois, että tarttis vaan mennä, että vaikka niinkun kahvilaankin. Että vaan niinkun menette että ei teiän tarte pelätä mitään, että justiinsa tällasia pelkojakin täytyy.

Tulkkaa: Joo, he sanovat, että joo nyt mä uskallan mennä mihinkää että kirkolle. Että aluksi ei hän uskaltanut mennä pois kotoa, että aina miehen kanssa, että autolla vaan. Eikä, mutta tällä hetkellä hän kyllä itse osaa tulla ja mennä.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Toimijuuden tunto tuli esiin rohkeutena. Vertaisryhmän alkaessa naiset eivät uskaltaneet liikkua yksin. Eräs naisista oli aiemmin ollut riippuvainen miehensä autokyydistä, mikäli halusi liikkua kodistaan. Vertaisryhmissä naisten mahdollisuus toimijuuteen laajentui myös jäljittelemällä (ks. Bhabha 1998, 195). Jäljittelemällä toimintaa naiset uskalsivat mennä paikkoihin, joiden toimintatapoja he eivät aiemmin tienneet. Naisten mukaan ohjaajat kannustivat heitä itsenäiseen toimintaan. Vertaisryhmässä naisten toimijuuden tunto kasvoi ja nykyään he uskaltavat liikkua itsenäisesti paikasta toiseen.

Vertaisryhmässä opittuja asioita ja uusia käytäntöjä vietiin eteenpäin. Useat naisista näyttivät perheelleen paikkoja, joihin olivat vertaisryhmässä tutustuneet. Haastattelemani nuoret kertoivat tutustuneensa vertaisryhmän aikana tyttöjentaloon, ja he olivat näyttäneet paikan muille ystävilleen. V oli opiskellut maahanmuuttajille tarkoitettulla opintoihin valmistavalla linjalla vuoden ajan ja tutustunut siellä uusiin ihmisiin. Hän oli järjestänyt tapaamisia opiskeluystävilleen samalla idealla kuin vertaisryhmät toimivat.

Eeva: Ootko sitten tuon opiskelun kautta. Oot saanu varmaan... Tutustunut enemmän ihmisiin?

V: Joo! Joo, me laitetaan ruoka, ruoka yhdessä se on hyvä ja Suomalainen ruoka. Ennenkin mina, mutta menen, mikä se on tallaisia ryhmä, mutta pidan tallaisen oma ryhmä ja laitan ruoka ja sitten sielta mina löysin kaverit hyva kaverit. Joskus mina nähdä ja joo, se on oikeen...

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

V oli perustanut oman ryhmän opiskeluystävistään ja toiminut heidän kanssa samalla tavalla kuin vertaisryhmässä. Naiset omaksuivat vertaisryhmässä oppimansa tiedot ja toimi sieltä saamansa mallin mukaisesti.

Toimijuuden tunto tuli esille rohkeutena, itsenäistymisenä, itsensä arvostamisena ja itseluottamuksena ja ne vahventuivat vertaisryhmissä. Naiset saivat tukea toinen toisiltaan, koska heillä oli hyvä olla toistensa seurassa. He myös tukivat toisiansa myös sellaisilla tavoilla, joita ei ajateltu alun perin tärkeinä. Naiset kuulivat, että he ovat pohtineet samankaltaisia asioita. Tämä auttoi omien kokemusten hahmottamisessa ja käsittelemisessä. Toimijuuden tunto ei vähentynyt toiminnan päättymisen myötä, vaan sen avulla uusia tapoja vietiin myös eteenpäin vertaisryhmän ulkopuolisille henkilöille.

7.4 Naisten (asetetut?) polut

Vertaisryhmissä naiset keskustelivat tulevaisuuden suunnitelmistaan ja he pohtivat, millaiset opiskelu- tai työpaikat olivat heille mahdollisia. Osa haastattelemistani naisista oli saanut apua ohjaajilta opiskelupaikan löytämiseen. Naisten oli vaikea löytää itselleen sopivaa opiskelupaikkaa suomalaisessa koulutusverkostossa, sillä he eivät tunteneet koulutukseen vieviä väyliä. Välillä naiset kaipasivat vain pientä apua löytääkseen oikean paikan.

Eeva: Mistä sait tietoa siitä?

V: [Ohjaajan nimi]... Minä sain. Hän antoi paperit ja. Mina haluan alalle ja hän sitten ja [ohjaajan nimi]. Ja minun kaverikin päiväkotissa hoitaa minun lapset. Häinkin hän auttoi minun.

Eeva: Aivan, joo.

V: Joo, mutta se on vaikea löyty, koska minä en osaa missä on koulu on, kun... Se on vaikea, kun en tiedä suomalaiset koulu. Sitten mina kysyn suomalainen kaverit ja [ohjaajan nimi], hän antoi paperit ja sitten päiväkotit.

Eeva: Joo, että kun sehän on ku niitä koulutuksia on niin paljon.

V: Joo, se on vaikea löytää. Missä on, mikä nimi ja...

Eeva: Joo, niinpä.

V: Että internetissä on, mutta sitten tarvitsen vähän auttaa, että löytyä.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Aiemmin haastattelussa on tullut esille, että V haluaa hoiva-alalle ikäihmisten pariin. Hän tietää, että alalle tarvitaan paljon työntekijöitä. V osoittaa vahvaa toimijuutta kertomalla, mille alalla haluaa töihin ja miksi. Tulkitsen, että V:lla on institutionaalista kompetenssia, eli hän tuntee hakuprosessit ja lomakkeiden täyttötavat (Kurhila 2006, 291). Kuitenkin konteksti on hänelle vieras, minkä takia V kaipaa apua oikean koulutuspaikan löytämiseen, sillä oppilaitosten ja koulutuslinjojen nimet ovat hankalia. V löytää myös keinot ja henkilöt, joilta kysyä neuvoa ja hän pääsee eteenpäin ongelmassaan. Toisesta haastattelusta ilmenee oman aktiivisuuden merkitys työpaikkaa hakiessa.

Eeva: Mistä kuulit työpaikasta? Tai miten sait sen työpaikan, tai kertoiko joku kaveri tai..?

K: Tämä työpaikka? Ensin mä menen [työ- ja elinkeino]toimisto ja sitten minä kysyn minä haluan harjoittelevan vanhuksetkodissa. Sitten he ovat: ”Missä, löydätkö paikan?” Minä sanon [vanhainkodin nimi], sitten he ovat: ”oke”.

Eeva: Joo. Niinpä.

K: Ja mä sain ensin kysyn [kutsun] osastohoitajalle.

Eeva: Joo.

K: Sitten tapaan osastohoitaja. Minä menen [vanhainkodin nimi] ja minä menen osastohoitaja luo ja hän sano: ”oke”. Sitten minä kerron [työ- ja elinkeino]toimistoon ja sitten minä menen viisi viisi viikkoa ja kaksi kuukautta työharjoittelu. Ja sitten osastohoitaja sano: ”sinun kannatta mennä kysyä toimistossa kunnolla palkalla täällä meidän kanssa”.

Eeva: Aa, joo.

K: Sitten minä menen töihin.

(Haastattelu 2, yksilöhaastattelu)

Neuvoa haettiin ohjaajalta ja valtaväestöön kuuluvilta ihmisiltä. Oma aktiivisuus ja panos opiskelu- ja työpaikan löytämisessä oli keskeistä. K kertoo työpaikan löytymisen suhteellisen mutkattomana. Kuten V myös K osoittaa tietävänsä alan, jolle haluaa töihin. K käyttää verkostojaan löytääkseen harjoittelupaikan, joka myöhemmin muuttui K:n työpaikaksi. Määrätietoinen toimijuus on keskeistä opiskelu- ja työpaikkoihin pääsystä.

Eeva: Niinpä, joo. Ja saitko sä sieltä niinkun, kuulitko opiskelupaikoista tai työpaikoista tämän ryhmän kautta?

N: No ei ei. Mä löysin harjottelu. No voi olla että autto tämä ryhmäkin. Kun se oli ihmise. Kun se oli suunnitteli että tarvitsee maahanmuuttaja, oma toivo [toive]. Ja vaihdoin ammatti. Se on varmaan kyllä siellä ryhmässä tuli ajatus.

Eeva: Joo, no missä sä olet nyt töissä?

N: Minä olen alalla täällä kehitys[vammaisten] asuntolassa.

(Haastattelu 5, yksilöhaastattelu)

N oli vaihtanut ammattia ja työskenteli nyt hoiva-alalla. Hän kertoi saaneensa ajatuksen ammatin vaihtamisesta vertaisryhmästä. N:n entinen ammatti ei tullut haastattelussa ilmi, mutta hän oli löytänyt vertaisryhmän kautta harjoitteluun hoiva-alalle.

Haastattelemani nuoret olivat vertaisryhmässä keskustelleet erityisen paljon tulevaisuudestaan. Toiminta ajoittui heidän elämässään ajankohtaan peruskoulun jälkeen, jolloin pohditaan seuraavia elämänvaiheita. Seuraavassa otteessa haastateltava pohtii tulevaisuuttaan.

L: Joo, no ku mä oon nyt merkonomi, tai opiskelen siel ja jos mä valmistun kolmessa vuodessa, nii tietysti must tulee joku myyjä tai semmonen. Mut mä aion jatkaa yliopistolle tai ammattikorkeakoulu. Tai mä en haluu jättää vaa siihen tai kesken. Oikeesti mä en tykkää opiskella paljon tällasta, mutta vanhempien takia.

B ja R: (nauravat.)

L: No mut se on totuus. Aina vanhemmat sanoo, et aa, mun tyttö on yliopistossa, et ne haluu niinku puhuu perhetuttu tai kavereitten kanssa ja tälle. Et mun tyttö opiskelee tätä ja tätä.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

L kertoo opiskelevansa vanhempiensa takia, vaikka ei pidä alasta. Toisaalta myöhemmin hän kysyy minulta opiskelusta yliopistosta ja saan vaikutelman, että hän haluaa koulututtua korkeasti myös itsensä takia. Tulevaisuutta oli pohdittu vertaisryhmässä myös vierailijoiden kanssa. Vertaisryhmään oli kutsuttu vierailijaksi näyttelijä, sillä yksi naisista pohti näyttelemistä mahdollisena ammattina. Naiset toivat myös kielitaitoisuutensa esille ammatinvalinnassaan. He näkivät tulevaisuutensa kompetenssiensa summana.

Osalla naisista ei ollut tarkkoja tulevaisuudensuunnitelmia. Maailmankatsomukseni takia yritin saada vastausta heidän tulevaisuuden haaveistaan, mutta naiset vastasivat, että heidän

elämänsä oli tässä ja nyt. Sain itseni kiinni siitä, mitä yritän tutkimuksessani kyseenalais-
taa, ja yritin saada naisia kertomaan jotain, mitä he eivät itse tavoitelleet. Seuraavasta ot-
teesta voi huomata, kuinka sinnikkäästi yritän saada naiset kertomaan suunnitelmistaan.

Eeva: Eli jos haluutte vaikka ekaks kertoo, et mitä teette nyt tai ootteko kotona vai töis-
sä tai jotain itsestänne mitä haluutte kertoa.

C: Kotonäiskänä mä olen. Mä hoita lapsia.

U: Eli ihan kotona.

Eeva: Entä ookssä?

Q: Kotona

Z: Kotona

...

Eeva: Minkä koette, onko [nykyinen asuinalue] missä haluutte asua?

Z: On.

Eeva: Joo, eli se tuntuu parhaalta. Minkä takia?

U: Esimerkiksi tää alue, missä eli meidän lapset on kasvanut koko ikänsä, eli ne ei haluu
muuttaa. Ja koulu on vierekkäin ja ne ei haluukaan paljon koulu.

...

Eeva: Millasta on asua nytten täällä onko se muuttunut siitä kun ensin tuli tänne, niin
onko se muuttunut?

U: On muuttunut.

Z: On muuttunut. Joo.

Eeva: Onko nyt helpompaa?

Z: Ei ole helpompaa. Tulee toinen kotimaa, vaikea kieli, uusi ihmisiä tutustua on vai-
keaa.

...

Eeva: Millasia asioita haluaisitte tulevaisuudessa tehdä? Tulevaisuuden haaveita?

U: Sama juttu, ku sama juttu ku [ohjaaja] teki. Se hoiti. Kaikki tykkäs siitä.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Kysymyksistä ja vastauksista voi huomata, että puhumme eri konteksteista. Keskustelu ei
soljunut ja lisäksi huomaan kysymyksen asetteluni muuttuneen haastattelun kuluessa oh-
jaaviksi. Tämä haastattelu oli minulle kuitenkin erittäin avartava. Haluan tuoda sen esi-
merkkinä siitä, kuinka omat maailmankatsomukset tulevat esille vahvoina olettamuksina,
vaikka olen tietoisesti pyrkinyt olemaan avoimena kaikelle. Yritän saada irti naisten tule-
vaisuudesta asuinpaikan, Suomessa asumisen ajan muutoksen ja lopulta suoraan kysymällä
naisten tulevaisuuden haaveista. Naiset vastaavat sinnikkäästi kertomalla tästä hetkestä.

Olen tarkastellut, miten naiset kertovat omista poluistaan ja valinnoistaan sijoittua yhteiskunnan positiioihin. Naisista suuri osa oli hakeutunut hoiva-alalle. Suomessa väestön ikääntymiseen on etsitty ratkaisua maahanmuutosta (esim. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 3-4). Koulutuspolitiikkaa tehdään työelämän tarpeista käsin ja valtio pyrkii säätelemään koulutuspaikkoja siten, että ne vastaisivat yhteiskunnan tarpeita (Antikainen, Rinne ja Koski 2000, 138). Antikaisen (2010, 110) mukaan venäläiset ja virolaiset naiset kertoivat hoiva-alalle päättämisestä heidän omana valintanaan. Myös haastattelemiä naisia kertoivat valinneensa itse opiskelu- tai työalansa, mutta he eivät kerro, miten valintaan on päädytty. Hoiva-ala voi olla houkutteleva työmahdollisuuksien takia, minkä lisäksi koulutusmarkkinat ja työviranomaiset ohjaavat maahanmuuttajanaisia hoiva-alalle. Hoivaava ja vastuuta sisältävä positio voi antaa lisää arvostusta, minkä kautta naisille osoitettu positio voi muuttua arvostetummaksi. (Antikainen 2010, 107–111.) Ainoastaan haastattelemiä nuoret naiset näkivät koulutusmahdollisuutensa erilaisina. Tulkitsen tämän johtuvan siitä, että he olivat käyneet läpi suomalaisen koulujärjestelmän. Eri mahdollisuudet olivat tulleet heille tutuiksi koulutusjärjestelmän sekä heidän sosiaalisten suhteidensa kautta.

7.5 Yhteenveto

Luvussa 7 tarkastelin, millaista naisten toimijuus on. Toimijuus mahdollisti naisille muutoksen ja valinnan sekä kyvyn luoda uutta (Honkasalo 2006, 115). Pohdin säilyttävää toimijuutta erityisesti arjen muodostamisen näkökulmasta. Arki loi perustan elämälle uudessa asuinmaassa. Nostin esille naisten hiljaista ja pientä toimijuutta, jolla elämä mukautettiin uusiin olosuhteisiin (Honkasalo 2011, 210). Arjen säilyttämiseen samankaltaisena tarvitaan paljon lähiympäristön tuntemusta ja uusien tapojen soveltamista omiin vanhoihin tapoihin. Naiset etsivät lähiympäristöstä ne keinot, joilla he voivat muodostaa arjesta samankaltaisen kuin lähtömaassaan. Arjen samankaltaisena säilyttämisen lisäksi säilyttävä toimijuus tarkoittaa itsensä säilyttämistä uudessa ympäristössä. Tämä tuli esille erityisesti diasporassa elävien naisten haastatteluissa. Itsensä ja omien tapojensa säilyttäminen ilmeni esineiden, ruoan ja tapojen kautta, minkä avulla naiset muodostivat suhdetta uuden ja vanhan asuinmaansa välille (Tiilikainen 2005, 128–129). Tulkintani mukaan arki mahdollistaa myös muutoksen. Säilyttävä toimijuus on myös valintaa siitä, millaiseksi haluaa uuden elinympäristönsä muokata.

Tarkastelin naisten toimijuutta myös sietämisen näkökulmasta. Kokemusten jakaminen oli naisille tärkeä keino purkaa sietämistä. Sietämistä ei tule ymmärtää tilanteeseen alistumisenä tai heikkoutena, vaan toimijuus voi olla harkittua vetäytymistä tai hiljaa olemista (Honkasalo 2011, 210). Naiset olivat valinneet vastaan toimimisen sijaan sietämisen, erityisesti rasismia kohdatessa. Toisaalta naisilla ei aina ollut välineitä toimia vastaan tai mahdollisuutta toimia toisin. Vertaisryhmistä naiset saivat neuvoja ja keinoja, miten erilaisissa tilanteissa voi toimia. Välillä myös aika vaikutti siihen, että sietäminen sijasta asetettiin tilannetta vastaan. Naiset kohtasivat Suomessa uusia tapoja, joihin he ottivat kantaa omalla toimijuudellaan. Sietäminen ilmeni myös tilanteissa, joissa naiset punnitsivat uuden tavan mukaisesti toimimisen elinympäristön muuttumisen takia. Usein naiset sietivät muutoksen lastensa takia.

Kolmannessa alaluvussa pohdin toimijuuden tuntoa. Naisten toimijuuden tunto muodostui muiden kanssa ollessa (ks. Gordon 2005a) ja se myös vahvistui vertaisryhmässä. Vertaisryhmässä naiset olivat konkreettisesti kasvattaneet elintilaansa tutustumalla uusiin paikkoihin, joihin saattoi myöhemmin myös itsenäisesti osallistua. Tämän lisäksi naisten toimijuuden tunto laajentui myös jäljittelemällä (ks. Bhabha 1998, 136–137), joka helpotti heidän osallistumistaan uusiin asioihin. Naiset tulivat rohkeammiksi toimimaan ympäristönsään, minkä tulkitsen toimijuuden tunnon kasvamiseksi. He rohkaistuivat tekemään uusia asioita ja tunsivat, että pystyvät toimimaan vieraissa tilanteissa. Tulkitsen toimijuuden tunnon voimaksi, joka johtaa naisia tavoittelemaan tarvitsemiaan kompetensseja.

Luvun lopuksi tarkastelin naisten polkuja. Osa naisista halusi toimia kodin piirissä myös tulevaisuudessa. Osa naisista tavoitteli työ- tai opiskelupaikkaa ja vertaisryhmissä he saivat neuvoa tavoitteiden saavuttamiseksi. Tulkitsen, että naisten valinta hoiva-alasta on mukautumista niiden vaihtoehtojen sisällä, jotka naisille tarjoutui. Naiset olivat hahmottaneet yhteiskunnallisen keskustelun ja huolen väestön ikääntymisestä, joka näytti tarpeen hoiva-alan työntekijöille (ks. Antikainen 2010, 198). Haastattelemistani naisista vain suomalaisen koulujärjestelmän läpikäyneet hahmottivat ammattinsa voivan olla myös hoiva-alan ulkopuolella.

8 Ulkomaalaisena Suomessa

Tässä luvussa kiinnitän huomioni seikkaan, joka on kulkenut mukana halki tutkimukseni – puhetapaan ulkomaalaisista ja suomalaisista. Haastateltavat puhuivat itsestään ulkomaalaisina tehden samalla eron valtaväestöön, joka naisten puheessa ilmeni suomalaisuutena. Tiedostan, että tekemällä erottelun haastattelemini naisten ja valtaväestön välille samanaikaisesti vahvistan sitä. Ilmiö tuli haastatteluissa esille niin vahvana, että katson tarpeelliseksi nostaa sen käsittelyn kohteeksi. Tätä ilmiötä hahmottaakseni tarkastelen, mihin naiset sijoittavat itsensä.

Puhe ulkomaalaisista ja suomalaisista sai minut pohtimaan, millaista kuvaa suomalaisuudesta vertaisryhmissä tuotetaan. Kokonaiskuvan hahmottamiseksi tarkastelen Suomen Pakolaisavun koulutusmateriaalia yhdessä haastatteluaineiston kanssa. Tuon esille, miten koulutusmateriaalissa käsitellään suomalaisuutta, ja miten vertaisryhmien ohjaajat sekä haastattelemani naiset suomalaisuudesta puhuvat. Lopuksi tarkastelen naisten kanssa käymisiä valtaväestön kanssa. Naiset kertoivat, että heidän on vaikea tutustua valtaväestöön ja toisaalta kuinka tärkeää se heille on. Pyrin myös hahmottamaan niitä toimijuuden muotoja, joita naiset käyttävät kohdatessaan valtaväestöä.

8.1 Kiinnekohtana lähtömaa

Haastattelemani naiset puhuivat itsestään ulkomaalaisina, toiseen kansalaisuuteen tai lähtömaahansa viitaten. Huttusen (2004) mukaan ulkomaalainen, maahanmuuttaja ja suomalainen kategorioina rakentavat erontekojen järjestelmän. Maahanmuuttajat nähdään myös toisistaan poikkeavina ja näiden ominaisuuksien perusteella heidät luetaan hyväksyttäväksi tai poikkeaviksi suhteessa suomalaisuuteen. Tällaisiin oletuksiin maahanmuuttajat joutuvat ottamaan kantaa, kun he neuvottelevat jäsenyydestään suomalaisuudessa. (Huttunen 2004, 139.) Tarkastelen seuraavaksi, miten ulkomaalaisuus kategoriana rakentui naisten puheessa. Pohdin myös, mihin naiset sijoittivat itsensä ja millä keinoilla he ottivat kantaa näihin positioihin. Maahanmuuttajilla ei ole yhtenäistä tapaa kertoa elämäntarinaa, mutta lähtömaa kuitenkin muodostaa eräänlaisen vastavoiman tai taustan sille, mitä merkityksiä Suomi saa (Huttunen 2002, 344–345). Myös haastattelemani naiset kertoivat elämästään Suomessa suhteessa lähtömaahansa. Osa naisista ikään kuin eli yhä siellä.

Naiset kokivat tärkeäksi kertoa omasta taustastaan. Erään ryhmähaastattelun lopuksi yksi haastateltavista halusi kertoa kaikkien naisten nimet, että hahmottaisin aineistoa litteroidessani helpommin kuka kukin on. Nimet kertoivat heidän taustoistaan. Ne kuvasivat esimerkiksi henkilön syntymäpaikkaa tai hänelle odotettua luonnetta. Tulkitsen, että nimiä ei haluttu kertoa vain litterointityötäni helpottamaan. Naiset olivat kertoneet minulle avoimesti itsestään ja tulkitsen, että nainen ajatteli jotain olennaista heistä jäävän kertomatta, jos en tiedä nimien taustoja. Vertaisryhmässä naiset kertoivat omasta taustastaan muille.

P: Esimerkiksi ohjaajan kanssa me puhuttiin kulttuurissa.

Eeva: Joo, millasia asioita?

P: Meidän kulttuurista, [maan nimi] kulttuurista, [maan nimi] kulttuurista, [maan nimi] kulttuurista.

Eeva: Millä tavalla?

Ohjaaja: Jokainen saanut vuorotellen esitellä omaa, tuoda kuvia ja musiikkia tai jotain tärkeitä esineitä.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Vertaisryhmissä korostettiin, että omasta kulttuurista ei tarvitse luopua uudessa asuinmaassa. Naisten taustat nostettiin merkittäväksi osaksi heidän elämäänsä Suomessa ja he saivat esitellä oman lähtömaansa kulttuuria ja kertoa siitä muille vertaisryhmän jäsenille. Naisille oman taustan säilyttäminen oli tärkeää, kun he muuttivat Suomeen. Uskonto- ja kulttuuri-ajan ylittäminen ei tarkoita luopumista, vaan siirtymisestä vähemmistöön. (Pentikäinen 2005, 169.) Erityisesti diasporassa elävät naiset haaveilivat asumisesta lähtömaassaan.

Eeva: Miten haluisitteko asua Suomessa vai jossain muualla maailmassa?

Z: Suomessa. Tai jos kotimaassa.

U: Kotimaa. (naurua) Ei toinen vieras maa.

Eeva: Suomi tuntuu kuitenkin vieraalta paikalta.

U: Totta kai.

Z: Vaikee uus toinen elämä.

Eeva: Onko mitään sellasia että onko se, mitkä asiat tekee sen niin erilaiseksi?

C: On vaikea muutos paikka, koska se on takaisin kotimaahan.

U: Opettelee uusi kieltä ja uusi kulttuuri ja...

Z: Täällä ei syntynyt täällä kasvaa ja se on.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Z kertoo haluavansa elää Suomessa ennen kuin havahtuu mahdollisuuteen elää lähtömaassaan. Naiset olivat yhä emotionaalisesti lähtömaassaan (ks. Brah 2007, 84), vaikka heille oli muodostunut joitain siteitä Suomeen. Tulkitsen, että nämä siteet olisivat voineet muodostua yhtä hyvin johonkin toiseen maahan, johon naiset olisivat päätyneet asumaan. Naiset kokivat elämän Suomessa vaikeana, mutta neutraalina suhteessa muihin ei-lähtömaihin. Tulkitsen, että mikään muu kuin lähtömaa ei voisi naisten mielestä olla yhtä hyvä paikka elää. Naisille lähtömaa oli emotionaalisesti ja sosiaalisesti hyvä koti, johon ei kuitenkaan voisi palata eikä sinne voinut muodostaa tulevaisuutta (ks. Huttunen 2002, 333). Naiset kuvasivat uuden kielen ja kulttuurin hahmottamisen väkinäisenä. Z kuvaa elämäänsä Suomessa sanoilla ”vaikee uus toinen elämä”. Elämä Suomessa ja lähtömaassa koettiin kuin kahtena erillisenä. Naiset arvelivat heidän lastensa haluavan asua naisten lähtömaassa.

Eeva: Onko sitten teidän lapsilla, uskotteko että heillä on helpompi elää täällä?

C: Lapsi haluaa meidän maa.

U: Ei niilläkin helppoa.

Z: Joskus lapsi puolisuomalainen.

U: Hän on ulkomaalainen myös.

(Haastattelu 7, ryhmähaastattelu)

Naiset arvelivat, että heidän lapsillaan ei ole helppoa elää Suomessa. U:n mukaan hänen lapsensa kokevat olevansa ulkomaalaisia. Z mukaan lapsi voi kokea olevansa puolisuomalainen. Puolielämä merkitsee sitä, että elämä koetaan Suomessa vajaan (Pentikäinen 2005, 189). Erityisesti tämän vertaisryhmän kiinnittyivät vahvasti ulkomaalaisiksi ja lähtömaahansa. Osalla naisista suhde Suomeen ja suomalaisuuteen oli muuttunut maassa asumisen ajan ja erityisesti Suomessa syntyneiden lasten myötä. Seuraavassa otteessa puhuimme V:n suhteesta Suomeen.

V: Muuttunut? On kyllä. Aluksi olla vahan vaikea, mutta lapset olla. Lapset olla syntynyt täällä ja he ajattelevat että he ovat suomalaisia. Ymmärtäkö?

Eeva: Joo, joo.

V: He ei ymmärtävät mitä... Koska 2007 mina kävin minun maa. Sitten kolma kuu-kautta olla siellä. Ja sitten lapset haluavat Suomi. Ja kummallinen. (nauraa) Koska minä iloinen siellä! Mina kasvan siellä ja kaikki on. Minulla mukava siellä, mutta lapset on, lapset on vähän vaikea kun. Mutta elämä Suomessa on vähän vaikea ja koska...

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

V koki elämän heti maahan muuttamisen jälkeen vaikeana ja hän kuvaa elämää Suomessa edelleen hieman vaikeaksi. Kuitenkin V:n suhde Suomessa elämiseen on muuttunut hänen lastensa myötä (ks. Siim 2008, 240). V:n lähtömaassa vieraillessaan hänen lapsensa kaipa-sivat Suomeen. V koki tämän kummallisena, koska hän oli itse ollut onnellinen käydessään lähtömaassaan. Usein ensimmäisen ja heitä seuraavilla sukupolvilla on erilainen suhde paikkaan, josta on muutettu (Brah 2007, 85).

Haastattelun 3 naiset olivat muuttaneet pieninä lapsina Suomeen, ja he olivat asuneet useita vuosia Suomessa. Yksi naisista kertoi, että hän luuli pienenä olevansa suomalainen.

Y: Mä olin pienenä sillee, niinku et mä en kyselly koskaan, et sillee et mä luulin, et mä oon suomalainen, mut mä oonki [kansallisuus]. Ennen kun toi (osoittaa ystäväänsä samassa haastattelussa) tuli mun elämään. Tai sit mä vast tajusin, millasta [kansallisuus] on.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Y on oppinut vasta hieman vanhempana olevansa ei-suomalainen. Tämä on hahmottunut hänelle tutustuessa toiseen henkilöön, jolla on sama lähtömaa. Lähtömaa muodosti naisille paikan, johon on helppo samaistua. He kertoivat vierailuistaan lähtömaissaan, jotka he määrittivät kotimaaksi.

R: Se on niin erilaista ku oot omas kotimaassa, tietsä vaik sä oot kasvanu täällä ja sit ku sä oot siellä, sit sä vaikka sä et asu siellä ja oo käyny siellä pitkään aikaan, niin silti sä tunnet, et se on koti.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naisilla oli vahva tunneside lähtömaahan ja se koettiin kodiksi, vaikka siellä käytiin harvoin. Huttusen (2002, 333) mukaan lähtömaa voi hahmottua toisena kotina ja kuulumisen paikkana. Naiset kuvasivat lähtömaitaan ensin romantisoiden ja he kertoivat niistä erityisesti kauniita asioita. Haastattelun edetessä naiset kuitenkin kuvasivat, että lähtömaassaan vieraillessa he olivat kohdanneet ennakkoluuloja Suomeen muuttamisensa vuoksi.

L: Ja tyyliin, et Euroopas sä oot sivistyneempi ja viisaampi.

R: Ja viel pahempi, ne luulee, et sä oot ottanu niitten kulttuuri ja niitten tavat.

L: Ja sit ne ihmettelee, et aa osaaksä nää ja nää. Et ne luulee, et heti ku me mennää Eurooppaan niin ne luulee, et me unohdetaan meiän kulttuuri ja uskonto ja kaikkee tollasta ja luulee et me tullaan heti suomalaisiks.

...

R: ...Siel (Suomessa) me ollaan toisten maassa, ja toisten kieli ja toisten veroilla eletään joskus. Et se on niinku toisten toisten toisten...

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naiset asettavat lähtömaidensa väestön sekä Suomen valtaväestön kategorioihin, joihin he eivät itse sovi ja samalla he sijoittavat itsensä eräänlaiseen välitilaan. Maahan- ja maastamuuttajuutensa vuoksi naiset joutuvat ottamaan kantaa siihen, mihin he kuuluvat (ks. Huttunen 2004, 139). Naisten asettivat kannanottoja kuulumisestaan ja he halusivat lukeutua ulos tietyistä mielikuvista, kuten muuttumisesta suomalaiseksi tai sivistyneemmäksi ja viisaammaksi heti Eurooppaan muuttamisen jälkeen. R:n mukaan lähtömaan kansalaiset luulevat naisten omaksuneen Suomen valtaväestön kulttuurin. Näihin mielikuviin naiset eivät samaistu. Lopuksi R sulkee haastattelun jäsenet ulos suomalaisuudesta. ”Toisten maassa, ja toisten kieli ja toisten veroilla eletään joskus. Et se on niinku toisten toisten, toisten...” R jäsentää naiset toisiksi ja veronmaksajien taakaksi. Naiset eivät sijoita itseään suomalaiseksi, mutta eivät myöskään lähtömaan kansalaisuuteen, vaan jonkinlaiseen välitilaan. Haastattelun edetessä naiset puhuivat tulevaisuudestaan ja totesivat, että paras on asua siellä, mihin on tottunut ja missä perhe ja ystävät ovat. Huttusen (2002, 337) mukaan henkilö voi kiinnittyä tärkeiden sosiaalisten suhteiden kautta useampaan kuin yhteen paikkaan. Tulevaisuuden mahdollisuudet nuoret hahmottivat usean eri mahdollisuuden kautta.

Eeva: Osaatteks te kuvitella ite, että millasia perheitä te haluisitte?

B: Joo! Kymmenen lasta!

R: Oi, me vaa suunnitellaan.

L: Me ollaan aina juteltu tästä, et millanen meiän perhe on! Toi halua kaikki poikii, tuhat lasta. (osoittaa henkilöä 1)

B: Ei, kolme tyttöä ja kolme poikaa.

L: Mäki haluan tasa-arvoa.

B: Ja niil kaikilla on sit samat säännöt, eikä jätkä saa tehdä sitä ja tyttö ei saa tehdä tätä.

L: Toi halua elää ilman lapsia. (osoittaa henkilöä 3)

B: Koska meiän kulttuurissa on sillee esim. et pojat on niinku aika myöhään ja joskus ne ei tuu ees kotiin, mut meiän pitää olla niinku...

R: Ennen ku aurinko laskee.

B: Joo, just sillee.

L: Mä tykkään oikeesti enemmän tytöistä, mut poikakin on tärkeä perheeseen, et se voi jotenkin auttaa sen siskoi tai suojaa sitä, ku tiäksä et meidän kulttuuri on erilainen, et jos sä meet meidän maahan, tarvitaan miestä. Se tekee melkeen kaikkee. En mä tarkota sitä et töitä ja nää... Seki voi...

Y: Et sä oot riippuvainen miehestä.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naiset hahmottavat tulevaisuutensa eri tilanteiden varalle sekä Suomen että lähtömaan kulttuuristen figuurien¹¹ kautta (ks. Ahmed 2000c, 4). Tulkitsen, että naisten elämä diasporassa mahdollistaa tulevaisuuden hahmottamisen eri paikoissa (Huttunen 2004, 208). Toisaalta naiset sijoittavat tulevaisuutensa Suomeen, jolloin he haluavat toimia siten, että kasvattaessaan lapsia tytöille ja pojille pätevät samat säännöt. Toisaalta naiset sijoittavat tulevaisuuden lähtömaahansa, jossa heidän mukaansa miestä tarvitaan hoitamaan tilanteita ja suojaamaan siskojaan. Naiset haluavat kasvattaa lapsensa siten, että heillä on samat säännöt sukupuolesta riippumatta. Samalla he kokevat, että poikia tarvitaan, jos naiset menevät lähtömaahan. Naiset asettivat itsensä välitilaan, joka antoi heille liikkumatilaa tulevaisuuden suunnitelmissaan. Suhteet Suomen ulkopuolella voi tarjota resursseja silloin, kun elämä Suomessa tuntuu ahtaalta (Huttunen 2004, 150). Naiset pohtivat Suomessa sekä lähtömaassaan kokemaansa toiseutta. Tulevaisuudesta puhuessaan naiset varmistivat, että koti on sekä lähtömaassa että Suomessa. Tulkintani mukaan diasporassa eläminen ei näyttänyt rajoittavalta, vaan naiset hahmottivat sen ennen kaikkea mahdollisuutena sijoittaa tulevaisuutensa eri paikkoihin. He käyttivät hyödykseen eri paikkoja, jotka he tunsivat kodiksi.

Puhetapa ulkomaalaisista ja lähtömaasta toimi eräänlaisena vastavoimana suomalaisuudelle. Suomalaisuus näyttää rakentuvan ennen kaikkea kansallisuutena, kun määritellään jäsenyyttä suomalaisuudessa (Antikainen 2010, 22). Maahanmuuttaja ja ulkomaalainen muodostivat naisten puheessa synonyymin ja suomalainen heidän puheessaan koski pelkästään valtaväestöä. Erotteleva puhetapa saattoi johtua siitä, että suomalaisuutta ei käsitteenä nähty sellaisena, että se voisi sisältää muita kansallisuuksia. Toisaalta puhettavan avulla naiset pystyivät korostamaan, että he mieltävät lähtömaansa kulttuurin omaksi. Lähtömaasta puhuttiin poikkeuksetta kotimaana. Elämä Suomessa suhteutettiin jatkuvasti lähtömaahan.

¹¹ Kulttuurisilla figuureilla tarkoitan niitä erottelua ja luokittelua tuottavia mielikuvia, jotka muodostetaan kulttuurisissa ja sosiaalisissa suhteissa. Nämä figuurit voivat alkaa elää omaa elämää ja ohjata niitä tapoja, joilla hahmotamme kohtaamiamme ihmisiä. (Ahmed 2000c, 3-6; Huttunen 2004, 139.)

8.2 Suomalaisuuden tuottaminen

Edellä esittelemäni naisten puhetapa suomalaisista ja ulkomaalaisista sai minut pohtimaan, miten näitä kategorioita käsitellään vertaisryhmissä. Lehtonen ja Löytty (2003) kirjoittavat, että suomalaisuuden tuottaminen yhdenmukaisena ilmiönä johtaa ”normaalin” säännöstyön, jossa ei huomioida edes normiston muodostajien erilaisuutta. Itseen nähden erilaiset arvioidaan eri tavoin ja suhteessa siihen, ovatko he osa tätä normitettua kuvaa suomalaisesta. (Lehtonen ja Löytty 2003, 8-9.) Tässä alaluvussa otan haastatteluaineistoni lisäksi Suomen Pakolaisavun vertaisryhmien ohjaajille tarkoitetun koulutusmateriaalin analyysin kohteeksi.

Koulutusmateriaalin oppaassa suomalaiselle kulttuurille ei aseteta tarkkoja rajoja, vaan se nähdään väljänä.

Suomalainen kulttuuri ei kuitenkaan välttämättä ole niin erilainen ja outo, tai yhtenäinen, kuin aluksi saattaa näyttää. Kysymys on siitä katsotaanko pinnalla näkyviä eroja vai syvemmällä olevia yhtäläisyyksiä ihmisten välillä.

(Öhman 2008c, 26.)

Se, mitä sanotaan suomalaiseksi kulttuuriksi, ei ole yksi ja yhtenäinen tapa toimia tai ymmärtää maailmaa. Yhtä suomalaista kulttuuria ei ole olemassa tänä päivänä eikä sitä ole ollut olemassa aikaisemminkaan.

(Öhman 2008c, 27.)

Suomalaisesta kulttuurista on vaikea löytää tapoja ja perinteitä, joihin muut kulttuurit eivät olisi jättäneet jälkiä (Huttunen, Löytty ja Rastas 2005, 29). Koulutusmateriaalissa suomalaisuutta ei haluta asettaa valmiiseen muottiin, jonka mukaisesti vertaisryhmiä tulisi ohjata. Siinä kirjoitetaan kuitenkin paljon maahanmuuttajista¹², kotoutumisesta, suomalaisuudesta ja kotimaasta. Nämä termit esitetään koulutusmateriaalissa ikään kuin ne olisivat tarkkaan rajattuja. Esimerkiksi vertaisryhmän ohjaajaksi pääsemisen edellytys on, että oma kotoutumisprosessi on tarpeeksi pitkällä. Seuraavassa otteessa kuvataan vertaisohjaajalta vaadittavia asioita.

¹² Käytän tutkielmassa näitä samoja termejä parempien puuttuessa (ks. s. 30). Koulutusmateriaalin laatijoilla voi olla taustalla samankaltaisia syitä.

Riittävää suomen kielen taitoa
Oma kotoutumisprosessi jo pitkällä
Ei akuuttia kriisiä itsellä
Sitoutumiskykyä ryhmän vetämiseen
Motivaatiota ihmisten tukemiseen
Ohjaajan peruskoulutuksen käymistä
Kykyä kuunnella
(Vertaisohjaajan peruskoulutus 2009, 20.)

Vertaisohjaajalta vaadittavista ominaisuuksista mikään muu ei viittaa maahanmuuttajuuteen kuin että henkilön kotoutumisprosessi on pitkällä. Tämän ehdon täyttymistä ei kuitenkaan määritetä. Vaikka prosessit nähdään päättymättöminä ja kategoriat avoimina maahanmuutto ilmiöstä pyritään löytämään jotain, mikä sitä jäsentää. Vertaisohjaajan peruskoulutus-oppaassa pohditaan, mihin maahanmuuttajat voivat tarvita vertaistukea.

Sukulaiset, ystävät ja naapurit jäävät usein kotimaahan ja sosiaaliset verkostot katkeavat
Pakolaisuuteen saattaa liittyä traumaattisia kokemuksia
Kotoutuminen uuteen kotimaahan vie aikaa
Uuden kielen oppiminen on haaste
Uutta kulttuuria voi olla vaikea ymmärtää
Lasten kasvatus ja perheroolit ovat erilaisia uudessa maassa
Työn saanti voi olla vaikeaa
Lisäksi maahanmuuttaja voi kokea samanlaisia kriisejä kuin kuka tahansa (kuolema, avioero)
(Vertaisohjaajan peruskoulutus 2009, 6.)

Koulutusmateriaalissa kerrotaan asioista, jotka saattavat olla erilaisia uudessa asuinmaassa. Viimeinen kohta korostaa, että maahanmuuttaja voi kokea samoja kriisejä kuin kuka tahansa. Koulutusmateriaalissa käytetään termejä, jotka ohjaavat lukijaa mielikuviin tarkasti määritellystä ilmiöstä (ks. Huttunen 2009a). Ilmiötä ei kuitenkaan määritetä, ja lopulta jää lukijan mielikuvan varaan esimerkiksi, milloin henkilö on riittävän integroitunut vertaisohjaajaksi. Tulkitsen, että vertaistoiminnassa suomalaisuutta tullaan tuottaneeksi eniten sen kautta, että toiminta on suunnattu maahanmuuttajille. Tämä lähtökohta nostaa esiin erilaisuuden maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä.

Seuraavaksi tarkastelen, mitä vertaisohjaaja on pyrkinyt välittämään vertaisryhmänsä jäsenille.

Eeva: Mitä sä toivoit, silloin kun pidit näitä vertaisryhmiä, niin mitkä oli sun tavoitteet, et mitä sä haluisit niille antaa niille naisille?

Ohjaaja: Heille, joo... No ensinäkin, mulla oli niin hyvin tärkeitä, että naiset pääsevät neljän seinän sisällä eroon, kun mä tiedän muutaman naisen, joka oli niin sulkeutunut. Joo, mä muistan silloin kun he ovat aloittaneet, he eivät halunneet puhua yhtään asia siitä.

Eeva: Aivan.

Ohjaaja: Ja tietyt asioita laissa heil oli pihalla, heidän oikeuksista he on olleet niin pihalla. (...) Ee, ainakin, että he luottaisin itseensä, se mitä mä halusin ja rohkeus, mitä mä halusin viestittää heille. Ja antaa heille. Ja vaatii omaa oikeuksia ja mä sanon ei tarte nöyrä kenekään, että teidän pitäisi ainakin. Ja hyvä olo.

(Aineisto 4, yksilöhaastattelu, ryhmänohjaaja)

Ensimmäisenä tavoitteena ohjaajalla on ollut saada naiset liikkeelle kodeistaan. Hän halusi kertoa naisille tiettyjä konkreettisia tietoja heidän oikeuksistaan. Tämän lisäksi ohjaaja halusi välittää naisille itseluottamusta ja rohkeutta. Lisäksi hän toivoi, että tapaamisista tulisi naisille hyvä olo. Ohjaaja on rakentanut kuvaa suomalaisuudesta lain pohjalta. Kuitenkin kulttuuristen figuurien kohdalla asiat muuttuvat mielikuviksi ja eräänlaisiksi pyrkimyksiksi tunnistaa valtaväestön tapoja (ks. Ahmed 2000c, 55–57). Seuraavassa aineistotteessa naiset keskustelevat siitä, miten he ovat saaneet kontaktin valtaväestöön. Tämän ohjaajan puheessa ilmenee ”oikeiden käytösmallien esittäminen” kontaktin saamiseksi.

Tulkkaa: Joo, joskus tulee oltiin pihassa lasten kanssa, että puhe tulee lapsistakin, että koirista ja lapsista.

Ohjaaja: Ja lapset on myös toinen tämmönen aihe, että hiekkalaatikolla äitit sitten rupeevat lapsista puhumaan. Ja sitten niinkun, että eihän se heti saa ketään itelleen, että kenen kanssa sä tutustut paremmin, mutta se tulee aina niin kun pikkuhiljaa.

Tulkkaa/tulkki: Jotkut äidit, jotkut ystävät, näin ovat [katse alaspäin]. Että puhu vaan pihassa, että puhu vaan omalle lapselle. Mutta jotkut puhuvat sitten itse, että puhuvat hänen lapsesta, ja sitten mä yritän puhua kanssa. Mutta kun hän on näin [katse alas] niin en mä voi puhua.

Ohjaaja: Niin, mutta rupee itte puhumaan.

Tulkki: Joo, nyt mä oppin että täytyy.

Ohjaaja: Mä oon koko ajan sanonut, että rupee itte puhumaan, että se on justiinsa, että jonkun pitää aloittaa, että jos ei aloita he, niin sitten täytyy itse aloittaa.

Tulkki: Joo, se riippuu tilanteesta ja ihmisistä, että jos hän istuu bussissa ja on näin ikkunaan päin niin ei voi puhua, että: Hei! Sää on hyvä, lämmin sää tänään. (naurua)

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Naiset ovat huomanneet, että samalla kun lapset leikkivät keskenään pihassa, on luontevaa aloittaa keskustelu muiden äitien kanssa. Kuitenkin sillä edellytyksellä, että toiset vaikuttavat eleillään olevansa halukkaita keskustelemaan. Ohjaaja kertoo naisille, että heidän tulee itse aloittaa puhuminen. Tulkki sanoo oppineensa, että näin tulee toimia. Naiset ja tulkki kuitenkin haastavat tämän suoran opetuksen ja sanovat, että riippuu myös vastapuolen eleistä ja tilanteesta, onko keskustelun aloittaminen sopivaa. Tulkitsen, että naiset ottama positio ulkomaalaisina vaikuttaa heidän tulkintaansa siitä, onko sopivaa puhua valtaväestön kanssa (ks. Antikainen 2010, 42). Samalla kun naiset pohtivat erilaisia valtaväestön tapoja, he tulivat samalla tuottaneeksi tiettyä kuvaa suomalaisuudesta.

Erilaisuudet saattoivat muokkaantua naisten puheessa tarkasti rajatuiksi totuuksiksi, kun valtaväestön käyttäytymistä ja erilaisuuksia oli käsitelty vertaisryhmissä. Jaottelu ulkomalaisiin ja valtaväestöön tuotettiin välillä melko mutkattomasti. Seuraavassa esimerkissä jätetään henkilölle valinta siitä, mihin itsensä sijoittaa.

Eeva: Miten te päädyitte tai mistä te kuulitte siitä ryhmästä?

L: Mä kuulin teistä, teiltä. (tarkoittaa kavereitaan samassa haastattelussa)

B: Se joku täti tuli meidän kouluun. Ja sit se pyys kaikki ulkomaalaiset sinne ja jotain tälästä ja sit se piti infon ja kerto tapahtumasta ja sit me kerrottiin eteenpäin ja kaikkee.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naiset muistelevat henkilön pyytäneen kaikki ulkomaalaiset toiseen tilaan. Naiset ovat itse tehneet valinnan sijoittua ulkomaalaiseksi ja siirtyä toiseen tilaan. Näillä puhetavoilla vertaisryhmissä voidaan tulla vahvistaneeksi eroa naisten ja valtaväestön välille (ks. Honkasalo 2011, 206–207).

Maahanmuuttajien elämää kuvattaessa kiinnitetään helposti huomio siihen, mikä eroaa tyyppillisenä pidetystä suomalaisuudesta. Kun toiseuttaminen tunnetaan työkaluna, sitä voidaan käyttää hyödyksi myös eriarvoisuutta tuottavien toiminta- ja esitystapojen muuttami-

nessa. (Löytty 2005, 162–181.) Katson, että koulutusmateriaalien tekijät ovat tietoisia suomalaisuuden rajojen tuottamisen vaaroista. Suomalaisuudesta annetaan hyvin yleispiirteisiä mielikuvia, joiden rajoja ei määritetä. Välillä koulutusmateriaalista on kuitenkin piirteitä, jotka tuottavat hienovaraisia erontekoja. Löytty (2005) jatkaa, että kun lähtökohdaksi otetaan erilaisuus, ei toiseus, maailma ei jakaannu niin selkeästi kahteen. Erilaisuus korostaa monia eri vaihtoehtoja ja erilaisuuksia ryhmien sisällä. (Löytty 2005, 182.) Koulutusmateriaalissa on erilaisuuksien hahmottamista tukevia malleja. Niiden taustalla voi olla ajatus, että kun tunnistaa eroja on mahdollisuus löytää myös samankaltaisuuksia. Käytännön työssä tämä saattaa muuntua erontekoja ja toisarvoisuutta tuottavaksi, jos ohjaaja ei tuo esille määritelmien häilyvyyttä. Tämän lisäksi naiset tuottavat vertaisryhmissä hyviksi kokemiin malleja. Nämä saattavat muodostua malleiksi, joiden mukaan heidän tulisi toimia. Suomalaisuuden tuottaminen tapahtuu pienin askelin, se ikään kuin hiipii mukaan huomaamattomasti. Koulutusmateriaalissa käsitys pysyvistä suomalaisuudesta kyseenalaistetaan, mutta määritelmät voivat kääntyä naisten mielessä totuuksiksi suomalaisuudesta.

8.3 Kapeita kanssakäymisiä

Tarkastelen tässä alaluvussa naisten kanssakäymisiä valtaväestön kanssa. Pyrin hahmottamaan niitä toimijuuden muotoja, joita naiset käyttävät valtaväestön suhteen. Pohdin myös, miten naiset neuvottelevat omista tavoistaan, jotka he kokevat erilaisina suhteessa valtaväestön tapoihin. Kanssakäymisen käsitteen avulla tuon esiin näkökulman yhdessä kulkemiseen. Termin avulla haluan tuoda esille sen, että jokaisessa ihmisten välisessä kohtaamisessa on molemminpuolista vuorovaikutusta. Otsikossa mainitsemani kapeus kuvaa sitä, miten niukkoja ja ohuita nämä kanssakäymiset naisten ja valtaväestön välillä olivat.

Ensimmäisessä haastattelussa haparoin kysymyksiä muotoillessani ja varoin loukkaamasta haastateltavaa. Hän oli kuitenkin hahmottanut keinon, jolla hän saa helpommin kontaktin valtaväestöön. Ensimmäisen haastattelun aluksi pyysin naista kertomaan jotain itsestään.

V: Mä olen V. Mulla on kolme lasta. Olen [kansalaisuus] ja naimisiin.

Eeva: Aivan.

V: Ja ystävällinen ja iloinen.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Haastattelun edetessä V toisti useampaan kertaan rohkaisevia lauseita, kuten ”älä pelkää” ja ”kysy kysy. Ei mitään ihan rauha ei mitää...” Lopuksi annoin hänelle mahdollisuuden kysyä minulta jotakin.

V: Onko sulle vaikea keskustella uuden ihmisen kanssa?

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Lopulta hän paljasti toimintatapansa, jota oli käyttänyt läpi haastattelun.

V: Minun mielestä on, että ennen on vahan vaikea... Että minun kulttuuri ei ole vaikea, mutta me nopeasti puhumme ja mitä mina puhun mina tiedän että keskustelen, mutta vaikea on suomalaisen kanssa. Että he ei pitävät ehkä. Että mina ajattelen ensin nain. Ja sitten vahan aikaa mina menen johonkin paikkaan ja sitten mina menen. Ja koulu, ja paivakoti ja sitten mina opin, että ahaa, että suomalaiset eivät puhu, mutta jos mina kysyn. Jos mina aloittaa niin sitten he puhuvat.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Haastatteluotteista voi nähdä, miten kokemukset kohtaamisista määrittävät sitä, miten näemme itsemme ja miten toiset näkevät meidät. Mukaan ottamisista ja poissulkemisista neuvotellaan jatkuvasti. (Ahmed 2000c, 6-8.) V oli Suomeen saapuessaan arvellut, että valtaväestö on vähäpuheista, koska he eivät pidä V:stä. Hän oli lopulta tulkinut kohtaamisia toisella tavalla, oivaltanut syyn hiljaisuudelle ja lähestynyt asiaa toisesta näkökulmasta. Hän muutti tapaansa lähestyä valtaväestöä ja näin hän sai itseluottamusta tilanteen hallintaan. Nykyään hän aloittaa puhumisen ensimmäisenä. Hän oli oppinut hallitsemaan tilannetta tuomalla itseänsä esille mahdollisimman helposti lähestyttävänä ja hahmottanut keikon, jolla rohkaista toista osapuolta puhumaan. Tämä keino näkyy myös haastattelussa.

Naisilla oli mielikuvia siitä, miten valtaväestö käyttäytyy. Seuraavassa esimerkissä tulkki hämmentyy, kun kohtaa odottamattoman tavan toimia.

Tulkki: Joo, mä ihmettelin viimekerralla, että kuukauden kuukausi sitten kun meille muutti uusi asukas, ja sitten me tavattiin pesutuvalla siellä ja sitten hän heti hän tervehti mua ja mä säihkähdin, että hän sano nimensä. Ja kuka mä olen, hän sanoo, hän kuka hän on. Mutta mä en tiedä hänen nimensä, mä säikähdin että hauska tavata, ja mä sanoin nimeni. Joo, mä

ihmettelin, sitten hän sanoi, että joo mä tykkään ulkomaalais maahanmuuttajista ja haluan olla lähellä tekemisissä.

(Haastattelu 6, ryhmähaastattelu)

Tulkki olettaa, että valtaväestö ei aloita keskustelua hänen kanssaan. Olettamuksen takia hän säikähtää, kun valtaväestöön kuuluva henkilö puhuu hänelle. Naiset kertoivat tottuneensa valtaväestön tapoihin. He pohtivat, että myös valtaväestö on tottunut naisten tapoihin. Seuraavassa otteessa naiset muistelevat lapsuuttaan, jolloin he tulivat Suomeen sekä miten suhtautuminen ulkomaalaisiin on muuttunut.

L: Ne ehkä ala-asteella haukku sua neekeriks ja tälle..

B, R: (nauravat)

L: No se on totuus. No aina viel sillo ku mä oon lapsi ja ku tuli kesä must tuli tosi tumma.

B: Nii, ja siihen aikaan oli viel vähemmän ulkomaalaisia, et nyt ne on tottunu.

L: Nii, ne on tottunu.

B: Nii sillo ne ei viel ollu tottunu.

L: Joo, ne ei ollu tottunu, et vielä jos asut pienellä paikkakunnalla tai kyläs, niinku [paikkakunta] tai [paikkakunta] tai siellä niin ne ei tottunu. et siel on vähemmän niit

R: (nauraa)

L: Joo, joo, et siel oli vähemmän niitä nii.. Mut nyt me ollaan totuttu siihen et.

Eeva: Joo, onks niinku että niinpäin että te ootte tottunu siihen vai onks asia muuttunu?

L: Joo, siis kumpaakin.

B: Joo, kummatki, tosi harvoin niinku ihmiset nykyään katsoo niinku, et ne on tottunu. Koko ajan ku tulee vaan enemmän ja enemmän ulkomaalaisia.

L: Ja suurin osa tietää, et ne kattoo vaan et minkä maalainen toi on. Ja niinku, et kysytään miks sul on huivi enne ja nyt suurin osa ei kysy, koska ne tietää.

(Haastattelu 3, ryhmähaastattelu)

Naiset pohtivat, että tottuminen on tapahtunut molempiin suuntiin, ja että valtaväestö on tottunut ulkomaalaisiin, koska heitä on Suomessa entistä enemmän. Naiset ajattelevat tottumisen tapahtuneen sen kautta, että tieto erilaisista tavoista on kasvanut. L kertoo, että ennen häneltä kysyttiin syytä siihen, miksi hän käyttää huiivia. Hän arvelee kysymysten vähentyneen, koska suurin osa väestöstä tietää huiivin merkityksen. Tulkitsen naisten ajattelevan tottumisen johtuvan siitä, että kohtaamisissa erilaisuus tunnistetaan (ks. Ahmed 2000c, 21). Tottuminen ei siis välttämättä lisää kanssakäymistä vaan se voi johtaa siihen, että kanssakäyminen vähenee entisestään.

Naiset hakivat tietoisesti kontakteja valtaväestöön ja näitä kontakteja käytettiin eräänlaisina välineinä kulttuuristen figuurien tai koulutus- ja työverkoston ymmärtämiseen. Valtaväestöön kuuluvilta ystäviltä saatiin neuvoja etenkin työ- ja arkielämän ongelmissa (Perhoniemi ja Janiskaja-Lahti 2006, 61). Kontakteja valtaväestöön käytettiin tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Eeva: Mistä sait tietoa siitä?

V: [Ohjaajan nimi]... Minä sain. Hän antoi paperit ja. Mina haluan alalle ja hän sitten ja [ohjaajan nimi]. Ja minun kaverikin päiväkotissa hoitaa minun lapset. Hänkin hän auttoi minun.

Eeva: Aivan joo.

(Haastattelu 1, yksilöhaastattelu)

Hakemuspaperit antanut ohjaaja kuuluu valtaväestöön. Päiväkodin työntekijä on myös auttanut opiskelupaikan löytämisessä. Valtaväestön ja naisten välisten kanssakäymisten taustalla oli usein jokin tavoite ja virallisen järjestelmän toi ihmiset yhteen. Esimerkiksi V kuvasi päiväkodin työntekijää kaverikseen. Havahduin siihen, että kanssakäymiset valtaväestön kanssa muodostuivat valtaväestön työn puitteissa. Tiilikaisen (2008b, 77–81) mukaan naisten on vaikea tutustua valtaväestöön työn ulkopuolella. Usein naiset kysyivät minulta haastattelun lopuksi henkilökohtaisia asioitani ja ylipäänsä koulutukseen tai työhön liittyvistä asioista.

E: Joo, no tuleeko sulle vielä jotain mieleen mitä haluaisit kysyä multa tai mitä haluaisit kertoa, tai..?

K: En oikeen tiedä, haluan auttaa työpaikassa ja koulu paika ja...

E: Aivan...

K: Jos mahdollista... Se on tärkeä meille elämässä.

(Haastattelu 2, yksilöhaastattelu)

K kyseli haastattelun lopuksi neuvoja työpaikan löytämiseen ja apua opiskelupaikkaan vaadittavien hakemuslomakkeiden täyttämässä. Hänellä oli haastattelutilanteessa mukana kaavakkeet, johon oli merkitty hankalat kohdat. Autoin kaavakkeiden täyttämässä, mutta en osannut vastata kaikkiin kysymyksiin. K ilmaisi useaan kertaan voitavansa kysellä neuvoa suomalaiselta ystävältään. Olennaista on, että hän tarttui mahdollisuuteen saada apua työ- ja koulutusverkostoon pääsemiseen. Kontakteista valtaväestöön naiset hakivat ratkaisuja

konkreettisiin ongelmiin ja tietoa valtaväestön elämäntavoista (Lappalainen 2007, 85). Yksi tärkeimmistä maahanmuuttajan työllisyyteen vaikuttavista tekijöistä on hänen kontaktiverkostonsa ja heidän mahdollisuutensa työnsaantiin paranevat valtaväestön edustajan suositellessa heitä (Pentikäinen 2005, 196–197). Valtaväestöllä oli tietoa suomalaisesta koulutuksesta, työpaikoista ja suhteet, joilla näihin päästiin kiinni. Tulkitsen, että erityisesti näiden syiden takia kanssakäyminen valtaväestön kanssa vaikutti naisista tarpeelliselta.

8.4 Yhteenveto

Antikainen (2010, 201) pohtii, ”millaiset mahdollisuudet maahanmuuttajalla – jopa kauan sitten muuttaneella - on neuvotella siirtymisestään maahanmuuttajan kategoriasta suomalaiseksi?” Tutkimukseni naiset puhuivat itsestään ulkomaalaisina, ja suomalaisuus ei näyttänyt tavoiteltavana. Lähtömaa muodosti naisille kiinnostuksen kohdan, johon he peilasivat nykyisyyttä. Tulkintani mukaan ulkomaalaisuuteen kiinnittymiselle on ainakin kaksi syytä. Ensinnäkin suomalaisuus -käsitteenä sulkee ulos ja naiset näkivät sen niin kapeana, että siinä ei ole tilaa naisille. Naiset lukivat suomalaisiksi vain valtaväestön ja he eivät yhdistäneet käsitettä kansalaisuuteen. Naiset puhuivat valtaväestöstä siten, että heillä olisi yhtenäinen kulttuuri ja samanlaiset tavat. Toisaalta tulkitsen, että osalla naisista ulkomaalaiseksi kiinnittymisen syy saattoi olla diaspora. Suhde lähtömaahan muodostui erityiseksi, jos lähtömaasta oli muutettu pakon alaisena (ks. Huttunen 2002, 334). Tällöin toive asua lähtömaassa korostui, mikä voi selittää sitä, että naiset eivät halua lukea itseään suomalaisiksi. Ulkomaalaisuus -käsitteenä pitää yllä mahdollisuutta paluusta lähtömaahan.

Tarkastelin suomalaisuuden tuottamista koulutusmateriaalin ja haastatteluaineiston perusteella. Koulutusmateriaalissa tiukat suomalaisuuden kategoriat häivytetään. Riippuu paljon ohjaajasta, millaista kuvaa suomalaisuudesta hän muodostaa. Osassa vertaisryhmistä opetettiin ”suomalaisille tavoille”, kun taas osassa näitä mielikuvia vältettiin. Ohjaaja ei välttämättä tiedosta, millaista mielikuvaa suomalaisuudesta hän tulee rakentaneeksi. Naiset eivät tarttuneet annettuihin suomalaisuuden malleihin niitä kyseenalaistamatta. Toisaalta usein yleispiirteinä kerrotut valtaväestön tavat kääntyivät naisten puheessa totuuksiksi. Naiset myös itse tuottivat mielikuvia suomalaisuudesta, kun he pohtivat keskenään valtaväestölle tyypillisiä tapoja.

Homi Bhabha (1998) kirjoittaa kulttuurien sekoittuneisuudesta ja että mikään kulttuuri ei ole selvärajaan ilmio. Hänen mukaansa mielikuvan muodostaminen kulttuureista on paremminkin pyrkimystä pysäyttää muutos, hybridisyys, joka osoittaa kulttuurien rajattomuuden. Koloniaalinen valta pyrki tekemään jakoa itsen ja toisten välille ja tuottamaan epätasa-arvoa juuri kulttuurien kautta. Muutosta ei saada aikaan jos ajatellaan näiden erotteluvien käsitteiden kautta. (Bhabha 1998, 113–116; ks. myös Huddard 2007, 67–68.) Erot ovat läsnä yhä edelleen, koloniaalisen ajan jälkeen. Tulkintani mukaan suomalaisuutta ja ulkomaalaisuutta ylläpitäviä kategorioita tuottavat niin valtaväestö kuin naiset. Erilaisuudet pitävät yllä epätasa-arvoista suhdetta, mikä rajaa naisten toimijuutta, vaikka myös naiset itse tuottavat erilaisuutta.

Viimeiseksi tarkastelin naisten ja valtaväestön kanssakäymisiä, jotka osoittautuivat kapeiksi. Naisten kontaktit valtaväestöön syntyivät erityisesti jonkin tarpeen takia, mutta ne eivät muodostuneet pitkiksi ihmissuhteiksi. Naiset olivat löytäneet omia neuvottelukeinoja, joita he käyttivät valtaväestön kanssa. Antikaisen (2010) mukaan maahanmuuttajataustaiset naiset osoittavat muutokseen pyrkivää toimijuutta. He osoittavat voimakasta halua muuttaa elämäänsä, vaikka heidän kuulumisensa kyseenalaistetaan jatkuvasti. (Antikainen 2010, 202.) Haastattelemani naiset olivat löytäneet keinoja, joille he voivat osallistua keskusteluun ja saada aikaan muutosta. Keinot olivat erittäin harkittuja ja niin hienovaraisia, että niitä hädin tuskin huomaa ilman erityisen tarkkaa tarkastelua.

9 Päätäntö

Olen tarkastellut tutkimuksessani maahanmuuttajien vertaisryhmiin osallistuneiden naisten toimijuutta. Haastattelemiani naisia on yhdistänyt kaksi asiaa, vertaisryhmään osallistuminen sekä Suomeen muuttaminen. Keskityin tarkastelemaan naisten toimijuutta, koska pelkän vertaisryhmän erottaminen naisten elämästä oli mahdotonta. Tutkimuksen toteuttamiseen ovat vaikuttaneet jälkikoloniaaliset feministiset teoriat, joiden piiriin liitän myös oman tutkimukseni. Olen pyrkinyt tarkastelemaan kriittisesti maahanmuuttoilmiötä ja halunnut kertoa tulkintani haastattelemieni naisten elämästä Suomessa. Esitin tutkimukseni alussa lainauksen yhdestä tekemästani haastattelusta. Lopussa on helpompi ymmärtää, mihin kaikkeen halusin lainauksella johdattaa – niihin eri tasoihin, joita henkilö Suomeen muuttaessa kohtaa. Seuraavaksi arvioin tutkimuksen toteuttamista, jonka jälkeen pohdin sen tuloksia. Viimeiseksi kerron, miten tuloksia voi hyödyntää sekä esittelen tutkimusprosessin aikana heränneitä jatkotutkimusaiheita.

9.1 Tutkimusprosessin arviointia

Laadullisen tutkimuksessa arviointi tapahtuu koko tutkimusprosessin ajan, mutta nostan muutamia seikkoja vielä erityisen tarkastelun kohteeksi. Jälkikoloniaalisissa feministisissä tutkimuksissa asetetaan tutkijan asema kriittiseen arvioinnin kohteeksi (Oinas 2004, 210). Olen koko kirjoittamisprosessin ajan pyrkinyt tekemään näkyväksi omaa positiotani ja hahmottamaan, miten se on voinut vaikuttaa tulkintaani. Totesin tutkimukseni johdannossa, että pyrkimyksenäni on kirjoittaa oma näkemykseni haastattelemieni naisten elämästä. Tätä tulkintaa vie jokainen lukija eteenpäin. Tässä luvussa tarkastelen, miten olen tutkimuksen eri osa-alueet toteuttanut.

Tutkimukseni keskiön muodostivat Suomen Pakolaisavun vertaisryhmät ja siihen osallistuneet naiset. Tutkimuskohde, maahanmuuttajien vertaisryhmään osallistuneiden naisten toimijuus, voi kuulostaa laajuudeltaan kunnianhimoiselta. Olen rajannut tarkastelun koskemaan vain tiettyjä elämänalueita, joista naiset puhuivat. Valitsin esille nostamani teemat etupäässä aineistoa lukemalla, mutta myös tutkimusprosessin aikana lukemani kirjallisuus on vaikuttanut valintoihini. Otin aihealueen erityiseen tarkasteluun, kuljetin sitä mukani ja otin vastaan, mikäli kirjallisuudessa oli yhtymäkohtia tai vastakkaisuutta. Jotkin teemat sammuihin aikansa muhittuaan ja osoittautuivat mielikuviksi. Näistä vääristä poluista

olen kuitenkin tyytyväinen – olen havainnut olevani hereillä enkä ole asettanut aineistoa valmiiseen muottiin (ks. Gray 2005, 149). Pidän tätä parhaana keinona arvioida feministisen tutkimuksen luotettavuutta. Parhaissa tapauksissa ajatus sai vastakaikua aineistosta ja teoriasta. Näiden prosessien avulla uskon löytäneeni aineistosta kohtia, jotka kuvaavat naisten toimijuutta. Katson, että tutkimukseni muodostaa yhden kokonaisuuden, ja laajuudesta huolimatta olen onnistunut rajaamaan naisten elämästä hallittavan alueen.

Tuottaessani aineistoa kohtasin useita haasteita kielitaidon ja kulttuurisen erilaisuuden suhteen (ks. Rastas 2005, 99–101). Näiden lisäksi myös haastateltavien ikä, koulutus sekä Suomessa asumisen aika vaikuttivat haastattelutilanteen muotoutumiseen. Toisaalta tämä mahdollisti monipuolisen aineiston tuottamiseen. Katson, että kykenin toimimaan näiden haasteiden kanssa ja pääsemään lähelle. Koko tutkimusprosessin ajan olin tietoinen ja pyrin hahmottamaan (rajalliset) mahdollisuuteni tulkita naisten puhetta. Heikon suomenkielen taidon takia naiset keskittyivät kertomaan sen, minkä he kokivat tärkeäksi. Toisaalta kielitaidon puute on voinut estää heitä kuvaamasta tuntemuksiaan haluamallaan tavalla.

Pohdin pitkään sitoutumistani olla yhdistämättä naisten lähtömaita tai etnisyyttä heidän puheeseensa. Eettisyyden takia lupauksen rikkominen ei ollut vaihtoehto, mutta se sai minut miettimään, miten tuoda naiset yksilöinä esille. Olin haastatellut varsin heterogeenistä joukkoa. Pohdin tulenko yleistäneeksi naisten puheen osaksi mysteeristä ilmiötä ”maahanmuutto” ja kasvotonta hahmoa ”maahanmuuttaja” (esim. Huttunen 2004). Lopulta päädyin kuvaamaan naisia yhdellä kirjaimella. Tämä luo osaltaan kasvottomuutta, mutta se tarjoaa lukijalle mahdollisuuden tarkastella naisten puhetta ilman, että sanat liitetään tiettyihin ennako-oletuksiin heidän taustoistaan. Olen kertonut naisten lähtömaat yleisellä tasolla, koska ne muodostivat naisille tärkeän voiman. Katson, että jättäessäni ne kokonaan mainitsematta tekisin naisille vääryyttä. Kirjoitan tulkintani naisten toimijuudesta yksilötasolla ja pyrin tuomaan esille yksilön maahanmuuttoilmiön sisällä.

Olen pyrkinyt kirjoittamaan tutkimukseeni vaikuttaneista seikoista. Tutkijana olen osa tutkimusprosessia ja vaikuttanut siihen monella tavalla. Olen paininut sen kanssa, missä määrin on mielekästä kirjoittaa omaa itseään tutkimukseen. Lopulta en voi kertoa tulkintoihini vaikuttavia seikkoja tyhjentävästi, koska silloin tutkimukseni tyhjentyisi itsereflektioon. Toisaalta en yritä kertoa, miten naiset tulkitsevat vaan miten tutkijana tulkitsen heidän puheensa. (ks. esim. Ahmed 2000b, Davies 2004, 5–7.) Olen kuitenkin pyrkinyt kirjoittamaan

tutkimuksen tekemiseen vaikuttavista seikoista riittävästi, jotta lukija voi punnita tulkintani oikeellisuuden. Feministisen haastattelutilanteen mukaisesti naiset olivat päättämässä tutkimusaiheeseen liittyvästä oleellisesta tiedosta (Oinas 2004, 214). Katson, että haastattelut onnistuivat pääosin hyvin. Toisaalta välillä otteista voi nähdä kuinka vaikea minun on ollut ymmärtää haastateltavaa tulkintaperspektiiviemme erilaisuudesta johtuen. Tulee myös muistaa, että tutkijana olen valinnut tarkasteluun nostamani aineisto-otteet sekä koko tutkimusnäkökulman. Jälkikoloniaalisen feministisen lähestymistavan lähtökohtana on purkaa valtarakenteita. Tulkitessani naisten puhetta olen saattanut nähdä naiset alisteisessa asemassa myös lähtökohtani vuoksi. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että naisten positio on näistä valtasuhteista riippuvainen, minkä näkyväksi tekeminen on toiminut alun perin lähtökohtana pro gradu -tutkielmani toteuttamisessa.

Haastavinta tutkimuksen tekemisessä on ollut hyväksyä oman maailmankatsomukseni rajallisuus. Olen muistuttanut itseäni koko tutkimusprosessin ajan siitä, että jokaisella haastateltavalla on oma arvokas maailmankatsomus ja toiveet elämänsä suhteen. En voi tuntea naisten ”omia kulttuureita”, sillä niitä olisi mahdoton määrittää. Olen pyrkinyt herkistymään sille, että naiset voivat antaa asioille erilaiset merkitykset kuin miten ne ymmärrän. (ks. Rastas 2005, 85–86.) Tämän vuoksi olen pyrkinyt refleктоimaan avoimesti tekemiäni tulkintoja. Tämä osa tutkimusprosessia on opettanut nöyryyttä. Olen halunnut kunnioittaa naisten puhetta ja varonut antamasta sille virheellisiä merkityksiä. Kielen ja kulttuurin tuomien haasteiden vuoksi olen ollut erityisen varovainen tulkitsemaan naisten puhetta ”yli sanojen”.

Pisimmän kamppailun kävin oikeudesta kirjoittaa tutkimusta ja kertoa tulkintani naisten toimijuudesta. Tutkijana minulla oli valtaa, joka ei tuntunut oikeutetulta. Tämän takia olen pyrkinyt tiedostamaan rajallisuuteni ja tekemään näkyväksi valta-asetelman ja tulkintani henkilökohtaisuuden. (ks. Oinas 2005, 220–223.) Näillä keinoilla lopulta oikeutin kirjoittamisen. Olen pyrkinyt toimimaan kriittisenä refleктоijana. Tämän mielessä pitäen tarkastelen seuraavassa alaluvussa tuloksia ja pohdin, mikä merkitys tutkimuksellani on.

9.2 Tulosten tarkastelua

Tarkoitukseni oli selvittää vertaisryhmiin osallistuneiden naisten toimijuuden kautta erityisesti kolmea osa-aluetta. Ensimmäiseksi tarkastelin, miten vertaisryhmät merkityksellis-

tyvät naisten puheessa. Toiseksi kiinnitin huomion siihen, millaista on naisten toimijuus vertaisryhmissä ja muualla heidän elämässään. Pyrin tuomaan esille, kuinka naiset tekivät valintoja heille asetettujen positioiden sisällä. Kolmanneksi hahmottelin, mihin naiset sijoittavat itsensä Suomessa asuessaan. Lopuksi tarkastelin ulkomaalaisuuden ja suomalaisuuden rakentumista vertaisryhmissä ja naisten puheessa. Näiden positioiden kautta pyrin tuomaan esille, millaisia kanssakäymisiä naisilla on valtaväestön kanssa. Luvut 6, 7 ja 8 ovat kukin muodostuneet edellisen myötävaikutuksesta ja työni on edennyt jokaisessa luvussa edellistä syvemmälle tasolle. Tämän vuoksi pohdin tässä alaluvussa kaikkien aineistotulokujen tuloksia, mutta keskityn erityisesti viimeiseen lukuun.

Luvussa 6 *Kompetenssien hahmottamista* tarkastelin vertaisryhmien merkityksellisyyttä. Useimmat naiset olivat kuulleet toiminnasta ystävältään, mutta osa oli kuullut siitä aktiivisen naapuruston jäseniltä, Suomen Pakolaisavun työntekijältä tai sosiaalityöntekijältä. Naiset eivät olleet asettaneet erityisiä toiveita vertaisryhmille ennen toiminnan alkua, ja he kertoivat osallistumisen syiksi tarpeen tavata muita ihmisiä sekä tiedon kartuttamisen. Osallistumisen syyt eivät kuitenkaan olleet naisille selkeitä ja yksiselitteisiä. Osan naisista toimijuus näytti vertaisryhmään osallistumisessa ulospäin mutkattomalta ja helpolta, osan hiljaiselta ja pieneltä. Ulospäin erilailta ilmenevästä toiminnasta huolimatta osallistuminen on voinut sisältää yhtä paljon toimijuutta (ks. Honkasalo 2011, 210). Toiminnan edetessä naiset uskalsivat kertoa, mitä he halusivat ryhmän kanssa tehdä. Naisten välille muodostui luottamus, joka mahdollisti kokemusten vaihtamisen (ks. Nylund 2005). Kaikki naiset mainitsivat vertaisryhmän kokoontuneen liian lyhyen ajan. Toiminnan päättyttyä osa naisista kohtasi toisiaan arjessa, mutta vain jos he asuivat toisiaan lähellä. Osa ryhmistä oli jatkanut yhdessä toisen toiminnan pariin. Lähes kaikki naiset kokivat toiminnan päättyttyä yhteydenpidon toisiinsa vaikeana. Tulkitsen, että tarjoamalla puitteet tapaamisille, naiset voisivat jatkaa tärkeäksi kokemaansa toimintaa.

Yksi tutkimustulos on, että naiset näkevät vertaisryhmät merkityksellisiksi sosiaalisten suhteiden, tiedon saamisen ja kielitaidon kehittymisen takia (ks. Wilska-Seemer 2005, 261). Naiset jakoivat mieltään painavia asioita ja sanoivat olevansa iloisia tapaamisten jälkeen. Naiset valitsivat vertaisryhmissä käsiteltävät aiheet ja he kertoivat, mistä haluavat saada lisää tietoa (vrt. Honkasalo 2011, 207). Tiedon lisääminen auttoi konkreettisten valintojen tekemisessä, minkä avulla naiset pystyivät esimerkiksi punnitsemaan, mihin valtaväestön yleisiin juhlapäiviin he haluavat osallistua. Lisäksi naiset tutustuivat uusiin paik-

koihin, joihin he eivät olleet aiemmin uskaltaneet mennä. Kielitaidon kehittymisen merkitys ymmärrettiin vasta toiminnan päätyttyä. Naiset olivat rohkaistuneet käyttämään ryhmässä suomenkieltä ja he havaitsivat kielitaidon tarpeellisuuden (ks. esim. Siim 2008, 235; Zechner 2008, 250). Olennaisimpana tuloksena pidän naisten toimijuudessa tapahtunutta muutosta. Naisille syntyi tarve hahmottaa ja täyttää ne kompetenssit, jotka mahdollistavat heille laaja-alaisemman toimijuuden Suomessa.

Luvussa 7 *Vaihtoehtojen punnintaa ja valintojen tekemistä* keskityin naisten toimijuuteen säilyttävyyden ja sietämisen näkökulmista. Lisäksi tarkastelin naisten toimijuuden tuntoa ja naisten valitsema polkuja naisille osoitettujen positioiden kautta. Kaikki naiset, lukuun ottamatta lapsina Suomeen muuttaneita, muodostivat ensin arjen uudessa asuinmaassa, jotta olisi jotain mitä säilyttää. Säilyttäminen sisälsi arjen rutiineja ja se loi perustan elämälle Suomessa. Tämä säilyttäminen sisälsi paljon toimijuutta, vaikka se on ulkoasultaan minimaalista (Honkasalo 2006, 103). Säilyttävän toimijuuden kautta he tavoittivat myös niitä asioita, joihin lähtömaassa oli totuttu. Näillä tavoilla he muodostivat kodin, eli tilan, jossa on hyvä olla. Säilyttävän toimijuuden merkitys korostui diasporassa. Suomen ja lähtömaan välille muodostettiin suhdetta esimerkiksi esineiden ja tapojen avulla (Tiilikainen 2005, 129) ja niiden avulla säilytettiin henkinen tila, johon lähtömaassa oli totuttu. Säilyttävän toimijuuden jälkeen tarkastelin toimijuutta sietämisen näkökulmasta. Näen näiden välillä yhtäläisyyksiä, sillä molemmat pitävät arkea yllä. Sietäminen oli harkittua toimijuutta. Naiset jakoivat kokemuksiaan sietämisestä, minkä avulla he jaksoivat eteenpäin. Sietämiseen liittyi naisten omien oikeuksien punnitsemista ja rajojen asettamista. Välillä naiset sietivät, jos he näkivät sen antavan paremmat mahdollisuudet omien lasten tulevaisuuden kannalta. Naiset sietivät kahdessa erityyppisissä tilanteissa. Toisaalta nämä olivat kestoiltaan lyhyitä tilanteita, joita tuli jatkuvasti eteen erityisesti rasismia kohdatessa. Näistä tilanteista kerrottiin kotona tai muille naisille. Toisaalta sietäminen oli kestoiltaan pidempää tilanteissa, joissa naiset joutuivat luopumaan omista tavoistaan.

Vertaisryhmässä naiset hahmottivat oman toimijuuden tuntonsa ja he tulivat tietoisemmiksi omista kompetensseistaan. Naiset vahvensivat toinen toisiaan ja yhdessä he tunsivat pystyvänsä kohtaamaan uusia asioita. Naiset näyttivät myös vertaistoiminnan ulkopuolisille henkilöille uusia paikkoja tai tekivät ystäviensä kanssa samoja asioita, joita ryhmän kanssa oli tehty. Toisaalta naisten syvä luottamus toisiinsa tuli esille kollektiivisena toimijuuden tuntona, jolloin yhden yksilön vahvuutta ei voinut erottaa ryhmästä. Toimijuuden tunnon

hahmottaminen auttoi naisia pohtimaan heidän polkujaan. Naiset kertoivat tulevaisuuden tavoitteistaan ja he saivat neuvoa, miten tavoitteisiin päästään. Naiset kertoivat hoiva-alalle hakeutumisen omana valintanaan. Lasken näihin hoiva-aloihin myös kotityön. Toisaalta Antikaisen (2010) mukaan koulutusmarkkinat ja työviranomaiset ohjaavat maahanmuuttajaisia tälle alalle. Tulkitsen, että valintaan on voinut vaikuttaa sen, että naiset hahmottivat myös suomalaisessa yhteiskunnassa tällä hetkellä vallitsevan keskustelun työvoimapolusta hoiva-alalla.

Tulkintani mukaan naisten toimijuudella on laajempaa merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Pieniltä näyttävät teot saattavat sisältää merkittävässä määrin toimijuutta ja mahdollisuutta muutokseen. Lisäksi näillä teoilla rikotaan tai vahvistetaan niitä positioita, jotka naisille on osoitettu. Naiset osoittivat vahvuuttaan valita, kun he kertoivat punninneensa vaihtoehtoja. Naisten tullessa tietoisemmiksi toimijuudestaan, he myös toimivat aktiivisemmin ympäristössään. Toimijuus näyttäytyi välillä myös erittäin hienovaraisissa muodoissa. Naiset olivat muodostaneet keinoja, joilla vaikuttaa uudessa ympäristössä.

Luvussa 8 *Ulkomaalaisena Suomessa* keskityin paikallaan pitäviin kategorioihin. Naiset sijoittivat itsensä ulkomaalaisiksi ja lähtömaan he hahmottivat kotimaaksi, joka muodosti tärkeän voiman. Naiset eivät asettaneet itseään maahanmuuttajaksi, jolle tulkitsen yhdeksi syyksi sen, että maahanmuuttaja -käsite saattaa antaa kuvan juurettomuudesta. Ulkomaalaisuus tarjosi naisille kiinnittymisen paikan ja tämä korostui erityisesti diasporassa elävillä naisilla (ks. Huttunen 2002, 208–210), jotka hahmottivat tulevaisuutensa myös lähtömaahan. Suomalaisuudesta naiset puhuivat kuin se olisi yksi ja yhtenäinen asia, vaikka kulttuuri on usein määritetty olevan jatkuvasti liikkeessä ja muutoksen alaisuudessa (esim. Bhabha 1998, Said 2007).

Vertaisohjaajalla oli vahva asema vaikuttaa siihen, millaista kuvaa suomalaisuudesta muodostetaan. Osa ohjaajista muodosti tämän faktoihin perustuvan tiedon, kuten lakitekstien pohjalle. Osa ohjaajista antoi rajatun käsityksen suomalaisuudesta esimerkiksi kertomalla valtaväestön luonteesta kuin se olisi yhtenäinen. Naiset tuottivat myös keskenään kuvaa suomalaisuudesta, kun he pohtivat keskenään hyviä tapoja kohdata valtaväestöä. Nämä käsitykset kääntyivät helposti ”totuuksiksi suomalaisuudesta”. Vertaisryhmien koulutusmateriaalissa suomalaisuus nähtiin väljänä, mutta samalla siitä kehoitettiin ”tunnistamaan” joitain yleisiä piirteitä. Vertaistoiminnassa selkeimmin kuvaa suomalaisuudesta muodoste-

taan sillä, että toiminta kohdistetaan maahanmuuttajille. Samalla tullaan tuottaneeksi eroja valtaväestöön nähden. Kun toiminta suunnataan heikommassa asemassa oleville maahanmuuttajille (Suomen Pakolaisapu 2010b) tulee ongelmaksi se, että toisaalta naisten toiminnalle tarjotaan avoin areena, mutta samalla heidät positioidaan heikompaan asemaan ja tukea tarvitseviksi (Honkasalo 2011, 12–13, 206–207). Tulkitsen toimintaa raamittavan puhettavan problemaattiseksi, sillä puhetavoilla on merkitystä myös käytännön työhön (ks. Honkasalo 2011, 208).

Tarkastelin myös kanssakäymisiä haastattelemieni naisten ja valtaväestön välillä. Nämä kanssakäymiset osoittautuivat kapeiksi ja usein tavoiteltiin konkreettista neuvoa tai apua jossakin ongelmassa. Lisäksi kanssakäymiset rakentuivat usein valtaväestön työn puitteissa (vrt. Tiilikainen 2008b, 77–81.) Naiset olivat kuitenkin kehittäneet itselleen erilaisia keinoja, joiden avulla he saivat muodostettua helpommin kontaktin valtaväestöön.

Kiinnitin huomioni siihen, että suomalaisuus ei näyttänyt naisten puheessa tavoiteltavana, ja naisten ja valtaväestön maailmat olivat toisistaan ikään kuin erillään. Ajatus ei päällisin puolin tunnu pelottavalta - kenenkään ei tule tavoitella asioita, joita ei halua. Syvempi tarkastelu osoittaa kuitenkin toisen puolen. Tulkintani mukaan pyrkimys ymmärtää toista pienenee, kun naisten ja valtaväestön kanssakäyminen kapenee. Tutkimuksen tekemisen aikana olen pohtinut usein Said'n (2007, 33) kuvausta siitä, että ”maailmassamme mikään ei ole koskaan tapahtunut eristyksissä, puhtaana ulkopuolisesta vaikutuksesta”. Katson, että tiukkojen kategorioiden muodostamisen vaarallisuus piilee siinä, että kategorioiden välistä (ja keskinäistä) vuorovaikutusta ei nähdä. Erityisen tärkeää olisi välttää vastakkainasetteluja, koska nämä ovat keinotekoisesti luotuja. Ajatteluni mukaan yhteisen hyvän löytäminen piilee vuorovaikutuksessa, ja niin kauan kun ihminen ei ota mahdollisuutta ymmärtää erilaisuutta syntyy leirejä vieraisiin ja muihin. Erilaisuutta ei kuitenkaan tulisi ottaa annettuna, vaan nähdä miten sitä tuotetaan kohtaamisissa ja puheessa. Erilaisuuteen suhtaudutaan usein joko ihailun tai pelon kautta, mutta siihen on mahdollista suhtautua myös neutraalisti ja nähdä erilaisuus normaalina osana elämää. (Lehtonen ja Löytty 2003, 12–13). Hienovarasella toimijuudella naiset herättelivät näkökulmia, jotka mahdollistavat muutoksen ja antavat tilaa erilaisille tavoille elää.

9.3 Pohdintaa ja jatkoa

Näin lopuksi palaan johdannossa esittämiini integraatioon tähtääviin makro-, meso- ja mikrotasoihin. Olen halunnut tuoda esille näkökulmia, joiden avulla voi tarkastella kotouttamistavoitteita ja integraatiokeskustelua. Haastattelemanani naiset eivät kokeneet olevansa toiminnan kohteina vaan he kokivat itsensä toimijoina. Yhteiskunnan osoittamat tavoitteet ja naisten käsitykset integraatiosta vaikuttavat olevan kaukana toisistaan. Olen halunnut haastaa myös kotouttamiseen liittyvää vallankäyttöä ja tämän takia tarkastelen, mitä merkitystä esittämilläni huomioilla on integraatiokeskustelun kannalta. Lopuksi tuon näkökulmia erilaisuuteen ja paikallaan pitäviin kategorioihin.

Kotoutumislailalla tähdätään toimenpiteisiin, jotka tukevat suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen saavuttamista (Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1§). Laki toteutetaan ylhäältä alaspäin, minkä seurauksena yksilön näkökulma ei välttämättä tule huomioiduksi. Aika ajoin yhteiskunnalliseen keskusteluun nousee huoli maahanmuuttajanaisten asemasta, ja usein tilanteen parantamiseksi ehdotetaan tiedon lisäämistä (esim. Kuokkanen 2011, A14; Frankenhaeuser ym. 2011, C6). Tulkitsen, että tiedon lisäämisen ohella olisi oleellista kuunnella naisten tarpeita ja antaa tilaa niiden toteuttamiselle. Uskon, että kuunteleminen on valmiita kotouttamissuunnitelmia hedelmällisempi lähtökohta naisten hyvinvoinnille. Olen tuonut esille tulkintani niistä merkityksistä, joita naiset antavat vertaistoiminnalle. Tutkimustulosten perusteella esitän, että sosiaalisista suhteista saatava tuki ja halu löytää toimintaan tarvittavat kompetenssit ovat vähintään yhtä merkittävä osa Suomessa elämisen kannalta kuin tieto. Monet elämänalueet eivät kuitenkaan taivu tiedon kartuttamisen tavoin konkreettisiksi saavutuksiksi. Tämän vuoksi tulkitsen, että sosiaalisille suhteille ja tarpeelle saavuttaa kompetenssit ei osata antaa yhtä suurta arvoa kuin tiedolle.

Olen pyrkinyt tuomaan uusia näkökulmia maahanmuuttajadiskurssiin kertomalla tulkintani naisten elämästä yksilötasolla. Naiset puhuivat asioista, joita halusivat vertaisryhmässä käsitellä ja tehdä. Naiset tuottivat keskenään sellaisia toimintamalleja, jotka he olivat itse huomanneet hyviksi. Tulkitsen, että toimijuuden tunnon hahmottaminen ja tarve tavoittaa toimijuuden mahdollistavia kompetensseja on naisten kannalta kaikkein merkittävin vertaisryhmissä tapahtuva muutos. Naiset tulivat tietoisemmiksi mahdollisuuksistaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämän avulla he voivat kyseenalaistaa ja muuttaa heille osoitettu-

ja positioita, mikä kuitenkin edellyttää sitä, että kohtaamisissa annetaan tilaa ennalta määrittämättömälle (Antikainen 2010, 201). Tutkimustulosteni perusteella näyttää siltä, että naisilla on riittävästi tietoa, taitoa ja kompetenssia toimiakseen, mutta tila sen toteuttamiseen on kapea. Tämän vuoksi ehdotan, että integraatiopuheessa fokus maahanmuuttajien ”aktivoinnista” siirrettäisiin heille asetettujen positioiden purkamiseen. Tähän yksi keino olisi kiinnittää huomiota kategorioita ja huolta tuottaviin puhetapoihin (ks. Mietola ja Lappalainen 2005, 128–129), joita maahanmuuttajista käytetään hallinnollisessa puheessa, mediassa ja arjessa. Toinen keino olisi kuunnella maahanmuuttajia ja nähdä yksilö kategorian takana. Esimerkiksi vertaisryhmissä naiset nähtiin aktiivisina toimijoina, ja he muodostivat ryhmän toiminnan sellaiseksi kuin kokivat hyödylliseksi.

Olen tutkimusta toteuttaessani herkistynyt erilaisten ajattelutapojen ymmärtämiselle ja paikallaan pitävien kategorioiden hahmottamiselle. Naiset rakensivat tarinaa itsestään pääasiassa aktiivisina toimijoina ja kelpoisina kansalaisina. Nämä kerronnan tavat ovat paljolti länsimaisen ideaalin muodostamia. (Antikainen 2010, 203.) Osa naisista ei kuitenkaan kertonut itsestään tämän ideaalin mukaisesti, vaan he pitivät kiinni omasta tavastaan hahmottaa maailmaa. Tulkitsin myös tätä ajattelutapaa toimijuuden näkökulmasta. Ajattelen, että eteenpäin suuntaava ja tietoinen toiminta on läpileikkaava ilmiö länsimaisessa ajattelussa. Tämän vuoksi tulisi pohtia, onko länsimaisessa ajattelussa tilaa tarpeelle pitää paikallaan? Haastatteluissa tämä tarve ilmeni kohdissa, joissa naiset ja minä puhuimme täysin eri konteksteissa. Tulkintani mukaan näissä tilanteissa naiset eivät ajatelleet tavoittelevansa muutosta vaan he käsittelivät asioita sitä mukaan, kun ne tulivat vastaan. Muutos kuitenkin ilmenee integraatiotavoitteessa kuin sisäänrakennettuna. Jos henkilön ajattelutavassa ei ole sijaa tavoitella muutosta, voiko integraatio edes teoreettisella tasolla toteutua? Integraation hahmottamisessa ”meidät” on ajateltava uudelleen, kun keskuudessa on ”muita” ja lisäksi tulisi nähdä erilaisuudet myös ”meidän” sisällä (Lehtonen ja Löytty 2003, 7). Teoreettisella tasolla rajojen siirtäminen on kuitenkin huomattavasti helpompaa kuin käytännössä. Kategoriat ja poissulkevat teot ovat käytännössä hienovaraisempia.

Lopulta vaikuttaa siltä, että luvun alussa mainitsemani huolipuhe maahanmuuttajanaisten tilasta niputtaa ja osoittaa naisille passiivisen paikan. Haastattelemani naiset eivät kuitenkaan tulkintani mukaan sijoitu tähän asemaan, sillä he pohtivat aktiivisesti omia mahdollisuuksiaan. Katson, että suomalaisessa yhteiskunnassa erilaisille tavoille annetaan tilaa kanssakäymisissä toistaiseksi vain vähäisesti. Pro gradu -tutkielman suppean luonteen

vuoksi jätin aineistosta käsittelemättä teemoja, joista sain pienen ”tutkijan intuition” ja ne jäivät kutkuttamaan mahdollisten jatkotutkimusten varalle. Näistä molemmat käsittelevät erilaisuutta ja sitä tilaa, joka maahan muuttavalle henkilölle osoitetaan. Yksi kiinnostava jatkotutkimuksen kohde heräsi siitä, että naiset puhuivat suureksi osaksi Suomen Pakolaisavun työntekijöistä, sosiaaliohjaajista, päiväkodin työntekijöistä ja myös minusta kaverina. Kiinnitin huomioni siihen, miten naiset ja työntekijät hahmottivat kategorioiden merkitykset eri tavoin. Erityisesti minua jäi kiinnostamaan naisten kanssakäyminen valtaväestön kanssa, ja se millainen tila erilaisille tavoille kanssakäymisissä mahdollistuu.

Toinen tutkimusta tehdessäni herännyt jatkotutkimuksen aihe olisi tarkastella valtasuhteita kotoutumiskoulutuksen tavoitteiden, toteuttamisen ja koulutukseen osallistuvien välillä. Erityisen kiinnostavaa olisi tutkia diasporassa elävien toimijuutta kotouttamiskoulutuksessa. Erityisen problemaattiseksi kotoutuminen tulee, mikäli henkilö tuntee kodin olevan lähtömaassa. Koti voi olla paikka, johon ei ole paluuta, vaikka vierailu alueella olisi mahdollista (Brah 2007, 84). Tutkimuksessani suomalaisuus ei näyttäytynyt tavoiteltavana kategorialta. Tulkitsen kuitenkin, että yksi kotouttamiskoulutuksen tavoite on ”sitoa” Suomeen (ks. Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus 2007).

Laura Huttusen (2004) mukaan suomalaisuudeksi määrittymisen rajaa näyttää olevan mahdotonta ylittää. Ulkomaalainen on kasvoton, hahmo, jota ei voi tunnistaa yksilöksi. (Huttunen 2004, 134.) Ulkomaalaisen kategoria pitää paikallaan myös haastattelemiani naisia. Tulkintani mukaan tästä kategoriasta ei kuitenkaan haluta luopua ja sijoittua suomalaiseksi, sillä suomalaisuuden määritelmä koetaan liian kapeaksi. Siitä huolimatta naiset haluavat tulla tunnustetuiksi yksilöinä, mikä mahdollistuu lähtömaan ja ulkomaalaisuuteen asettumisen kautta. Tässä vaiheessa, tutkimusprosessin ollessa päätöksessä, haluan pitää mahdollisuuden nähdä toisin. Pohdin vertaistoiminnan nimeä – *Kasvokkain*, joka ei määritä henkilöä taustan tai tarpeiden mukaan, vaan tuo yksilön esille ja kehottaa katsomaan sisälle.

Lähteet:

Ahmed, Sara (1998) *Difference that Matter. Feminist Theory and Postmodernism*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ahmed, Sara (2000a) *Whose Counting? Feminist Theory*. Sage, 97-103.

Ahmed, Sara (2000b). *Who knows? Knowing Strangers and Strangerness*. *Australian Feminist Studies*, March 1, 2000, Vol. 15, Issue 31, 49–68.

Ahmed, Sara (2000c) *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. Lontoo: Routledge.

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus. Suositus opetussuunnitelmaksi. (2007) Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima oy.

Antikainen, Ari, Rinne, Risto ja Koski, Leena (2000) *Kasvatussosiologia*. Helsinki: WSOY.

Antikainen, Maire (2010) *Matkalla suomalaiseksi ja hoiva-alan ammattilaiseksi? Venäläis- ja virolaistaustaisten naisten ja suomalaisuuden kohtaamiset kuulumista rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Bhabha, Homi K. (1998) *The Location of Culture*. Lontoo: Routledge.

Brah, Avtar (2007) *Diaspora, raja ja transnationaaliset identiteetit*. Teoksessa: Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 71–102.

Castles, Stephen & Davidson Alastair. (2000) *Citizenship and Migration. Globalization and the Politics of Belonging*. New York: Routledge.

Crocker, Jennifer ja Quinn, Diane (1998) *Racism and Self-Esteem*. Teoksessa: Eberhardt, Jennifer ja Fiske, Susan (toim.) *Confronting Racism. The Problem and the Response*. Thousand Oaks: Sage, 169-187.

Davies, Bronwyn (2004) *Introduction: Poststructuralist Lines of Flight in Australia*. *International Journal of Qualitative Studies in Education*. Vol 17, No. 1, 3-9.

Donato, Katharine, Gabaccia, Donna, Holdaway, Jennifer, Manalanza, Martin ja Pessar Patricia (2006) A Glass Half Full? Gender in Migration Studies. *International Migration Review* Vol.40 Nro 1, 3-26.

Esping-Andersen, Gøsta (2000) *Social foundations of postindustrial economies*. Oxford: University Press.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (2005). *Kala kuivalla maalla. Kotoutuminen maahanmuuttajan näkökulmasta*. Työhallinnon julkaisu 344. Helsinki: Työministeriö.

Forsander, Annika (2008) Kotoutuminen sukupuolittuneille työmarkkinoille? Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 312–334.

Frankenhaeuser, Pirjo-Riitta, Saavalainen, Pirkko ja Toivanen, Marja Liisa (2011) Itsevarmuuden kasvattaminen olennaista kotouttamisessa. *Helsingin Sanomat* 7.3.2011, C6.

Gray, Ann (2005) *Research Practice for cultural studies. Ethnographic methods and lived cultures*. SAGE Publications.

Gordon, Tuula (2005a) Kulttuurit, erot ja kohtaamiset. Teoksessa Mietola, Reetta, Lahelma, Elina, Lappalainen, Sirpa & Palmu, Tarja (toim.) *Kohtaamisia kasvatuksen ja koulutuksen kentillä. Erontekoja ja yhdessä tekemistä*. Turku: Painosalama Oy., 163–176.

Gordon, Tuula (2005b) Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa: *Ihmistieteet tänään* (toim.) Meurman, A ja Pyysiäinen, I. Helsinki: Gaudeamus, 114–130.

Gordon, Tuula (2006) Gender and Citizenship. Teoksessa: Skelton, Christine, Francis Becky & Smulyan Lisa (toim.) *Sage Handbook of Gender and Education*. Sage Publications, 279–292.

Hallituksen maahanmuuttopolitiinen ohjelma. (2006) Työhallinnon julkaisu. www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/mamu_ohjelma19102006.pdf

Handy, Femina ja Greenspan, Itay (2009) Immigrant Volunteering. A Stepping Stone to Integration? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. Sage 38:6, 956–982.

Helander, Voitto (2002) Kolmas sektori. Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Saarijärvi: Gaudeamus.

Holstein, James A. ja Gubrium Jaber F. (2008) Context: working it up, down, and across. Teoksessa: Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium Jaber F. ja Silverman David (toim.) Qualitative Research Practice. Lontoo: Sage, 249–281.

Honkasalo, Marja-Liisa (2004) ”Elämä on *ahasta* täällä” *Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni*. Teoksessa: Honkasalo, Marja-Liisa, Utriainen, Terhi ja Leppo, Anna (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 51–81.

Honkasalo, Marja-Liisa (2006) ”Aika aikaa kutakin”. Naisnäkökulmia toistoon ja toimijuuteen. Teoksessa: Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.) Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, kulttuurista ja sukupuolesta. Vaasa: Waasagraphics Oy, 103–121.

Honkasalo, Veronika (2011) Tyttöjen kesken. Monikulttuurisuus ja sukupuolten tasa-arvo nuorityössä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 109.

Huddart, David (2007) Homi K. Bhabha – Missä kulttuuri sijaitsee? Teoksessa: Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 62–70.

Huttunen, Laura (2002) Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämänkerroissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa: Jokinen, Arja, Huttunen, Laura ja Kulmala, Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 134–154.

Huttunen, Laura, Löytty, Olli ja Rastas, Anna (2005) Suomalainen monikulttuurisuus. Teoksessa: Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 16–40.

Huttunen, Laura (2009a) Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa: Keskinen, Suvi, Rastas, Anna ja Tuori, Salla (toim.) En ole rasisti, mutta... Tampere: Vastapaino, 117–122.

Huttunen, Laura (2009b) Historical Legacies and Neo-colonial Forms of Power? A Postcolonial Reading of the Bosnian Diaspora. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari

ja Mulinari, Diana (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate, 101–116.

Hyväri, Susanna (2005) *Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet*. Teoksessa: Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) *Vapaaehtoistoiminta Anti, arvot ja osallisuus*. Vastapaino: Tampere, 214–235.

Jokinen, Eeva. (2004) *Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys*. Teoksessa: Jokinen, Eeva, Kaskisaari, Marja ja Husso, Marita (toim.) *Ruumis töihin! Käsité ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 285–305.

Joronen, Tuula (2008) *Työmarkkinoiden monenlaiset maahanmuuttajanaiset*. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Helsinki: Väestöliitto, 285–311.

Kangas, Anita (2003) *Kolmas sektori ja kulttuuripolitiikka*. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Kangas, Anita ja Siisiäinen, Martti (toim.) *Mitä yhdistykset välittävät. Tutkimuskohteena kolmas sektori*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 38–69.

Kerkkänen, Heikki (2008) *Suomen Pakolaisavun vertaistoiminta 2006–2008*. Ulkoisen arvioinnin raportti.

Kinnunen, Petri (1999) *Sosiaalinen tuki ja kolmas sektori*. Teoksessa: Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri ja Siisiäinen, Martti (toim.) *Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta*. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Gummerus: Jyväskylä, 102–114.

Koivunen, Anu ja Liljeström, Marianne (1996) *Kritiikki, visiot, muutos – feministinen purkamis- ja rakentamisprojekti*. Teoksessa: Koivunen, Anu ja Liljeström, Marianne. (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Jyväskylä: Vastapaino, 9-34.

Kosonen, Päivi. (1996) *Subjekti*. Teoksessa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne. (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 179–205.

Kuokkanen, Katja. (2011) *Isällä on tosi painava käsi*. Helsingin Sanomat 27.2.2011, A14.

Kuortti, Joel. (2007) *Jälkikoloniaalisia käännöksiä*. Teoksessa: Kuortti, Joel, Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (toim.) *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 11–26.

Kurhila, Salla (2006) Maahanmuuttajataustaiset asiakkaat Kelan toimistossa. Teoksessa: Sorjonen, Marja-Leena ja Raevaara Liisa (toim.) Arjen asiointia: Keskusteluja Kelan tiskin äärellä. Helsinki: SKS, 285–312.

Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) (2008) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry.

Kärki, Elina (2008a) Resurssit ja yhteistyökumppanit. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 38–39.

Kärki, Elina (2008b) Tapakulttuuri. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 30–31.

Kärki, Elina (2008c) Koulutus. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 26.

Lahelma, Elina (2009) Tytöt, pojat ja kysymys koulumenestyksestä. Teoksessa: Ojala, Hanna; Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 136–156.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 1§. www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493 Viitattu 21.3.2011.

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta 2§ ja 10§. www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493 Viitattu 20.10.2010.

Lappalainen, Sirpa (2002) ”Eskarista eurokuntoon” – esiopetus (suomalais)kansallisena projektina. Teoksessa: Gordon, Tuula, Komulainen, Katri ja Lempiäinen, Kirsti (toim.) Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 230–245.

Lappalainen, Sirpa (2007) Rajamaalla. Etnografinen tarina kenttätyöstä lasten parissa. Teoksessa: Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkko, Kankkunen, Tarja, Lahelma, Elina ja Tolonen, Tarja (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 65–88.

Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (2003) Miksi erilaisuus? Teoksessa: Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 7-19.

Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (2007) Suomiko toista maata? Teoksessa: Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 105–118.

Lepola, Outi (2000) Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa. Helsinki: SKS.

Letherby, Gayle (2003) *Feminist Research in Theory and Practice*. Buckingham: Open University Press.

Lempiäinen, Kirsti (2002) Kansallisuuden tekeminen ja toisto. Teoksessa: Gordon, Tuula, Komulainen, Katri ja Lempiäinen, Kirsti (toim.) Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 19–36.

Lempiäinen, Kirsti (2007) Sukupuolinen toimija. Kysymys olemuksesta, roolista ja tavasta. *Sosiologia* 44:2, 109–120.

Liljeström, Marianne. (2004) Feministinen metodologia – mitä se on? Teoksessa: Liljeström, Marianne. (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 9-21.

Löytty, Olli (2005) Toiseus: Kuinka tutkia kohtaamisia ja valtaa. Teoksessa: Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.) Suomalainen vieraskirja: Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino, 161–189.

Maahanmuuttovirasto

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2709,2722#9> Viitattu 21.12.2009

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2709,2722#6> Viitattu 1.2.2011

Mammon, Reet (2010) Kolmen etnisen ryhmän kotoutumisprosessi Suomessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Martikainen, Tuomas. (2009) Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksissa. *Elore Vol 16, 2/2009*, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

www.elore.fi/arkisto/2_09/katsaus_martikainen_2_09.pdf Viitattu 5.1.2010

Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (2008) Maahanmuuttajanaiset – Käsitteet, tutkimus ja haasteet. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 15–37.

Matero, Johanna (1996) Tieto. Teoksessa: Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne. (toim.) Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino, 245–270.

Matikainen, Johanna (2003) The Finnish Red Cross in Refugee Settlement: Developing the Integration Timeline as a Tool for Integration in the Kotopolku Project. *Journal of International Migration and Integration* 4: 2, 273–295.

Matthies, Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa: Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla ja Nylund, Marianne (toim.) Välittävät verkostot. Jyväskylä: Vastapaino, 11–29.

Matthies, Aila-Leena (2007) Toisenlainen kolmas sektori. Pohjoismaiden sosiaali- ja terveysjärjestöt tutkimuksen valossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:1, 57-71.

McNay, Lois (2000) *Gender and Agency. Reconfiguring the Subject in Feminist and Social Theory*. Cambridge: Polity Press.

Mietola, Reetta ja Lappalainen, Sirpa (2005) ”Hullunkurisia perheitä” Perheen saamat merkitykset kasvatuksen kentällä. Teoksessa: Kiilakoski, Tomi, Tomperi, Tuukka ja Vuorikoski Marjo (toim.) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino: 112–135.

Mietola, Reetta (2007) Etnografisesta haastattelusta etnografiseen analyysiin. Teoksessa: Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkka, Kankkunen, Tarjo, Lahelma, Elina ja Tolonen, Tarja (toim.) *Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus*. Tampere: Vastapaino, 151–176.

Mulinari, Diana, Keskinen, Suvi, Irni, Sari ja Tuori, Salla (2009) Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari ja Mulinari, Diana (toim.) *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate, 1–16.

Myllyniemi, Sami (2007) Perusarvot puntarissa. *Nuorisobarometri 2007*. Helsinki: Yliopistopaino.

Nylund, Marianne (2005) Vertaisryhmät kokemuksen ja tiedon jäsentäjinä. Teoksessa: Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) *Vapaaehtoistoiminta Anti, arvot ja osallisuus*. Tampere: Vastapaino, 195–213.

- Oinas, Elina (2004) Haastattelu. Kokemuksia, kohtaamisia ja kerrontaa. Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Ojala, Hanna (2011) Opiskelemassa tavallaan. Vanhat naiset ikäihmisten yliopistossa. Tampere University Press.
- Ojala, Hanna; Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (2009) Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa. Teoksessa: Ojala, Hanna; Palmu, Tarja & Saarinen, Jaana (toim.) Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa. Tampere: Vastapaino, 13–38.
- Palmu, Tarja (2007) Kenttä, kirjoittaminen, analyysi – yhteenkietoutumia. Teoksessa: Lappalainen, Sirpa, Hynninen, Pirkka, Kankkunen, Tarjo, Lahelma, Elina ja Tolonen, Tarja (toim.) Etnografia metodologiana. Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Tampere: Vastapaino, 147–150.
- Pehkonen, Aini (2006) Maahanmuuttajan kotikunta. Kunnallisalan kehittämissäätiö tutkimusjulkaisut 52. Vammala.
- Perhoniemi, Riku ja Jasinskaja-Lahti, Inga (2006) Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004. Helsingin Kaupungin Tietokeskus. Tutkimuksia 2006, 2.
- Pentikäinen, Marja (2005) Loputtomalla matkalla. Kertomuksia pakolaisuudesta. Saressalo, Lassi (toim.) Helsinki: Etnika Oy.
- Pohjanpää, K. (2003) Tutkimuksen aineisto ja menetelmät. Teoksessa: Maahanmuuttajien elinolot: venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002. Helsinki: Tilastokeskus, 39–82.
- Pyykkönen, Miikka (2007) Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rapley, Tim (2008) Interviews. Teoksessa: Seale, Clive, Gobo, Giampietro, Gubrium Jaber F. ja Silverman David (toim.) Qualitative Research Practice. Lontoo: Sage, 15–33.
- Rastas, Anna (2005) Kulttuurit ja erot haastattelutilanteissa. Teoksessa: Ruusuvuori, Johanna & Tiittula Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78–102.

Rastas, Anna. (2009) Rasismin kiistäminen suomalaisessa maahanmuuttokeskustelussa. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Rastas, Anna ja Tuori, Salla (toim.) En ole rasisti, mutta... Tampere: Vastapaino, 47–64.

Ronkainen, Suvi (2004) Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa: Liljeström, Marianne. (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 44–89.

Rustanius, Mirjami & Joensuu, Terhi (toim.) 2005. Voimaa vertaistuesta. Kokemuksia Suomen pakolaisavun Tukena -projektista 2003–2005. Forssa: Forssan Kirjapaino.

Rönberg, Leif (1999) Eriytynyt ja moniulotteinen kolmas sektori. Teoksessa: Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri ja Siisiäinen, Martti (toim.) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Jyväskylä: Gummerus, 78–100.

Räty, Minttu (2002) Maahanmuuttaja asiakkaana. Tampere: Tammi.

Saarinen, Aino (2008) Venäläiset maahanmuuttajat ”naisystävällisessä” Pohjolassa: Kansalaisuus ja stigmatisoitunut identiteetti. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 125–146.

Said, Edward W. (2007) Mikään ei tapahdu eristyksissä. Esipuhe Orientalism -teoksen vuoden 2003 laitokseen. Teoksessa: Joel Kuortti & Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 27 – 38.

Saksela, Sanna (2005) Maahanmuuttajayhdistysten ja viranomaisten välinen yhteistyö. Teoksessa: Joronen, Tuula (toim.) Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Yliopistopaino, 89–115.

Salmikangas, Anna-Katriina (2004) Nakertamisesta hanketoimintaan. Tapaustutkimus Nakertaja-Hetteenmäen asuinalueen kehittämistoiminnasta ja liikunnan osuudesta yhteissuunnittelussa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Selma

www.selma-net.fi/ Viitattu 18.4.2010

Siim, Pihla (2007) Äidit ja heidän lapsensa. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 218–244.

Sipilä, Annamari (2010) Maahanmuuttajanaisia uhkaa syrjäytyminen ja köyhyys. Helsingin Sanomat 28.2.2010, A5.

Skeggs, Beverley (1997) Formations of Class & Gender. Becoming Respectable. Lontoo: Sage.

Suomen Pakolaisapu a

www.pakolaisapu.fi/ Viitattu 13.1.2010

Suomen Pakolaisapu b

www.pakolaisapu.fi/tietopankki/pakolaisavun_toiminta/kasvokkain Viitattu 19.1.2010

Suomen Pakolaisapu c

www.pakolaisapu.fi/en/finnish_refugee_council/frc_in_finland/face_to_face/shared_experiences/ Viitattu 30.3.2010

Starttipaketti. Maahanmuuttajien vertaistoiminnan käynnistämiseen. (2009) Suomen Pakolaisapu ry. Kasvokkain -toiminta.

Särkelä, Riitta (2007) Järjestöt vaikuttamisen foorumeina. Teoksessa: Harju, Aaro (toim.) Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre. Espoo: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi ry, 128–141.

Tenhunen, Sirpa (2006) Transforming Boundaries: Women's Work and Domesticity in Calcutta. Teoksessa: Fruzzetti, Lina & Tenhunen Sirpa (toim.) Culture, Power and Agency. Gender in Indian Ethnography. Kolkata: Stree, 110–134.

Tiilikainen, Marja (2004) Kerrottuja ja vaiettuina tarinoita. Somalinaiset Suomessa. Teoksessa: Honkasalo, Marja-Liisa, Utriainen, Terhi ja Leppo, Anna (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 113–138.

Tiilikainen, Marja (2005) Arjen islam. Somalinaisten elämää Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Tiilikainen, Marja (2008a) Somaliäidit ja transnationaalinen perhe. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 266–284.

Tiilikainen, Marja (2008b) Menestyvät maahanmuuttajanaiset. Väestöntutkimuslaitoksen Katsauksia E 33/2008. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Tiittula, Liisa, Rastas, Anna ja Ruusu vuori, Johanna (2005) Kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta tietokonevälitteiseen viestintään. Virtuaalihaastattelun näkymiä. Teoksessa: Ruusu vuori, Johanna & Tiittula Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 264–271.

Tilastokeskus a

http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html Viitattu 21.12.2009

Tilastokeskus b

<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/SaveShow.asp> Viitattu 21.12.2009

Tuori, Salla (2009) Politics of Multicultural Encounters: feminist post-colonial perspectives. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/47293/TuoriSalla.pdf> Viitattu 7.2.2011

Vainio, Sanna (2010) Kasvokkain ei olla yksin. Teoksessa: Vainio, Sanna ja Pietarinen, Kati (toim.) Ikätovereita ja ilonhetkiä. Näkökulmia ikääntyvien maahanmuuttajien ryhmätoimintaan. Helsinki: Trinket oy, 20–36.

Valtonen, Anu (2005) Ryhmäkeskustelut – Millainen metodi? Teoksessa: Ruusu vuori, Johanna & Tiittula Liisa (toim.) 2005. Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223–241.

Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö 2010

<http://www.vsy.fi/opinto/kansalaisopinnot/index.php?k=970> Viitattu 12.10.2010

Vertaisohjaajan peruskoulutus (2009) Suomen Pakolaisapu ry, Kasvokkain -toiminta.

Vertaisryhmän arviointiraportti (2009) Suomen Pakolaisapu ry, Kasvokkain -toiminta.

Virtanen, Mervi. (2002) Miksi kotouttamislaki? Lain synty ja seuraukset. Teoksessa: Lepola, Outi (toim.) Koto – maana Suomi. Kertomuksia maahanmuutosta 1999-2001. Helsinki: Työministeriö ja Edita Publishing Oy, 18–24.

Virtanen, Aila & Näsi, Salme (2003) Aatteesta ja rahasta – näkökulmia yhdistysten toimintaan ja talouteen. Teoksessa: Hänninen, Sakari, Kangas, Anita ja Siisiäinen, Martti (toim.) Mitä yhdistykset välittävät. Tutkimuskohteena kolmas sektori. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 167–189.

Wilska-Seemer, Kati (2005) Voimaantuminen vammaisten naisten vertaisryhmissä. Teoksessa: Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) Vapaaehtoistoiminta Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 255–273.

Wituk, Scott & Shepherd, Matthew D. & Slavich, Susan & Warren, Mary L. & Meissen Greg (2000) A Topography of Self Help Groups: An Empirical Analysis. *Social Work* 45 (2), 157-165.

Vuorela, Ulla (2009) Colonial Complicity: The ‘Postcolonial’ in a Nordic Context. Teoksessa: Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari ja Mulinari, Diana (toim.) Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region. Farnham: Ashgate, 19-34.

Yuval-Davis, Nira. (1997) *Gender & Nation*. Lontoo: Sage.

Zechner, Minna (2007) Maahanmuuttajaäitien näkemyksiä ja kokemuksia päivähoidosta ja koulusta palveluina. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja (toim.) Maahanmuuttajanaiset. Kotoutuminen, perhe ja työ. Helsinki: Väestöliitto, 245–265.

Öhman, Petri (2008a) Alkusanat. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 4-5.

Öhman, Petri (2008b) Teemojen käsittelystä. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 20–21.

Öhman, Petri (2008c) Suomalainen kulttuuri. Teoksessa: Kärki, Elina, Sharifi, Yasmin & Öhman, Petri (toim.) Vertaisryhmätoiminnan opas maahanmuuttajatyöhön. Suomen Pakolaisapu ry, 26–28.

Liite1: Haastattelurunko

22.5.2009

Kerro itsestäsi.

Muistele/ kerro alkuaajoista Suomessa.

Mitä vertaisryhmässä on tehty?

Ennen ryhmää: Mistä syntynyt tarve?

- Miten kuulit vertaistukiryhmistä?
- Miten löysit vertaistuen piiriin?
- Mitä toivoit vertaisryhmistä saavasi?

Ryhmässä: Vertaistuki

- Millaisia asioita ryhmässä käsiteltiin?
- Tutustuitko ryhmässä uusiin ihmisiin?/ Onko sillä ollut merkitystä sosiaaliseen elämääsi?
- Mitä vertaisryhmässä, samoja asioita pohtivien ihmisten kohtaaminen, on merkinnyt sinulle? (Asioiden jakaminen)
- Millä kielellä ryhmässä kommunikoitte?

Mitä sinulle kuuluu nykyään?

Jälkeen: Vertaistukiryhmissä läpi käytyjen asioiden soveltaminen käytäntöön

- Onko vertaisryhmällä ollut vaikutusta jokapäiväiseen elämääsi? (Auttanut ymmärtämään jotakin osa-aluetta uudessa elinympäristössä?/ Konkreettisia toiminnan muutoksia tai tekemistä?)
- Onko sen kautta syntynyt jotakin toimintaa/ menty mukaan yhdistyksiin?
- Mihin elämän osa-alueisiin ryhmissä käynti on vaikuttanut? (Työpaikan saaminen, vapaa-ajan toiminta)
- Miten vertaisryhmä on vaikuttanut suhtautumiseesi Suomessa elämiseen?
- Mitkä asiat tuntuvat helpommilta tai vaikeammilta ryhmän jälkeen?

Mitä jäit kaipaamaan?

Kaipaatko jonkinlaista lisätukea? (Kielitaito, viranomaisten kanssa toimiminen, työn- ja asunnonhaku)

- Kielitaidon merkitys?
- Työ?
- Sosiaalisten verkostojen luominen? (Myös oman etnisen ryhmän ulkopuolella)?
- Miten hyvin viihdyt Suomessa? ja missä näet tulevaisuutesi?
- Syrjinnän kokemukset?

Taustatiedot:

- Ikä
- Koulutus
- Perhe
- Työ
- Syntymäalue
- ((Uskonto)))
- Muuttovuosi
- Kuinka pitkällä ajalla ja millaiseen vertaisryhmään osallistuit? (Kesto, ryhmäkoko, aihealue)